

ARCHIVNÍ ČASOPIS

2

ROČNÍK 69

ROK 2019

OBSAH

ČLÁNKY

Michal Wanner: Vznik Mezinárodní archivní rady a počátky české účasti na jejích aktivitách 1948–1960	117
Jarmila Hlaváčková: Rekonstrukce archivu jezuitského domu třetí probace v Telči	140
Daniel Kovář: Vývoj funkce čtvrtníka v královském městě Českých Budějovicích od 15. století do první světové války. Příspěvek k poznání nejnižších složek městské samosprávy	165

ZPRÁVY

Martin Nekola: Archivní sbírka T. G. Masaryka v Logan v americkém státě Utah	195
Pavčina Nimrichtrová: Mezinárodní konference Archivace záznamů z informačních systémů Praha 2019	198
Martin Rechterik: Zpráva o návštěvě delegace z Archivu republiky Slovinsko	207

Osobní zprávy

Jan Kahuda: K životnímu jubileu Jiřiny Juněcové	212
Petr Rak: Sedmdesátiny Kateřiny Mertové	213
Zdeňka Kokošková – Jan Kahuda: Eva Drašarová jubilující	214

LITERATURA

Milan Vojáček: Heather Ryan – Walker Sampson, <i>The No-Nonsense Guide to Born-Digital Content</i>	219
Milan Vojáček: Trevor Owens, <i>The Theory and Craft of Digital Preservation</i>	220
Milan Vojáček: Christian Keitel, <i>Zwölf Wege ins Archiv. Umrisse einer offenen und praktischen Archivwissenschaft</i>	222

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA	224
----------------------------------	-----

ARCHIVNÍ ČASOPIS ISSN 0004-0398

Žádná část tohoto časopisu nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem dalšího rozšiřování v jakémkoliv formě či jakýmkoliv způsobem, ať již mechanickým nebo elektronickým, včetně pořizování fotokopii, nahrávek, informačních databází na mechanických nosičích, bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv a vydavatelského oprávnění.

INHALT

ARTIKEL

- Michal Wanner:** Die Entstehung des Internationalen Archivrats und der Beginn der tschechischen Teilnahme an seinen Aktivitäten 1948–1960 117
- Jarmila Hlaváčková:** Rekonstruktion des Archivs des Jesuitenhauses der dritten Probation in Telč 140
- Daniël Kovář:** Die Entwicklung des Amtes eines Viertelmeisters in der Königlichen Stadt Budweis ab dem 15. Jahrhundert bis zum Ersten Weltkrieg. Beitrag zur Erkenntnis der niedrigsten Chargen der städtischen Selbstverwaltung 165

NACHRICHTEN

- Martin Nekola:** Archivalsammlung T. G. Masaryks in Logan im amerikanischen Staat Utah 195
- Pavĺina Nimrichtrová:** Internationale Konferenz der Archivierung von Aufzeichnungen aus Informationssystemen Prag 2019 198
- Martin Rechterik:** Bericht über den Besuch einer Delegation aus dem Archiv der Republik Slowenien 207

PERSÖNLICHE NACHRICHTEN

- Jan Kahuda:** Zum Lebensjubiläum von Jiřina Juněcová 212
- Petr Rak:** Siebzigster Geburtstag von Kateřina Mertová 213
- Zdeňka Kokořková – Jan Kahuda:** Die Jubilarin Eva Drařarová 214

LITERATUR

- Milan Vojáček:** Heather Ryan – Walker Sampson, *The No-Nonsense Guide to Born-Digital Content* 219
- Milan Vojáček:** Trevor Owens, *The Theory and Craft of Digital Preservation* 220
- Milan Vojáček:** Christian Keitel, *Zwölf Wege ins Archiv. Umriss einer offenen und praktischen Archivwissenschaft* 222

- AUTOREN DIESER NUMMER** 224

CONTENTS

ARTICLES

- Michal Wanner:** Origin of the International Council on Archives and the Beginnings of Czech Participation in the Activities thereof, 1948–1960 117
- Jarmila Hlaváčková:** Reconstruction of the Archive of the House of the Third Probation in Telč 140
- Daniel Kovář:** Development of the Quartermaster's Position in the Royal Town of České Budějovice from the 15th Century until World War I. A Paper Identifying the Lowest Sections of Municipal Self-government 165

REPORTS

- Martin Nekola:** Archive Collection of T. G. Masaryk in Logan, Utah, USA 195
- Pavčina Nimrichtrová:** International Archiving of Information System Records Conference, Prague 2019 198
- Martin Rechterik:** Report on the Visit of the Delegation from the Archives of the Republic of Slovenia 207

INDIVIDUAL REPORTS

- Jan Kahuda:** On the Life Anniversary of Jiřina Juněcová 212
- Petr Rak:** Kateřina Mertová's Seventieth Birthday 213
- Zdeňka Kokořková – Jan Kahuda:** Eva Drařarová 214

BOOK REVIEW

- Milan Vojáček:** Heather Ryan – Walker Sampson, *The No-Nonsense Guide to Born-Digital Content* 219
- Milan Vojáček:** Trevor Owens, *The Theory and Craft of Digital Preservation* 220
- Milan Vojáček:** Christian Keitel, *Zwölf Wege ins Archiv. Umriss einer offenen und praktischen Archivwissenschaft* 222

- THIS ISSUE'S WRITERS** 224

ČLÁNKY   ARTIKEL   ARTICLES

Michal Wanner

VZNIK MEZINÁRODNÍ ARCHIVNÍ RADY A POČÁTKY ČESKÉ ÚČASTI NA JEJÍCH AKTIVITÁCH 1948–1960

Účast Československa a České republiky v mezinárodních organizacích nepatří k častým tématům výzkumu českých archivářů. Pro období do začátku devadesátých let 20. století to platí dvojnásob. Problematice Mezinárodní archivní rady (dále jen MAR) byly sice věnovány některé diplomové a disertační práce obhájené na univerzitách v Praze¹⁾ a v Brně,²⁾ ty však pojaly dané téma z globálního pohledu, některé otázky, například československé členství v MARu, řešily jen minimálně a bohužel obsahovaly i některá mylná tvrzení. Tento příspěvek se proto snaží podrobněji nastínit obecné okolnosti vzniku MARu a popsat počátky československé účasti v ní. Cílem příspěvku je rovněž snaha vysvětlit popsané jevy a vyvrátit některé mýty tradované v českém archivním prostředí. Zejména se snaží uvést na pravou míru obecně rozšířenou informaci, že české archivy patří k zakládajícím členům MARu a i v odborné literatuře uváděné datum vstupu archivní správy Ministerstva vnitra do MARu v roce 1956.

Vznik této studie nebyl úplně jednoduchý, neboť klíčové dokumenty týkající se československé účasti v MARu pocházející z provenience Ministerstva vnitra a Ministerstva školství jsou obsaženy v nezpracovaných archivních souborech uložených v Národním archivu v Praze a v Archivu bezpečnostních složek.³⁾ Vzhledem

¹⁾ Jana Simkovičová, *Mezinárodní vztahy československého a českého archivnictví od roku 1918 do současnosti*. Diplomová práce, Praha 2007. Na diplomovou práci navázala stejnojmenná disertační práce publikované posléze ve Sborníku archivních prací *Mezinárodní vztahy československého a českého archivnictví od roku 1918 do současnosti*. Sborník archivní prací (dále SAP), 59, 2009, 2, s. 315–440.

²⁾ Tomáš Daněk, *Mezinárodní archivní rada a mezinárodní konference Zasedání u kulatého stolu*. Diplomová práce, Brno 2007.

³⁾ Jde o fond Ministerstvo vnitra II, Praha (1936) 1945–1968 (dále jen MV II) (EL NAD 850) a Ministerstvo školství a kultury 1945–1967 (dále jen MŠK) (EL NAD 994) v Národním archivu

k absenci archivního zpracování jsou dokumenty bohužel citovány převážně podle názvů spisů, s daty a čísly jednacími.⁴⁾

Studium daného tématu se však neomezilo na pražské archivy. Autor příspěvku absolvoval v listopadu 2018 krátký studijní pobyt v Národním archivu v Paříži, v depozitáři v Pierrefitte sur Seine, kde je uložen archivní fond Mezinárodní archivní rady.⁵⁾ Tento archivní fond není běžně přístupný, autorovi příspěvku bylo studium v tomto fondu umožněno na základě povolení generální tajemnice Mezinárodní archivní rady Anthey Seles. Předmětný fond sice neobsahuje příliš mnoho dokladů o vztazích vedení MARu s představiteli československého archivnictví v sledovaném období, obsahuje však podstatné informace týkající se vzniku organizace a jejích prvních kongresů a doklady o vstupu archivní správy Ministerstva vnitra do této organizace. Studium tohoto fondu rovněž umožnilo autorovi příspěvku ověřit některé údaje, které načerpal převážně z americké literatury věnované danému tématu.⁶⁾

VZNIK MEZINÁRODNÍ ARCHIVNÍ RADY

Kořeny MARu jsou poměrně starého data. První mezinárodní kongres archivářů a knihovníků se sešel v roce 1910 v Bruselu. V důsledku úsilí především amerických a nizozemských archivářů sehrál významnou úlohu ve formování a prosazování provenienčního principu a archivní metodiky. Nevytvořil však žádnou mezinárodní organizační základnu pro sdružování a trvalou spolupráci archivářů.⁷⁾

v Praze (dále jen NA) a fond Sekretariát Federálního ministerstva vnitra 1945–1978 (EL NAD 736) v Archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS).

⁴⁾ Autorův dík patří Mgr. Karolíně Šimůnkové a PhDr. Aleně Noskové z NA a PhDr. Jitce Bílkové z ABS za pečlivé vyhledání citovaných dokumentů. Nemenší autorův dík patří z obdobných důvodů Ing. Blance Fajkusové, Ph.D., a Mgr. Heleně Balounové z Archivu Ministerstva zahraničních věcí a PhDr. Marku Ďurčanskému, Ph.D., z Archivu Univerzity Karlovy, byť zde dokumenty týkající se dané problematiky nebyly navzdory očekávání nalezeny.

⁵⁾ Archives Nationales (dále jen AN), Conseil International des Archives (dále jen CIA) 136AS.

⁶⁾ Kromě upřímného poděkování paní Anthee Seles patří autorovo poděkování paní Isabelle Aristide, která autorovi poskytla jinak doposud nezpřístupněný inventář tohoto archivního fondu (Sagatni Tatiana, *Culture; Direction des Archives; Conseil international des archives (1950–1993)*. Répertoire (20030318/1–20030318/76), Archives nationales (France), Pierrefitte-sur-Seine 2003). V neposlední řadě patří autorův dík i panu Ericu Diourisovi z francouzského Národního archivu za ochotu a pomoc při seznamování autora příspěvku s informačními systémy v badatelné v Pierrefitte sur Seine. Opomenout nelze ani autorovo poděkování PhDr. Lence Linhartové z odboru archivní správy a spisové služby MV za zprostředkování jmenovaných kontaktů ve francouzském archivním prostředí.

V roce 1931 vytvořila Společnost národů pod patronátem svého expertního orgánu, Mezinárodního institutu pro intelektuální spolupráci (*Commission internationale de coopération intellectuelle/International Institute of Intellectual Cooperation*) v Paříži Trvalou konzultační komisi o archivech (*Comité permanent des Archives/Permanent Consultative Committee on Archives*),⁸⁾ která v roce 1934 publikovala prvního Mezinárodního průvodce po archivech věnovaného evropským archivům.⁹⁾ Tato komise, podobně jako celá Společnost národů, zanikla v průběhu druhé světové války.¹⁰⁾

Po válce, v říjnu 1946, vystoupil ve své úvodní řeči k členům organizace Solon Justus Buck, národní archivář Spojených států amerických a předseda Společnosti amerických archivářů (*Society of American Archivists* – dále jen SAA)¹¹⁾ s návrhem archivního programu, které obsahoval dva základní body. Prvním bylo vytvoření archivu Spojených národů, který se měl stát velkou mezinárodní archivní agenturou v rámci Spojených národů. Druhým bodem programu byl vznik mezinárodní archivní organizace.¹²⁾ V řeči zmínil „naléhavé poválečné problémy“ archivů a argumentoval, že „archiváři musejí sdílet obavy o ochranu a efektivní využití globálního lidského archivního dědictví“ a že „této ochrany všech archiválií lze dosáhnout pouze prostřednictvím koordinované mezinárodní aktivity“. SAA schválila Buckovi vizi.¹³⁾

Když ve dnech 19. listopadu až 10. prosince 1946 proběhla v Paříži první generální konference Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (*United Nations*

⁷⁾ *Congrès internationale des archivistes et bibliothécaires*. Bruxelles, 1910; J. Cuvelier – L. Stainier, *Congrès de Bruxelles 1910*. Bruxelles 1912, 812 s.

⁸⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.1 Création (1950–1976), anonymní a nedatovaný dvojjazyčný materiál ve francouzštině nazvaný „*Le Conseil Internationale des Archives*“, v angličtině „*International Council of Archives – Historical Background Foundation of the Council*“, první nečíslovaná strana anglického i francouzského znění. Texty nejsou identické, francouzský text se na konci odvolává na reformu MARu v roce 1973. V inventáři je materiál označen jako „*Note/Background sur l'histoire du CIA (s.d.)*“.

⁹⁾ *Guide international des archives; Europe*. Paris, Institut international de coopération intellectuelle; Rome, Annales institutorum 1934.

¹⁰⁾ Trudy Huskamp-Peterson. *National Archives and the International Council on Archives: Converging and Diverging*. Atlanti, Review for modern archival theory and practice-Rivista di teoria e pratica archivistica moderna-Revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso, Trieste-Maribor, ISSN 1318-0134, sv. 23, 2013, č. 1, s. 41–47, odkaz s. 41.

¹¹⁾ Solon Justus Buck, *The Archivist's One World*. *American Archivist*, 10, 1947, January, s. 9–24.

¹²⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.1; Srv. též Ernst Posner. *Solon Justus Buck and the National Archives*. In: *Archives and the Public Interest*, Washington 1967, s. 140–147.

¹³⁾ Citováno podle Daniels Maygene, *The Genesis and Structure of the International Council on Archives: An American View*. *American Archivist*, 50, 1987, Summer, s. 414–419.

Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO), mezi jejíž dvacet zakládajících členů patřilo i Československo. Kromě jiných cílů vystoupila i s iniciativou směřující k podpoře mezinárodní spolupráce v oblasti archivnictví.¹⁴⁾

Generální shromáždění UNESCO se na základě tohoto dokumentu rozhodlo podpořit archiváře ve vytvoření mezinárodní organizace. Buck s podporou UNESCO v roce 1947 zaslal dopisy „více než stovce předních archivářů“ po celém světě a požádal je o vyjádření k jeho návrhu mezinárodní organizace. Odpovědi byly jednoznačně pozitivní.¹⁵⁾ UNESCO poté zajistilo 4 000 dolarů a požádalo malou skupinu archivářů, aby se sešli v Paříži a „podnikli kroky k ustavení Mezinárodní archivní rady; načrtli stanovy této rady a rozhodli o krocích nezbytných k plnému vzniku této rady“.¹⁶⁾ Pařížská schůzka tzv. dočasné rady se uskutečnila ve dnech 9.–11. června 1948.¹⁷⁾

Sešli se na ní následující osobnosti:

Buck Solon Justus, archivář Spojených států amerických. Studoval na univerzitě ve Wisconsinu. Doktorát z historie získal na Harvardově univerzitě. Krátce působil na univerzitě v Indianě. V roce 1914 přestoupil na Minnesotskou univerzitu a současně byl jmenován do čela Minnesotské historické společnosti zahrnující i státní archivy. V roce 1934 se přestěhoval do Pittsburghu, kde působil jako profesor historie a současně řídil Západopensylvánský historický výzkum (*Western Pennsylvania Historical Survey*) a editoval *Western Pennsylvania Historical Magazine*. Po vzniku Národního archivu Spojených států (*National Archives Establishment*) v roce 1934 byl jmenován prvním zástupcem archiváře Roberta Diggese Wimberlyho Connora a v roce 1941 se stal archivářem Spojených států amerických.¹⁸⁾

Graswinckel Dirk Petrus Marius, ředitel nizozemského Všeobecného státního archivu (*Algemeen Rijksarchief*). Měl nižší titul z univerzity v Leidenu, po první světové válce pracoval nejprve jako dobrovolník ve jmenovaném archivu a v roce

¹⁴⁾ (Records of the) *General Conference, first session, held at UNESCO House, Paris from 20 November to 10 December 1946 (including Resolutions)*, s. 164–165, 229–230, 274, dostupné na <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114580-02-01-2019>

¹⁵⁾ Solon Justus Buck, *Letter Sent to Archivists of Foreign Countries Concerning the Organisation of an International Archives Council*. *American Archivist*, 10, 1947, January, s. 227–231.

¹⁶⁾ Program schůzky je dostupný on line na webových stránkách UNESCO <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001545/154524eb.pdf>

¹⁷⁾ Huskamp-Peterson T., *National Archives*, s. 42; Na paměť této události se 9. červen slaví jako Mezinárodní den archivů.

¹⁸⁾ Charles J. Dollar, *Solon J. Buck: Historian, Archivist, and Administrator*. In: Richard J. Cox – Charles Dollar – Rebecca Hirsch – Peter J. Wosh, *Founding Brothers: Leland, Buck, and Cappon and the Formation of the Archives Profession*. *The American Archivist*, 72, (Supplement): 1–27, část věnovaná S. J. Buckovi s. 10–19.

1921 byl jmenován řádným zaměstnancem. V roce 1944 vstoupil do nizozemské armády a sloužil jako styčný důstojník v americké armádě, který vracel z Německa knihy ukradené nizozemským institucím a soukromým sběratelům. V roce 1946 byl jmenován ředitelem Všeobecného státního archivu.¹⁹⁾

Jenkinson Hilary Charles, ředitel Národního archivu (*Public Record Office*) v Londýně. Po absolutoriu na Cambridgi vstoupil v roce 1904 do Národního archivu a kromě služby v první světové válce zde strávil celý život. Byl vlivným archivním teoretikem a spisovatelem. V r. 1947 byl jmenován zástupcem ředitele archivu.²⁰⁾

Martin-Chabot (též **Martin-Chabaud**) **Eugène**, konzervátor Národního archivu v Paříži (*Archives Nationales de France*). Absolvoval École de chartes a École des hautes études, jakož i École de Rome. V roce 1905 vstoupil do francouzského Národního archivu (*Archives Nationales*) a zůstal zde po zbytek kariéry. Hodně publikoval, především medievistické studie.²¹⁾

Emilio Re, ředitel Státního archivu (*Archivio di Stato*) v Itálii. Měl univerzitní diplom z historie a titul laureáta v judikatuře. Jako archivář začal pracovat v roce 1908. Pracoval jak v regionálních archivech, tak v ústředním archivu. V roce 1944 byl jmenován komisařem („*commisario*“), s úkolem transformovat jmenovaný archiv. V roce 1947 byl jmenován generálním archivním inspektorem (*ispettore generale archivistico*).²²⁾

Julio Jimenez Rueda, ředitel mexického Generálního národního archivu v Ciudad de México (*Archivo General de la Nación*). V roce 1919 získal právnický titul a ve dvacátých letech pracoval jako diplomat v Uruguayi a Argentině. V roce 1935 získal doktorát z filozofie a literatury. V roce 1942 byl jmenován ředitelem Generálního národního archivu a současně působil jako ředitel Fakulty filozofie a literatury Mexické národní univerzity (*Universidad Nacional de México*), kde učil španělskou literaturu. Psal historické knihy, hry a romány, hluboce se zajímal o divadlo, založil řadu vědeckých a uměleckých korporací.²³⁾

Charles Samaran, ředitel francouzského Národního archivu (*Archives nationales de France*). V roce 1901 absolvoval École de chartes a poté strávil dva roky na

¹⁹⁾ H. J. Kaajan Ph. G., *Graswinckel, jhr. Dirk Petrus Marius (1888–1960)*, slovníkové heslo in *Biografisch Woordenboek van Nederland* 5, Den Haag 2002.

²⁰⁾ Wendel Olivier Holmes, *Sir Hilary Jenkinson, 1882–1961*. *American Archivist*, 24, 1961, July, s. 345–347.

²¹⁾ Charles Samaran, *Eugène Martin-Chabaud (1880–1975)*. *Bibliothèque de l'École des chartes*, 134, 1976, s. 461–463.

²²⁾ *Emilio Re – heslo, Treccani*. Encyklopediae on line, dostupné na <http://www.treccani.it/enciclopedia/emilio-re/>. *Srv. též Emilio Re (di Leopoldo Sandri). Bibliografia di Emilio Re (di Raoul Guèze)*. In: *Archivio della Società Romana di Storia Patria*, terza serie, 91, 22, fasc. 1.–4. Roma 1970.

²³⁾ *Julio Jimenez Rueda – heslo*. In: *Biograficas y vidas, La encyklopedia biografica en linea* – https://www.biografiasyvidas.com/biografia/j/jimenez_rueda.htm

École de Rome. Po návratu do Francie byl jmenován archivářem v Národního archivu. Byl známým medievistou a pionýrem kodikologie. Od roku 1923 přednášel paleografii na École des chartes. V roce 1941 byl jmenován ředitelem Národního archivu.²⁴⁾

Asgaut Steinnes, ředitel norského Státního archivu (*Riksarkivet*). V roce 1929 získal titul Ph.D. s disertační prací o daňovém systému ve středověku a byl průkopníkem statistiky v dějinách zemědělství. V roce 1933 byl jmenován národním archivářem Norska.²⁵⁾

Václav Husa, český marxistický historik, absolvent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, (obor dějepis-zeměpis 1924–1928), stipendista univerzit v Paříži a v Rennes (1927–1928), absolvent kurzů École du Louvre a Státní archivní školy v Praze 1931–1934, v roce 1934 doktor filozofie. V letech 1930–1934 působil jako pomocná vědecká síla v archivu Národního muzea. V letech 1934–1949 byl zaměstnancem Archivu ministerstva vnitra, od roku 1944 jako odborový rada. Byl členem archivní rady při ministerstvu školství a členem poradního sboru pro věci archivní při Zemském národním výboru v Praze. Od 5. března 1948 přednášel z rozhodnutí akčního výboru Národní fronty při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na této fakultě. 3. června 1949 byl rozhodnutím prezidenta republiky jmenován mimořádným profesorem československých dějin.²⁶⁾ Z tohoto důvodu odešel k 30. červnu 1949 z archivního prostředí a trvale přešel na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde se stal ředitelem oddělení historického semináře. V roce 1952 byl jmenován členem komise pro vybudování Akademie věd ČSR, v témže roce se stal i členem korespondentem ČSAV. V letech 1957–1965 působil jako člen Vědecké archivní rady Ministerstva vnitra, od roku 1957 vykonával funkci předsedy Československé historické společnosti. Byl členem Sociétés d'histoire moderne v Paříži.²⁷⁾

²⁴⁾ Jean Favier, [Nécrologie] Charles Samaran. Bibliothèque de l'École des chartes, 141, 1983, 2, s. 410–426.

²⁵⁾ Halvard Bjørkvik, "Asgaut Steinnes". In: Knut Helle, Norsk biografisk leksikon. Oslo, Kunnskapsforlaget 2012, dostupné na https://nbl.sn�.no/Asgaut_Steinnes

²⁶⁾ PhDr. Václav Husa – jmenování mimořádným profesorem FF UK (včetně životopisu). NA, MŠK – osobní, sign. Václav Husa, č. kr. 56

²⁷⁾ František Bokes, *Univ. Prof. Dr. Václav Husa, člen koresp. ČSAV. HČ SAV*, 13, 1965, s. 307–308; Pierre Bonnoure, *Václav Husa (1906–1965)*. Le pensée 123, Octobre 1965, s. 124–126; Zdeněk Fiala, *Za Václavem Husou*. Československý časopis historický (dále jen ČSČH), 13, 1965, s. 307–308; Týž, předmluva ke Sborníku *Z českých dějin, Sborník prací in memoriam Prof. Dr. Václava Husy*. Praha 1966, s. 7–11; Jaroslav Charvát, *Za českým historikem Václavem Husou*. Dějepis a zeměpis ve škole, 7, 1964–1965, s. 191; Týž, *Zemřel český historik Václav Husa (25. 6. 1906–6. 2. 1965)*, Zprávy ČSHS, 8, 1965, s. 90–94; František Kavka, *Člen korespondent Václav Husa (25. 6. 1906–6. 2. 1965)*. ČSAV, 74, 1965, s. 465–467; Týž, *Za profesorem Václavem Husou (25. 6. 1906–6. 2. 1965)*.

Po únoru 1948 byl Husa jmenován československým delegátem a posléze, 24. dubna 1948 „zástupcem Československé republiky pro mezinárodní archivní radu při organizaci UNESCO“. Jeho služební cesta do Francie proběhla ve dnech 6.–15. června 1948, a v tomto období se rovněž účastnil zasedání tzv. dočasné rady. V Paříži Husa vystupoval jako reprezentant Československa, působil zde ale jako nezávislý expert, neboť v dočasné radě nebyly zastoupeny instituce ani archivní korporace.²⁸⁾

Na zasedání byly po kratší dobu přítomny i další osoby, jako pozorovatelé. Byli to Herbert Brayer, nově zvolený předseda ŠAA a zpravodajec UNESCO, a major Lester K. Born z americké vojenské správy v Německu, který znal podmínky německých archivů. Při uvítacím ceremoniálu byla přítomna i jediná žena na zasedání - Phyllis Mander-Jones z Dánska, členka Knihovnické sekce UNESCO. Pod předsednictvím Charlese Samarana skupina připravila návrh nové organizace.²⁹⁾ Její zaměření bylo fakticky připraveno ve Spojených státech amerických a nepochybně bylo ovlivněno podobou stanov Společnosti amerických archivářů z roku 1936, protože Buck tehdy předsedal návrhové komisi. Stanovy MARu, tak jak byly přijaty, stanovily 6 cílů:

- „(a) Periodicky svolávat Mezinárodní kongres archivářů.
- (b) Vytvořit, udržovat a posilovat vztahy mezi archiváři všech zemí, a především profesionály a dalšími orgány a institucemi zaměřenými na správu, organizaci nebo administraci archivů, veřejných i soukromých, ať jsou umístěny kdekoli.

Dějiny a přítomnost, 7, 1965, č. 3, s. 44–45; Viktor I. Tapié, *Václav Husa (1906–1965)*. Revue des études slaves, sv. 45, (1966), s. 456–458; Václav Husa, *Velké osobnosti filozofické fakulty Univerzity Karlovy* č. 4, AUC 1988, Philosophica et Historica, 5, s. 11–176; Jan Nuhlíček, *Za Václavem Husou*. Archivní časopis (dále AČ), 15, 1965, s. 110–112; Jan Pachta, *Za historikem Václavem Husou* (25. 6. 1906–6. 2. 1965). Příspěvky k dějinám KSČ, 1965, s. 351–352; Josef Polišenský, *Za Václavem Husou*. Bulletin Komise pro dějiny krajanů, Čechů a Slováků v zahraničí, 2–3, Praha 1964–1965, s. 7; *Václav Husa – heslo*. In: Jaroslava Hoffmannová – Jana Pražáková, *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha, 2000, s. 255–256.

²⁸⁾ PhDr. Václav Husa, *UNESCO Mezinárodní archivní rada, jmenování zástupcem ČSR*, NA, MŠK – osobní, sign. Václav Husa, č. kr. 56; AN, CIA 136AS, 20030318/1. V předmětném materiálu je Václav Husa jmenován, a to jak v anglickém, tak francouzském znění jako Václav Husák. *Americká literatura* (zde Vaclau Husa) jej zmiňuje v souvislosti s pozváním do Paříže jako radu Národního archivu Československa (councillor of the National Archives of Czechoslovakia). *Srv.* Wendel Olivier Holmes, *Toward an International Archives Program and Council, 1945–1950*. In: *American Archivist*, sv. 39, č. 3, červenec 1976, s. 287–299, citace s. 295; *srv.* též T. Huskamp-Peterson, *National Archive*, s. 42.

²⁹⁾ Herbert O. Brayer, *Report on the Meeting of Professional Archivists Called by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, June 9 to 11, 1948*. Paris, France. In: *The American Archivist*, 11 (October 1948), s. 325–331.

- (c) Podporovat všechna dostupná opatření směřující k uchování, ochraně a obraně proti všem nebezpečím ohrožujícím archivní bohatství lidstva, a rozvíjet všechny aspekty profesionální správy archivů zajištěním lepších možností výměny myšlenek a informací o problémech archivů.
- (d) Usnadnit využívání archivů a jejich efektivnější a nestranné studium, tím, že jejich obsah učiní více známým, učiní reprodukce dostupnějšími a budou podporovat větší svobodu přístupu k archiváliím.³⁰⁾
- (e) Podporovat, organizovat a koordinovat všechny dostupné mezinárodní aktivity na poli správy archiválií.
- (f) Spolupracovat se všemi zainteresovanými organizacemi, které uchovávají dokumentaci lidské zkušenosti a využívat dokumenty k prospěchu lidstva.³⁰⁾

Stanovy také určily kategorie členů. Podle nich kategorií A tvořily archivní asociace, kategorií B „institute a jednotlivci“; „institute pověřené péčí o archivy jakéhokoli druhu, ať veřejné, polo veřejné, soukromé nebo církevní a jednotliví archiváři. Kromě toho bylo navrženo čestné členství.

I. MEZINÁRODNÍ KONGRES MARU V PAŘÍŽI

Ve dnech 21. až 26. srpna 1950 se v návaznosti na návrh tzv. dočasné rady sešel v Paříži I. mezinárodní kongres MARu. Zasedání probíhalo v budově francouzského Národního archivu v Marais, která byla celý týden uzavřena pro veřejnost. Registrace a zasedání probíhaly v Hotel de Rohan, v Palais de Soubise se konaly výstavy. Pozváni byli všichni archiváři z členských zemí Organizace spojených národů. Archivářům ze Španělska a Německa bylo sděleno, že se kongresu mohou účastnit jako jednotlivci. Sovětský svaz a země sovětského bloku se kongresu neúčastnily. Ve finále kongres navštívilo 350 archivářů z 30 zemí.³¹⁾

Význam kongresu spočíval především v reálném ustanovení organizace. Dne 20. srpna 1950 přijalo Generální shromáždění první stanovy organizace.³²⁾

Cíle organizace navržené dočasnou radou byly přijaty v navržené podobě. Definitivně v nich byly stanoveny tři kategorie členů, které v zásadě vycházely z ná-

³⁰⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.1, s. 1–2 franc. znění materiálu a s. 2 anglického znění materiálu. Tentýž materiál pod názvem *Constitution (of the International Council on Archives) as adopted at the Inaugural Meeting of the Provisional Council*, je dostupný na <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001545/154531eb.pdf> - 02-18-2019

³¹⁾ Margaret C. Norton, *The First Congress of Archivists, Paris, France, August 21–26, 1950*. *The American Archivist*, sv. XIV, January to October 1951, s. 13–96, odkazy s. 13–14, 18.

³²⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.2 *Assemblée generale 20 aout 1950 Paris – Conseil internationale des archives – Acte constitutif adopté lors de la session inaugurale du Conseil provisoire réuni par l'UNESCO du 9 au 11 juin 1948 et amendé pour Assemblée constituante du 20 aout 1950*, s. 93.

vrhu dočasné rady. Hlavní skupinou byly národní archivní organizace a archivní správy, druhou nenárodní instituce a spolky a třetí jednotlivé fyzické osoby.³³⁾ Kongres zcela nevyřešil otázku počtu hlasů jednotlivých členů. O členských poplatcích byla velká diskuse, protože většina zemí měla tzv. „měkké měny“ a hrozilo, že Spojené státy budou muset zafinancovat většinu chodu organizace. Nakonec byly pro každou skupinu členů stanoveny členské příspěvky ve výši 30, 15 a 5 švýcarských franků ročně, výši příspěvků měl však zhodnotit každý další kongres.³⁴⁾

Vrcholným orgánem MARu se stalo Ustavující shromáždění, orgán všech členů, které se scházely každoročně, zpravidla u příležitosti konferencí a kongresů MARu. Vznikla Mezinárodní konference kulatého stolu (*The International Conference of the Round Table*), orgán národních archivářů a vybraných odborníků z jednotlivých zemí, která nabyla známosti spíše pod zkratkou francouzského názvu – *Conseil International Table Ronde des Archives* – CITRA. Tyto konference se scházely každoročně od roku 1953. Kongresy se měly scházet jednou za tři až čtyři roky. Kongresů se účastnili všichni členové. V roce konání kongresu neprobíhaly konference u kulatého stolu.³⁵⁾

Na zasedání bylo rovněž rozhodnuto o vydávání odborného periodika MARu, kterým se stal časopis *Archivum, Revue internationale des archives*. Publikován byl ve francouzštině, angličtině a španělštině.

Byly vytvořeny struktury organizace. Konferenci řídil prvotní Výkonný výbor, do kterého byli na počátku konference zvoleni Herbert O. Brayer a Oliver W. Holmes (USA) jako generální tajemník a jeho asistent. Víceprezidenti byli Charles Samaran (Francie), Solon J. Buck (USA) a Hilary Jenkinson (Velká Británie). Herbert O. Brayer v průběhu kongresu rezignoval a dále se ho neúčastnil. Dočasným generálním tajemníkem byl proto zvolen Lester K. Born z Kongresové knihovny ve Washingtonu. D. P. M. Graswinckel z Nizozemska byl jmenován pokladníkem organizace. Dalšími členy byli Václav Husa z Československa, Julio Jimenez Rueda z Mexika, Emilio Re z Itálie a Asgaut Steinnes z Norska. Složení tohoto orgánu tedy do značné míry odpovídalo složení tzv. dočasné rady.³⁶⁾

V průběhu konference však bylo zvoleno nové vedení organizace na další tři roky. Předsedou organizace byl proto zvolen Charles Braibant, národní archivář Francie, D. P. M. Graswinckel z Nizozemska se stal viceprezidentem pro východní polokouli, Wayne S. Grower, národní archivář USA, viceprezidentem pro západní polokouli. Členství ve Výkonném výboru bylo zredukováno na 6 členů, z orgánu odešli Solon J. Buck, Hilary Jenkinson a Emilio Re, které vystřídali Héctor García Chuecos z Venezuely, Purnendu Basu z Indie a Gustave Vaucher ze Švýcarska. Síd-

³³⁾ *Tamtéž*, s. 94–95.

³⁴⁾ M. C. Norton, *The First Congress of Archivists*. s. 16–17.

³⁵⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.2, *Acte constitutif*. s. 95–97.

³⁶⁾ M. C. Norton, *The First Congress of Archivists*. s. 14.

lem sekretariátu MARu byla zvolena Paříž, jako sídlo UNESCO. Výkonný výbor měl kromě volby nového generálního tajemníka, pokladníka a dvou zástupců generálního tajemníka pro každou polokouli určit ještě dobu a místo nového kongresu. O tomto rozhodnutí, které padlo až v závěru kongresu, se nedochoval zápis.³⁷⁾

Po odborné stránce byl klíčovým tématem kongresu vznik a rozvoj archivů. Kongresu předcházela dotazníková akce, z níž vyplynulo, že ve většině zemí neexistuje instituce ústředního archivu, a tam, kde tento archiv existuje, jen málokde je jeho provoz financován ze státního rozpočtu. Většinou nebylo jasné, do kompetence kterého resortu archivnictví patří.

Stejně nejasný byl vztah regionálních archivů k ústředním, zvláště v oblasti dohledu a metodiky. Ve většině evropských zemí byly místní archivy přímo napojeny na ústředí a tvořily archivní síť. Dotazník rovněž ukázal rozdílný přístup k výběru archiválií a jejich třídění. Ukazoval, že míra subjektivity v tomto procesu je značná. Výběr sahal od prostého průběžného ničení a k přebírání bez třídění (Austrálie), až po systematické průběžné evidování a zpracovávání fondů. Jako nejvyspělejší se v daném období jevílo archivnictví v USA, kde v té době existovalo i vzorkování a skartační komise.

Mezi významné body pařížské konference patřil i podpis mezinárodní dohody o volném pohybu vzdělávacího, vědeckého a kulturního materiálu. Současně se též jednalo o návrhu mezinárodní dohody o ochraně památek a jiných objektů kulturní hodnoty během válečných konfliktů.³⁸⁾

II. MEZINÁRODNÍ KONGRES MARU V HAAGU

Na pařížský kongres navázal II. mezinárodní kongres MARu v Haagu konaný ve dnech 15.–19. června 1953.

Na kongresu byl patrný velký nárůst počtu účastníků i zastoupených zemí. Účastnilo se jej 11 asociací, 29 národních archivních institucí, 44 dalších institucí a 104 jednotlivců z 37 zemí, převažovali však účastníci z Evropy.³⁹⁾

Tohoto kongresu se neúčastnil žádný československý zástupce, neboť „*Ústřední archiv ministerstva vnitra dopisem z 30/X-52 č. 055-8-13/10.-52-2898 navrhl zjistit stanovisko k Mezinárodní archivní radě a současně sdělit, že se nehodlá zúčastnit*

³⁷⁾ *Tamtéž*, s. 17.

³⁸⁾ *Actes du premier congrès international des archives (23–26 aout 1930)*. Archivum: Revue internationale des archives, sv. I, Paris 1951, s. 7–139; *srv. též* M. C. Norton, *The First Congress of Archivists*. s. 30–96.

³⁹⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.3, Constituant Assembly June 15, 1953, zpráva o zasedání sepsaná generálním tajemníkem Lesterem K. Bornem, nefoliováno, s. 2.

druhého kongresu této organizace v Haagu. Proti účasti se tehdy vyslovilo i Ministerstvo vysokých škol /28.III.1953 č. C/2-307.0-5/17/.⁴⁰⁾

Haagský kongres zahájil Hermann Hardenberg z nizozemského Státního archivu a v té době předseda výboru MARu pro pořádání archiválií přednáškou o archivní vědecké terminologii. Poukázal v ní na problematickou práci archivářů, jestliže ani v jednotlivých zemích nejsou ujasněny pojmy a termíny (konkrétně šlo o termíny archivní fond, archiválie a jejich kategorie, svazek, fascikl, spis, složka a inventář) a vyzval proto k vytvoření grémia, které bude pracovat na archivním slovníku. Tato skupina měla být složena ze zástupců šesti zemí.⁴¹⁾

V části věnované dokumentačním archivům zazněl příspěvek Camilla M. Tihona z Generálního archivu Belgie Archives Générales de Belgique o archivech a archiváliích, o provázání obsahu archiválií s vědeckým bádáním a orientaci v archiváliích pomocí archivních pomůcek. Nizozemská delegace tehdy seznámila delegáty s novým průvodcem po nizozemském Státním archivu.⁴²⁾ Generální inspektor italských archivů hrabě Filangieri de Candida Gonzaga poukázal na množství pramenů uměleckohistorické povahy v archivech a na jejich význam.⁴³⁾ Règine M. Pernoud z pařížského Národního archivu vystoupila s projevem týkajícím se konceptů výstav archiválií.⁴⁴⁾

Sir Hilary Charles Jenkinson z Národního archivu v Londýně referoval o přípravách vzdělávacích akcí archivářů v jednotlivých zemích.⁴⁵⁾ Americký zástupce Wayne Grover nastolil poprvé téma mezinárodní výměny archiválií. Zmínil se o potřebě zjednodušení pravidel zapůjčování pramenů pro pomoc v historickém bádání.⁴⁶⁾

Na zasedání Konstitutivního shromáždění v hotelu Palace ve Schefeningenu 5. června 1953 bylo zvolen nový Výkonný výbor MARu v čele s D. P. M. Graswinckelem jako prezidentem a Ingvarem Anderssonem (Švédsko) a Kayem Lambem (Kanada) jako viceprezidenty. Shromáždění zároveň rozhodlo o vytvoření ad hoc komise pro implementaci mikrofilmovacích technologií doporučených již předtím UNESCem a o vytvoření mezinárodního průvodce po archivech a přehledu archivních časopisů a publikací. Významně rovněž podpořilo vydávání časopisu *Archivum*, jehož novým hlavním redaktorem se stal Pierre Marot.⁴⁷⁾

⁴⁰⁾ Ministerstvo zahraničních věcí, č. 307.734/34-54-V3/3, 15. 3. 1954., 15. 3. 1954, NA, MV II.

⁴¹⁾ *Actes du IIe Congrès international des archives (Le Haye, juin 1953)*, *Archivum, Revue internationale des archives*, sv. 3. 1953, s. 13–14; srv. též *II. Internationaler Archivkongres in Den Haag im Juni 1953. Bericht von Staatsarchivassessorin Dr. Gisela Vollmer, Düsseldorf*. *Der Archivar*, 6, 1953, s. 163–167, odkaz s. 163–165, odkaz s. 164.

⁴²⁾ *Actes du IIe Congrès*, s. 16.

⁴³⁾ *Tamtéž*, s. 16–17.

⁴⁴⁾ *Tamtéž*, s. 17, *II. Internationaler Archivkongres*, s. 164–165.

⁴⁵⁾ *Actes du IIe Congrès*, s. 18–20.

⁴⁶⁾ *Actes du IIe Congrès*, s. 20–23; *II. Internationaler Archivkongres*, s. 165.

Účastníci kongresu navštívili několik nizozemských archivů a na poštovním úřadě se mohli seznámit s posuvným regálovým systémem *Compactus*. Na zasedání byly otevřeny celé nové agendy. Vznikla řada ad hoc komisí pro jednotlivé problémy, zazněly zprávy jednotlivců o dílčích problémech archivnictví. Poprvé zde byla navázána spolupráce mezi MARem a Mezinárodní federací knihovnických asociací a institucí (*International Federation of Library Associations and Institutions* – IFLA) a Mezinárodním dokumentačním sdružením (*Fédération internationale de documentation* – FID) v podobě vzniku společných komisí v oblastech společného a podobného zájmu (mj. archivní a knihovnický popis a terminologie).⁴⁸⁾

POČÁTKY ČSL. INSTITUCIONÁLNÍ SPOLUPRÁCE S MAR

O vstupu do řad MARu se v Československu začalo uvažovat znova v roce 1954. Iniciativa vzešla z řad MARu, zprostředkována byla Ministerstvem zahraničních věcí. Vedoucí vnitřní správy ministerstva, E. Veselý, již 15. prosince 1954 napsal náčelníkovi archivní správy MV Jaroslavu Svobodovi: „*Po obnovení členství ČSR v UNESCO bude vhodné přezkoumat možnost styku, případně členství v této mezinárodní nevládní organizaci. Vaše rozhodnutí předem projednejte se zdejším ministerstvem. Upozorňujeme na to, že MAR-CIA, sekretariát mezinárodní archivní rady v Paříži, požádal čs. velvyslanectví o zprávu o dnešním stavu archivnictví v ČSR a o zaslání archivních časopisů, případně publikací.*“ Ministerstvo zahraničních věcí navíc tlumočilo zájem francouzských archivářů o Archivní časopis a doporučilo proto zvážit i výměnu s časopisem *Archivum*, „*čímž se nezavázete na členství v Mezinárodní archivní radě.*“⁴⁹⁾

D. P. M. Graswinckel, prezident MARu, dopisem z 3. března 1955 deklaroval „*velký zájem o spolupráci s československými archiváři a o archivní publikace.*“ Vyslovil se rovněž pro širší spolupráci: „*Přáli bychom si velmi, aby kompetentní činitelé a hlavně ředitel archivů [myšleno archivní správy, pozn. překl.] v Praze a jeho kolegové zadali své příspěvky naší mezinárodní organizaci a zvláště našemu mezinárodnímu časopisu *Archivum*. Přáli bychom si hlavně, aby českoslovenští kolegové spolupracovali na mezinárodní bibliografii publikací týkajících se archivnictví a archivů a na kronice týkající se činnosti archivů ve světě, která je uveřejňována v *Archivum*.*“⁵⁰⁾ Rovněž Pierre Marot, hlavní redaktor časopisu *Archivum* se 16. srpna 1955 obrátil na náčelníka archivní správy MV s žádostí o účast v dotazníkové akci, která

⁴⁷⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.3, *Constituant Assembly June 15, 1953*, s. 1–3.

⁴⁸⁾ *Tamtéž*, Agenda (anglicky), 2 s., *Constituant Assembly June 15, 1953*, s. 2.

⁴⁹⁾ Ministerstvo zahraničních věcí, č. 307.734/34-54-V3/3, 15. března 1954, NA, MV II.

⁵⁰⁾ Oficiální překlad dopisu D. P. M. Graswinckla československému velvyslanci v Paříži z 3. března 1955, *tamtéž*.

předcházela vzniku mezinárodní ročenky archivů, která měla tvořit 5. číslo časopisu *Archivum*. Pan Marot napsal: „Připojujeme jistý počet dotazníků, které mají být rozeslány na státní archivy, hlavní městské archivy a archivy institucí, jakož i na archivy hospodářské a soukromé. Bylo by dobře, kdyby v této ročence byly uvedeny i velké knihovny mající charakter archivů a vlastníci zvláště důležité archivní fondy“. Dotazník obsahoval celkem 17 bodů popisující příslušný archiv.⁵¹⁾

Ministerstvo zahraničních věcí v dopise z 15. prosince 1954 (č. j. 307. 734/54-VS/3), znovu upozornilo, že: „by bylo vhodné prozkoumat možnost našeho členství v mezinárodní archivní radě, event. též účast na třetím kongresu Mezinárodní archivní rady, který bude v r. 1956 ve Florencii“.

Postoj archivní správy Ministerstva vnitra byl nicméně velmi opatrný. Ani v jediné otázce nechtěla rozhodnout bez znalosti stanoviska kolegů z Moskvy. Postoj Prahy ostatně v téže době zjišťovali dopisem z 25. srpna 1955 na archivní správě kolegové z Hlavního ředitelství státních archivů ve Varšavě (č. j. Ar – 3072/30-55). Stanovisko ÚV KSČ, se kterým byla otázka konzultována, bylo obdobné. V odpovědi Ministerstvu zahraničních věcí se proto dočteme „Archivní správa ministerstva vnitra projednala tři shora uvedené otázky, tj. otázku našeho členství v Mezinárodní archivní radě, otázku naší účasti na třetím kongresu Mezinárodní archivní rady a dotazníkovou akci časopisu *Archivum* s pracovníky ústředního sekretariátu KSČ. Na základě této konzultace žádá archivní správa ministerstva vnitra, aby ministerstvo zahraničních věcí zjistilo v rámci svých možností stanovisko příslušných sovětských orgánů ke zmíněným otázkám, tj. 1. zda se SSSR zúčastní práce v mezinárodní archivní radě a jaké je jeho stanovisko k členství v této organizaci, 2. zda se zástupci SSSR účastní třetího kongresu Mezinárodní archivní rady, 3. jaké je stanovisko SSSR k dotazníkové akci časopisu *Archivum*.“ Ministerstvo zahraničí zjevně váhalo s odpovědí, takže odpověď byla urgována ještě 2. dubna 1956. Dotazníková akce časopisu *Archivum*, kterou vyřizovala na archivní správě Květa Kulířová, tak byla podle všeho vyřízena bez znalosti stanoviska Moskvy,⁵²⁾ a měla pozitivní dopad na publikaci kontaktních adres československých státních a městských archivů v pátém čísle časopisu *Archivum*.⁵³⁾

III. MEZINÁRODNÍ KONGRES MARU VE FLORENCII

III. mezinárodního kongresu MARu ve Florencii se již měla zúčastnit československá delegace. Návrh na vyslání adresovalo ministerstvo vnitra vládě dne

⁵¹⁾ Dopis P. Marota řediteli archivní správy MV z 16. srpna 1955, *tamtéž*.

⁵²⁾ Členství v Mezinárodní archivní radě a dotazníková akce UNESCO, č. j. Ar-3417/30-55 a č. j. Ar-730/30-56, NA, MV II.

⁵³⁾ *Archivum: Revue internationale des archives*, Vol V 1955. Paris 1956, s. 239–241.

25. srpna 1956, a to po předchozí konzultaci s Ministerstvem zahraničních věcí, Ministerstvem financí a mezinárodním oddělením ÚV KSČ.⁵⁴⁾ Vyslána měla být tříčlenná delegace ve složení Jaroslav Svoboda, náčelník archivní správy MV (vedoucí delegace), Dr. Zdeněk Šamberger, vědecký vedoucí archivní správy MV, a Jozef Mazúr, pracovník slovenské archivní správy. Předsednictvo vlády stanovilo, že „Členové delegace budou na kongresu jako pozorovatelé vzhledem k tomu, že ČSR není členem mezinárodní archivní rady při UNESCO“. K rozhodnutí vyslat delegaci do Florencie zjevně přispěla skutečnost, že „Kongresu se podle získaných zpráv [v původním textu „správ“] zúčastní také delegace archivních správ SSSR, Polska, Maďarska a NDR.“⁵⁵⁾

Delegace se měla řídit těmito zásadami:

1. *Delegace bude podrobně sledovat veškerá jednání a zpracovávat poznatky pro potřeby československého archivnictví.*
2. *Delegace vejde během zasedání kongresu ve styk především s delegací SSSR a zemí lidových demokracií a bude získávat informace o organizačních problémech a dalších otázkách, které zajímají čs. archivnictví ve vztahu k těmto zemím. Získané informace a poznatky budou zpracovány pro potřeby čl. archivnictví.*
3. *Delegace bude si opatřovat podrobné informace o úkolech, metodách práce a činnosti Mezinárodní archivní rady při UNESCO a připraví materiál pro zvážení vstupu ČSR do této instituce.“⁵⁶⁾*

Vláda Československé republiky schválila účast na kongresu usnesením z 3. září 1956 s následující výhradou: „Nepokládáme za vhodné, aby instrukce vysílaným pozorovatelům výslovně ukládala vláda, a proto doporučujeme upravit návrh usnesení tak, že bude doplněn úkolem pro ministra zahraničních věcí udělit delegátům v dohodě s ministrem vnitra potřebné směrnice, jak je to obvyklé u podobných usnesení. Dále doporučujeme doplnit usnesení ustanovením o výši nákladů.“⁵⁷⁾

Podle zápisu z 22. schůze kolegia MV z 2. července 1959, kde byla projednána účast archivní správy MV na IV. Mezinárodním kongresu MARu ve Stockholmu ve dnech 17. až 20. srpna 1960, však čl. účast na kongresu ve Florencii nebyla realizována, „poněvadž italské úřady neudělily československým zástupcům vstupní víza“. Zmíněný dokument rovněž uvádí, že „Archivní správa nezúčastnila se ani poslední porady konané v tomto roce v Lisaboně, na níž byla pozvána, neboť nepokládala účast za účelnou, dokud nebude rozhodnuto o jejím členství v mezinárodní archivní radě.“⁵⁸⁾

⁵⁴⁾ Návrh vládního usnesení o vyslání delegace na mezinárodní archivní kongres pořádaný ve Florencii ve dnech 25.–29. září 1956, 25. srpna 1956, č. j. Sv-9858/40-56, NA, MV II.

⁵⁵⁾ *Tamtéž*, Návrh usnesení vlády.

⁵⁶⁾ *Tamtéž*, Zpráva.

⁵⁷⁾ Usnesení vlády Republiky československé ze dne 3. září 1956 č. 2203 o vyslání delegace na mezinárodní kongres ve Florencii, *tamtéž*.

III. mezinárodní kongres MARu ve Florencii tak proběhl ve dnech 25.–29. září 1956 zjevně bez československé účasti. Kongresu se účastnilo asi okolo šesti stovek archivářů, překvapila zde početná delegace sovětských archivářů a archivářů NDR.

Na programu byly příspěvky ze třech tematických okruhů: a) nové archivní budovy, b) otázky skartace, c) soukromé archivy.

Základní referát k první oblasti přednesl švédský delegát a viceprezident MARu Ingvard Andersson. Významné příspěvky mapující stav v jednotlivých zemích přednesli Charles Braibant, Sebastien Carbone či Genadij Alexandrovič Bělov. V následné diskusi o archivních budovách bylo navrženo zřízení funkce stálého tajemníka pro shromažďování a poskytování informací o moderní výstavbě archivních budov. Jeho návrhem mělo být zpracování návrhů na optimální podobu specializovaných archivních objektů. Během diskuse zazněly postřehy španělských archivářů týkající se úprav stávajících i památkově chráněných budov.

Podstatná debata proběhla rovněž o posuvných regálech, které umožnily úsporu místa až o 2/3. Tato diskuse byla uzavřena usnesením o vytvoření komise vedené I. Anderssonem, která měla za úkol prošetřit náměty a vyhodnotit dosavadní zkušenosti s využitím systému.

Diskutována byla i problematika protipožární ochrany depozitářů, vhodnosti použití různých materiálů (nevhodnost užití plastických hmot u regálů, problematická kovových roštových podlah v depozitářích), možnosti současných zabezpečovacích systémů.⁵⁹⁾

Druhým okruhem byl výběr archiválií a skartace. M. J. H. Collingridge z Národního archivu (*Public Record Office*) v Londýně se ve svém referátu podrobně zabýval zásadami ukládání dokumentů a skartačními metodami. M. J. H. Collingridge vystupoval proti posuzování skartačních návrhů „od zeleného stolu“ a plédoval za osobní odpovědnost archivářů za skartace v rámci platných směrnic. V diskusi tehdy zaznělo varování před ukvapenou selekcí na místě. S. D. Pilkevič z Kyjeva ve své řeči předestřel obraz praxe v SSSR sestávající z přezkoumávání skartačních návrhů u komisí několika úrovní (místní, oblastní, centrální) složených z historiků, archivářů, právníků, vědců a dalších odborných pracovníků. Historik Pietro Sardella z Ústředí pro vědecké bádání v Paříži zdůraznil roli historiků při skartačním řízení a navrhl vytvoření subkomise pro skartace při UNESCO za účasti archivářů a historiků. Vystoupení zástupců z Itálie, Polska, Kanady, Francie, Španělska, NDR a NSR přiblížila skartační praxi v jednotlivých zemích přítomným posluchačům.⁶⁰⁾

⁵⁸⁾ Zápis z 22. schůze kolegia MV z 2. července 1959, ABS, Sekretariát Ministra vnitra, 1. díl (A 2/1) i. j. 320

⁵⁹⁾ *Actes du IIIe congrès international des archives (Florence, 25–29 septembre 1956)*. Archivum, Revue internationale des archives, sv. VI. 1956, s. 11–24; *Der III. Internationale Archivkongress in Florenz, Bericht von Staatsarchivrat Dr. Helmut Dahm, Düsseldorf*. Der Archivar – Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen, 9, 1956, s. 361–382, k diskusi o archivních budovách s. 336–372.

Problematicke soukromých archivů ve Florencii se věnoval Riccardo Filangieri z Neapole. Konstatoval, že soukromé archivy obsahují významné dokumenty pro hospodářský a kulturní vývoj země a jednotlivých regionů, za velký problém ale označil změnu postavení majitelů ve společnosti a otázku přístupnosti tohoto soukromého vlastnictví. Příspěvek obsahoval přehled řešení problému v jednotlivých zemích.⁶¹⁾

Na zasedání Konstitutivního shromáždění konaného ve dnech 24. a 25. září 1956 ve Státním archivu ve Florencii byl zvolen nový Výkonný výbor s hrabětem Ricardem Filangierim de Candida Gonzaga a viceprezidenty Juliem Jimenezem Ruedou (Mexiko) a Davidem Evansem (Velká Británie). Na jednání shromáždění byl dne 28. září přítomen i Genadij Alexandrovič Bělov, generální ředitel sovětských archivů, který zde aktivně pracoval při projednávání závěrů jednotlivých komisí. Rovněž plédoval za vstup kolegů z Čínské lidové republiky, která však, stejně jako např. NDR nebyla v této době členem UNESCO, tato organizace však jejich členství v budoucnu nevyloučila. Na tento návrh reagoval Justus Solon Buck tezí, že Mezinárodní archivní rada nikdy nebránila vstupu archivářů z těchto zemí jako jednotlivců.⁶²⁾

O obsahu konference ve Florencii byli čeští archiváři informováni poměrně podrobnou zprávou, která byla publikována ve Sborníku archivních prací. Díkce zprávy zrcadlí určitou nejistotu plynoucí z publikace informací o organizaci, jejímž oficiálním členem nebyl v té době žádný československý archiv. Neúčast československých delegátů zde není zmíněna, detaily popisu naopak evokují účast delegáta na jednání. Zpráva v závěru deklaruje zájem československých archivářů o dění v MARu, vyvážená je nicméně nezbytnou ideologickou deklarácí o převaze socialistického archivnictví: „*Pokud jde o československé archivnictví a jeho vztah k otázkám a problémům diskutovaným na mezinárodním archivním kongresu ve Florencii, sleduje naše archivnictví tyto otázky s živým zájmem. Řešení mnohých otázek a problémů má naše archivnictví nepoměrně oproti ostatním kapitalistickým zemím ulehčeno tím, že v naší zemi socialistického typu nemusí se archivnictví potýkat s otázkami, vyplývajícími ze soukromovlastnických a kapitalistických vztahů, neboť u nás všechny archivy, včetně dřívějších archivů soukromých, jsou majetkem všeho lidu, jsou jednotně spravovány státem a jsou využívány ve prospěch celé společnosti. V tom též spočívá základní převaha našeho archivnictví nad archivnictvím kapitalistických zemí.*“⁶³⁾

Na zprávu navázal překlad tří zpráv, které zazněly na kongresu, totiž zprávy Ingvara Andersona o nových archivních budovách, J. H. Collindrige o výběru ar-

⁶⁰⁾ *Actes du IIIe congrès*, s. 25–42; *Der III. Internationale Archivkongress*, s. 372–378.

⁶¹⁾ *Actes du IIIe congrès*, s. 43–63; *Der III. Internationale Archivkongress*, s. 378–382.

⁶²⁾ AN, CIA 136AS, 20030318/1.3, Constituant Assembly Florence, 25 and 28 September 1956, 2 s.

⁶³⁾ Mezinárodní archivní kongres ve Florencii. SAP, 7, 1957, č. 1, s. 243–245, citát s. 245.

chiválií pro trvalé uchování a Riccarda Filangieriho o soukromých archivech, Zprávy přeložila z francouzštiny s přihlédnutím k anglickému textu Květa Kulířová.⁶⁴⁾

VSTUP ARCHIVNÍ SPRÁVY MV DO MAR

V dubnu 1957 zaslal Výkonný výbor MARu všem existujícím i potenciálním členům Oběžník č. 2 informující o plánovaném vydání mezinárodního adresáře archivů v pátém svazku časopisu Archivum. Tento oběžník obsahoval také informaci o závěrech kongresu ve Florencii, přijetí nových členů, včetně Hlavního ředitelství státních archivů v Polsku, Hlavní archivní správy SSSR v Moskvě, Archivní správy Ukrajinské SSR v Kyjevě, Archivní správy Běloruské SSR v Minsku, Ředitelství státních archivů v Bukurešti, Německého ústředního archivu v Postupimi, Durynského zemského hlavního archivu ve Výmaru, Saského hlavního archivu v Drážďanech, Braniborského zemského hlavního archivu v Postupimi, Zemského hlavního archivu Saska-Anhaltska v Magdeburgu a Meklenburského zemského hlavního archivu ve Schwerinu. Oběžník v příloze II obsahoval rovněž výzvu ke vstupu archivních institucí dalších zemí a dotazník, který měl být v případě zájmu vyplněný zaslán do sídla MARu, tehdy stejném jako sídlo UNESCO na Avenue Kléber v Paříži. Na dotazník podle všeho reagovali jako první slovenští kolegové. Dopisem z 12. srpna 1957 informoval npor. Dr. Jozef Chreňo, náčelník slovenské archivní správy, že slovenská archivní správa PV projednala záležitost s Poverenictvom vnútra, a to souhlasí s tím, aby se členem MARu stala i slovenská archivní správa PV.⁶⁵⁾ S rozhodnutím v této věci „bylo však vyčkáno až do zásadního rozhodnutí kolegia ministerstva vnútra.“⁶⁶⁾

Ministerstvo zahraničních věcí následně zprostředkovalo „*pozvání na kongres Mezinárodní archivní rady, který se bude konat v roce 1960 ve Stockholmu*“.⁶⁷⁾

Podání přihlášky archivní správy a slovenské archivní správy bylo projednáno na schůzce kolegia ministra vnitra 9. dubna 1958. Zde bylo rozhodnuto, že při-

⁶⁴⁾ *Tamtéž*, s. 245–248.

⁶⁵⁾ Dopis dr. Chreňo archivní správě MV v Praze z 12. srpna 1957 (SAS-390/5-1957). Zde i oběžník č. 2 MARu v anglickém znění a oficiálním slovenském překladu, NA, MV II.

⁶⁶⁾ Přihláška archivní správy a slovenské archivní správy za člena Mezinárodní archivní rady. (č. j. Ar-1585/30-58), NA, MV II. Zde přípravná informace před projednáváním věci v kolegiu ministra vnitra, zápis pro domo o projednávání návrhu, koncepty žádosti finančnímu odboru MV o zaplacení členského příspěvku a ministerstvu zahraničí o zaslání žádosti MAR, rovněž i žádost o přijetí generálnímu tajemníkovi MARu z 8. května 1958 ve francouzštině. Citát z informace připravené zjevně na jednání kolegia ministra vnitra.

⁶⁷⁾ ABS, Sekretariát Ministerstva vnitra, I. díl (A 2/1), i. j. 1205.

hláška bude podána prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí spolu s šekem k úhradě členského poplatku vydaným Státní bankou československou.⁶⁸⁾

Dne 15. dubna 1958 zaslal plk. dr. Komárek, náčelník vnitřní správy MV návrh na přistoupení archivní správy MV Janu Svobodovi do sekretariátu ÚV KSČ s informací pro politické byro ÚV KSČ a s doporučením schválit formou usnesení příslušný návrh. Vše probíhalo v režimu „Přísně tajné“. Příloha č. III předmětného materiálu vysvětlovala, že *„Mezinárodní archivní rada byla ustavena jako mezinárodní organizace archivů a archivářů v červnu 1948 s úkolem:*

1. Pravidelně svolávat mezinárodní archivní kongresy.
2. Podporovat styky mezi archivy všech zemí a mezi institucemi zabývajícími se otázkami konzervace a restaurace archivního materiálu.
3. Podporovat v mezinárodním měřítku činnost archivů, zejména výměnou zkušeností na konferencích a poradách.
4. Spolupracovat s jinými organizacemi zabývajícími se dokumentací lidských zkušeností a jejich využití ve prospěch lidstva.“

Informace konstatovala, že *„Mezinárodní archivní rada uspořádala zatím tři archivní kongresy, na nichž byly projednávány otázky zajímavící všechny archiváře jako např. otázky výstavby a zařizování archivních budov, otázky skartace archivního materiálu, mikrofilmování archivního materiálu apod. Mezinárodní archivní rada vydává časopis „Archivum“, který informuje své členy o mezinárodním archivním dění a zprostředkovává výměnu archivních zkušeností.“*⁶⁹⁾

Členské příspěvky pro archivní správu činily v té době 73 švýcarských franků, tj. 126 Kčs, a mohly být zaplacený v různých devizách. Zaplacení této částky zjevně nečinilo žádný problém.

Informace dále zdůrazňovala, že *„ze zpráv Mezinárodní archivní rady je patrné, že již v roce 1956 byly přijaty ze socialistických zemí za členy hlavní archivní správa SSSR v Moskvě, ukrajinská archivní správa, běloruská archivní správa, hlavní ředitelství archivů ve Varšavě, ředitelství archivů v Bukurešti, státní ústřední archiv NDR v Postupimi i 5 hlavních zemských archivů v NDR. Maďarské ústředí archivů a Jugoslávie se staly členy již dříve. Přistoupení archivní správy MV k Mezinárodní archivní radě doporučuje i vědecká archivní rada. Rovněž Československou akademií věd a Hlavní archivní správou SSSR bylo svého času upozorňováno na důležitost účasti československého archivnictví na zasedáních mezinárodní archivní rady, jak z hlediska mezinárodního významu, tak i z hlediska prestiže našeho archivnictví.“*⁷⁰⁾

Dne 29. dubna 1958 projednalo politického byro ÚV KSČ přistoupení archivní

⁶⁸⁾ Přihláška archivní správy a slovenské archivní správy za člena Mezinárodní archivní rady. (č. j. Ar-1585/30-58, NA, MV II. Zápis pro domo o projednávání návrhu, koncepty žádosti finančnímu odboru MV o zaplacení členského příspěvku a ministerstvu zahraničí o zaslání žádosti MAR.

⁶⁹⁾ ABS, Sekretariát Ministerstva vnitra, I. díl (A 2/1), i. j. 1205

⁷⁰⁾ Tamtéž.

správy MV a slovenské archivní správy PV k MARu. Byro schválilo pouze návrh na přistoupení archivní správy MV v Praze a uložilo ministru vnitra Rudolfu Barákovi, aby zajistil schválený návrh. 4. května 1958 pak náměstek ministra vnitra plk. Karel Klíma zaslal usnesení k provedení náčelníkovi vnitřní správy MV plk. Dr. Karlovi Komárkovi.⁷¹⁾

Po schválení politickým byrem KSČ byla přihláška do MARu s datem 8. května 1958 zaslána na Ministerstvo zahraničí k podání v Paříži. Tato přihláška se již o slovenské archivní správě nezmiňuje. V dochovaném francouzském znění konceptu je adresa slovenské archivní správy škrtnuta. Oficiálním představitelem pražské archivní správy přihláška jmenuje náčelníka tohoto orgánu Jaroslava Svobodu.⁷²⁾

Ministerstvo zahraničí zaslalo přihlášku do UNESCO zjevně s měsíčním odstupem, protože dopis potvrzující přijetí od pana J. F. Finóa, programového specialisty bibliografické sekce dokumentace a výměny publikací knihovnické divize UNESCO z 18. června 1958 se odvolává na dopis z 8. června 1958.⁷³⁾ Za MAR potvrdil přijetí Guy Dubosq, generální inspektor francouzských archivů, zástupce generálního tajemníka MARu a posléze pokladník organizace v dopise z 8. července 1958 s informací, že žádost projedná Výkonný výbor MARu na zářijovém zasedání v Bruselu.⁷⁴⁾

Archivní správa MV byla tedy podle všeho přijata za člena kategorie A na zasedání Výkonného výboru MARu v Palais de Congrès v Bruselu ve dnech 2.–4. září 1958. V archivním fondu MARu bohužel chybí doklad rozhodnutí o přijetí nových členů. Ve složce nadepsané Membres se nicméně nalézá ručně psaný koncept osnovy jednání o přijetí, ve které je v seznamu kandidátů uveden pod číslem 2 Archives générales de Tchécoslovaquie, Trida Obrancio, Minu 85, Praha. Nepochybně však šlo o pražskou archivní správu.⁷⁵⁾

O přijetí archivní správy MV za člena MARu byl náčelník archivní správy MV plk. Jaroslav Svoboda informován až v červnu 1959 Ministerstvem zahraničí: „Zástupce generálního sekretáře MAR, Gustav Vaucher, sdělil nám osobním listem datovaným 25. V. 1959 v Ženevě, že Archivní správa byla přijata na posledním zasedání Výkonného výboru za člena Mezinárodní archivní rady.“ Spolu s tímto vyrozumě-

⁷¹⁾ *Tamtéž.*

⁷²⁾ Přihláška archivní správy a slovenské archivní správy za člena Mezinárodní archivní rady. (č. j. Ar-1585/30-58), NA, MV II.

⁷³⁾ Dopis J. F. Finóa z 18. června 1958 Jaroslavu Svobodovi, náčelníkovi archivní správy MV. V dopise je uveden jako repräsentant officiel, úřad je uveden česky jako Archivní Sprava a to se správnou adresou, *tamtéž.*

⁷⁴⁾ Dopis Guye Dubosqa z 8. července 1958 Jaroslavu Svobodovi, náčelníkovi archivní správy MV (zde titulován jako Le Directeur des Archives générales de Tschécoslovaquie, Trida Obrancio Minu 85, Prague), *tamtéž.*

⁷⁵⁾ AN, CIA 136AS 20030318/2.8 Session de Brusel.

ním přišla rovněž pozvánka na IV. mezinárodní archivní kongres do Stockholmu.⁷⁶⁾ Důvodem pomýlení v názvu přijaté organizace byla skutečnost, že Ministerstvo vnitra udělalo v žádosti formulované ve francouzštině chybu v tom, že nepřeložilo název žádající instituce, ale uvedlo pouze v češtině „Archivní správa“.⁷⁷⁾ Ve vedení organizace to zjevně způsobilo jisté rozpaky, takže jak v dopis z 28. května 1959 z Ženevy, tak v oběžníku č. 4 MARu z dubna 1959 byla mezi novými členy jmenována poněkud záhadná instituce: „Archives générales de Tchécoslovaquie, Trida Obrancio, Minu 85, Praha“.⁷⁸⁾

První zástupci archivní správy MV se účastnili IV. mezinárodního kongresu ve Stockholmu. Rozsah delegace byl oproti původnímu návrhu plk. Svobody, který navrhl pětičlennou delegaci, „neboť jde o první účast československých zástupců po přijetí archivní správy za člena mezinárodní archivní rady“, složenou ze zástupců archivní správy MV, slovenské archivní správy, Státního ústředního archivu, Slovenského ústředního archivu a jednoho zástupce z ostatních státních archivů,⁷⁹⁾ redukována. Kongresu se ve dnech 17.–20. srpna 1960 účastnili Dr. Zdeněk Šamberger, Dr. Rejman a Michal Kušík, vědecký vedoucí Slovenské archivní správy.⁸⁰⁾

Program kongresu se týkal státních archivů a jejich organizace, vztahu archivářů k bádání v oblasti hospodářských a sociálních dějin, konzervaci archiválií, nové technice a novým materiálům.⁸¹⁾ Dr. Šamberger publikoval o průběhu kongresu stručnou zprávu v Archivním časopisu,⁸²⁾ materiály z kongresu pak publikovali všichni členové delegace na stránkách Sborníku archivních prací.⁸³⁾ Dr. Šamberger,

⁷⁶⁾ Mezinárodní archivní rada – sdělení zástupce generálního sekretáře MAR G. Vauchera o přijetí za člena MAR (č. j. Ar-1580/30-54). Zde i informace plk. Svobody pro náměstka plk. Klímu z 14. června 1959, NA, MV II.

⁷⁷⁾ Přihláška archivní správy a slovenské archivní správy za člena Mezinárodní archivní rady. (č. j. Ar-1585/30-58), NA, MV II.

⁷⁸⁾ Conseil internationale des Archives, Lettre Circulaire No4, Avril 1959, *tamtéž*.

⁷⁹⁾ Informace plk. Svobody pro náměstka plk. Klímu z 14. června 1959, Přihláška archivní správy a slovenské archivní správy za člena Mezinárodní archivní rady. (č. j. Ar-1585/30-58), *tamtéž*; Zápis z 22. schůze kolegia MV z 2. července 1959, ABS, Sekretariát Ministerstva vnitra, 1. díl (A 2/1) i. j. 320

⁸⁰⁾ Účast pracovníků archivní správy MV na mezinárodních archivních konferencích od roku 1958, ABS, Sekretariát Ministerstva vnitra, 2. díl (A 2/2) i. j. 1187 (zasedání MARu ve Varšavě 1961); Sekretariát náměstka MV plk. Jindřicha Kotála (A 5) i. j. 498 (Kongresu MARu v Bruselu 1964), 817, 853 (Kongresu MARu ve Washingtonu 1966).

⁸¹⁾ *Actes du IVe Congres international des Archives (Stockholm, 17–20 aout 1960)*, Archivum, Revue Internationale des Archives, vol. X, 1960. Paris 1962, s. 5–197.

⁸²⁾ Zdeněk Šamberger, *IV. mezinárodní archivní kongres ve Stockholmu*. AČ, 10, 1960, č. 4, s. 197–202.

⁸³⁾ *Materiály ze IV. mezinárodního archivního kongresu ve Stockholmu*. SAP, 11, 1961, č. 1, s. 187–256.

přestože nebyl oficiálním korespondentem revue, psal od roku 1961 pravidelné zprávy o dění v československých archivech do Kroniky aktivit světových archivů (*Chronique des activités des archives dans le monde*) publikované v časopisu Archivum.⁸⁴⁾

Přestože se čeští archiváři neúčastnili ani konference u kulatého stolu ve Wiesbadenu (20.–22. května 1958), ani též konference v Lisabonu (2.–5. června 1959), Květa Kulířová připravila ještě v roce 1960 rozsáhlý zprávu o všech doposud proběhlých konferencích tohoto typu.⁸⁵⁾ Ještě téhož roku vyšel na stránkách Sborníku archivních prací podrobný přehled obsahu svazků V.–IX. časopisu Archivum z pera též autorky.⁸⁶⁾ Zdeněk Šamberger pak podrobně recenzoval Sborník Mezinárodní archivní rady k poctě generálního ředitele francouzských archivů a čestného předsedy MARu Charlese Braibanta.⁸⁷⁾ Vstup archivní správy MV do MARu tak byl spojen s masivním přílivem zpráv o aktivitách zahraničních archivů do českých odborných periodik. Neomezil se jen na činnost této organizace, právě naopak. Stránky českých archivních periodik tehdy zaplnily důkladné přehledy o stavu německých, sovětských, polských, italských atd. archivů.

ZÁVĚR

Z výše uvedeného je patrné, že jedním z devíti mužů, kteří fakticky navrhli vznik Mezinárodní archivní rady, byl český historik dr. Václav Husa. Jeho činnost na tomto poli je bohužel jen minimálně dokumentována. Husa se účastnil dvou prvních klíčových zasedání organizace, poté však angažmá československých archivářů z politických důvodů ustalo.

První československou archivní institucí, která vstoupila do MARu tak byla archivní správa Ministerstva vnitra. Tento orgán vstoupil do organizace poměrně pozdě, až v letech 1958–1959, tedy 10 let po vzniku této mezinárodní organizace. Iniciativa směřující k československému členství pocházela primárně ze strany MARu. První skutečnou československou účastí na aktivitách organizace byla účast na mezinárodním kongresu ve Stockholmu v roce 1960.

Důvodem poměrně pozdního vstupu archivní správy MV do této organizace byla malá ochota a bezradnost československých stranických i vládních orgánů, především archivní správy MV samotné, která i v tak nicotné otázce, jakou byla od-

⁸⁴⁾ Archivum, *Revue internationale des archives*, vol. XI, 1961. Paris 1963, s. 235–241.

⁸⁵⁾ Květa Kulířová, „Table ronde des archives“. SAP, 10, 1960, č. 1, s. 230–257.

⁸⁶⁾ Květa Kulířová, *Archivum V.–IX.*, *Revue Internationale des Archives publiée sous les auspices de l'UNESCO et du Conseil International des Archives*. SAP, 11, 1961, č. 2, s. 152–166.

⁸⁷⁾ Zdeněk Šamberger, *Sborník Mezinárodní archivní rady k poctě Charlese Braibanta*. SAP, 11, 1961, č. 2, s. 167–188.

pověď na dotazníkovou akci k adresáři archivů, žádala stanovisko z Moskvy. Československé archivnictví tak vstoupilo do MARu jako jedna z posledních zemí sovětského bloku a ani v nejbližších letech po vstupu nevykazovalo v této organizaci výraznou činnost.

Slovenská archivní správa se nestala samostatným členem MARu, zástupci tohoto orgánu však byli pravidelnými členy československých delegací na zasedání MARu v následujících letech.

Oficiální vstup archivní správy MV do MARu byl však pro mnohé československé archiváře příležitostí k obnovení a novému navázání vztahů se zahraničními kolegy a k intenzivnějšímu zájmu o archivní dění v zahraničí, které se projevilo i rychlým nárůstem zpráv o dění v mezinárodních organizacích a o zahraničních archivech na stránkách odborných periodik.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ENTSTEHUNG DES INTERNATIONALEN ARCHIVRATS UND DER BEGINN DER TSCHECHISCHEN TEILNAHME AN SEINEN AKTIVITÄTEN 1948–1960

Der Autor des Beitrags zeichnet anhand seines Studiums der im Nationalarchiv in Prag, im Archiv der Sicherheitskräfte in Prag und im Nationalarchiv in Paris aufbewahrten Quellen die Umstände der Entstehung des Internationalen Archivrats (nachstehend nur ICA genannt) und den tschechoslowakischen Anteil an seiner Entstehung nach. Er konstatiert, dass einer der 9 Männer, die auf Anregung des amerikanischen Archivars Justus Solon Buck bei einem Treffen des sogen. provisorischen Rats in Paris am 9.–11. Juni 1948 die Entstehung des ICA vorschlugen, der tschechische Historiker Dr. Václav Husa war, der anschließend 1950 als Mitglied des Exekutivausschusses auch am 1. Kongress des ICA in Paris teilnahm.

Die erste tschechoslowakische Archivinstitution, die 1958–1959, also zehn Jahre nach dem Entstehen der Organisation in den ICA eintrat, war die Archivverwaltung des Innenministeriums. Grund hierfür war die Ratlosigkeit der tschechoslowakischen Partei- und Regierungsorgane, die nicht wussten, wie sie auf die Aufforderungen des ICA zur Mitarbeit reagieren sollten und sich zu einer Zeit, zu der diese bereits Mitglied der Organisation waren, erst die Stellungnahme sowjetischer Archivare einholten. Die tschechoslowakischen Archive traten so als eines der letzten Länder des sowjetischen Blocks dem ICA bei. Der Beitritt der Archivverwaltung des Innenministeriums zum ICA war jedoch für viele tschechoslowakische Archivare eine gute Gelegenheit, Kontakte zu den ausländischen Kollegen anzuknüpfen und das Interesse am Archivgeschehen im Ausland zu intensivieren, was sich auch in einer deutlichen Vermehrung der Berichte über das Geschehen in internationalen Organisationen und über ausländische Archive auf den Seiten der Fachzeitschriften bemerkbar machte.

■ Překlad Artlingua, a.s.

SUMMARY

**ORIGIN OF THE INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES
AND THE BEGINNINGS OF CZECH PARTICIPATION IN THE ACTIVITIES THEREOF, 1948–1960**

Based on a study of sources deposited in the National Archives of the Czech Republic, the Security Services Archive in Prague and the National Archives in Paris, the author of this paper maps the circumstances of the origin of the International Council on Archives (ICA) and the Czechoslovakian contribution towards its origin. He notes that one of the nine men who, upon the initiative of the American archivist Solon Justus Buck, proposed creation of the ICA at a meeting of the so-called temporary council in Paris on 9–11 June 1948 was the Czech historian Dr. Václav Husa, who subsequently attended the first ICA congress in Paris in 1950 as a member of the executive board.

The first Czechoslovak archival institution that joined the ICA was the Archiving Administration of the Ministry of the Interior, which joined the institution in 1958–1959, 10 years after establishment of the ICA. The reason for this was the helplessness of the Czechoslovak party and governmental bodies, which did not know how to react to the ICA's appeals for collaboration, and demanded opinions from Soviet archivists even at a time when these were already members of the organisation. The Czechoslovak archives were thus one of the last Soviet Bloc countries to join the ICA. However, entry of the Ministry of the Interior's Archiving Administration to the ICA was, for many Czechoslovak archivists, an opportunity for contact with foreign colleagues and deeper interest in archiving happenings abroad, and this was manifested in a dramatic increase in news about the goings-on in international organisations and about foreign archives on the pages of professional periodicals.

■ Překlad Artlingua, a.s.

Jarmila Hlaváčková

REKONSTRUKCE ARCHIVU JEZUITSKÉHO DOMU TŘETÍ PROBACE V TELČI*

Tento článek se zabývá rekonstrukcí archivu telčské koleje v závěru její existence. Vychází z inventáře, který vznikl při manipulaci kolejního archivu v roce 1762, a byl doplňován až do roku 1773.¹⁾ Cílem následujících řádek je popis archivu, jeho obsah a členění, otázka dochování a ozřejmění současného uložení. Základ tkví v současném fondu Moravského zemského archivu „Jezuité Telč“, který Jiří Radimský uspořádal v roce 1952 také podle systému z roku 1762. Z celkem 44 tematických skupin se jich zde nachází 28, z nichž některé jsou dochovány v úplnosti a jiné torzovitě. O ostatních referuje pořadatel fondu jako o zničených či postoupených dvakrát (po roce 1773 a za druhé světové války) do Vídně.²⁾ Tento článek navazuje na Radimského práci³⁾ a upozorňuje na další dochované archiválie;⁴⁾ věnuje se však i těm, které dnes již neexistují, pokud mám za to, že samotná informace o jejich výskytu by mohla být pro badatele zajímavá. Konečně si tyto řádky všímají i dalších pramenů telčské jezuitské provenience, které v inventáři absentují a byly tedy v koleji uchovávány – alespoň v době vzniku inventáře – mimo archivní prostor, a snaží se odpovédět, z jakého důvodu.⁵⁾

* Studie vznikla s podporou projektu NAKI II, č. DG16P02M043 Telč a jezuité, řád a jeho mecenáši. Za konzultace děkuji kolegům Mgr. Kateřině Bobkové-Valentové, Ph.D., a Ing. Mgr. Ondřeji Hnilicovi, Ph.D.

¹⁾ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), E 30 Jezuité Telč, kn. 1, *Catalogus universalis rerum in Archivo Telcensi Societatis Jesu contentarum. Confectus Anno Domini 1762.*

²⁾ Jiří Radimský, *Jesuité v Telči 1651–1773, inventář fondu.* Brno 1952. K dochování archiválií *srov.* úvod inventáře (s. I–IV). Fond nese označení E 30 Jezuité Telč. Soubor originálních listin na pergamenu (z různých příhrádek, často ze scr. 18, některé z nich však nebyly v roce 1762 manipulovány a novou signaturu nedostaly), který Radimský vyčlenil, byl digitalizován a zveřejněn v databázi Monasterium. Viz zde: <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E30/fond?block=1> [cit. 3. 1. 2019]. Za upozornění na veřejně dostupné digitalizáty vděčím pracovníci Moravského zemského archivu Mgr. Pavle Pítelové. Nesignované archiválie zařadil Radimský také do fondu, tuto skupinu neoznačoval žádnou značkou, nese pouze název „bez sign.“ a je zařazena na konec fondu, do kart. 13.

³⁾ V jeho inventáři lze tedy nalézt soupis všech sign., které se z původního archivu dochovaly ve fondu Jezuité Telč, a jejich regista. *Srov.* J. Radimský, *Jesuité v Telči 1651–1773.*

JEZUITSKÁ KOLEJ V TELČI

Mimořádnost koleje v Telči tkví v jejím zaměření. Od svého založení v roce 1651 hraběnkou Františkou Slavatovou byla domem třetí probace. To znamenalo, že zde jednorozčným pobytém prošla drtivá většina osazenstva české jezuitské provincie. Náplní pobytu byla nejen intenzivní duchovní cvičení v době před složením definitivních slibů, ale také studium a praxe v pastoraci.⁶⁾ Kolej však nebyla zaměřena pouze na poskytování vhodného zázemí pro otce třetí probace, zřizovala nižší školu, gymnázium, hudební seminář a lékárnu. V řadě míst v okolí byli jezuité patrony far a ve spravovaných statcích měli své poddané.⁷⁾ Do jaké míry můžeme všechny tyto aktivity jezuitů studovat v jejich archivu?

⁴⁾ Radimský v inventáři (J. Radimský, *Jezuité v Telči 1651–1773*, s. I) uvedl, že některé položky byly po zrušení řádu odeslány do Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (dále HHStA). Po roce 1918 byly převezeny do Prahy a během II. světové války znovu deponovány ve Vídni. Poté byly opět navráceny. Dnes jsou archiválie v zásadě rozděleny mezi tři instituce: Moravský zemský archiv, Národní archiv (dále NA), Österreichische Nationalbibliothek (dále ÖNB). Na archiváliích proto nalezneme několikrát signování – manipulace v koleji před 1762; manipulace 1762; manipulace guberniální 1773 (ne na archiváliích, ale na složkách); signování v HHStA (připisováno na tytéž guberniální složky); sign. v ÖNB, NA a MZA (stejná jako manipulace z roku 1762).

⁵⁾ Z prací týkajících se klášterních či řádových archivů lze zmínit: Jitka Křečková, *Archiv břevnovského kláštera*. In: *Paginae historiae*, 14, 2006, s. 11–29; Jitka Křečková, *Archiv české františkánské provincie*. In: *Historia Franciscana II. Sborník textů. Kapitoly z dějin české františkánské provincie sv. Václava u příležitosti 300. výročí úmrtí provinčního ministra a významného učence Bernarda Sanniga (1704) a 400. výročí příchodu františkánů k Panně Marii Sněžné v Praze (1604)*. Kostelní Vydří 2005, s. 214–224; Jitka Křečková – Petra Nevimová, *Přehled pramenů choťšovského kláštera ve Státním ústředním archivu v Praze*. In: *Minulostí Západočeského kraje*, 38, 2003, s. 207–221; Václav Štěpán, *Osudy archivu a knihovny dominikánského kláštera v Opavě*. Sborník archivních prací, 53, 2003, č. 2, s. 525–549.

⁶⁾ K formaci v terciátu krátce Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha 2002, s. 55.

⁷⁾ Přehledně ke koleji Dušan Foltýn, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 675–679. Z recentních prací: lékárně se věnovaly Anna Hamrlová, *Repositoria jezuitské lékárny v Telči: Nástin umělecko-historického kontextu*. Zprávy památkové péče, 77, 2017, s. 11–18; a Markéta Holubová, *Lékárna telčské koleje a její správci*. Dějiny vědy a techniky, 50, č. 3, 2017, s. 174–191. O jezuitském kostele psala Anna Hamrlová, *Calices arte et pretio exquisitos: Liturgické stříbro kostela Jména Ježíš v Telči z pohledu kostelních inventářů a účtů*. Průzkumy památek, 25, 2018, č. 1, s. 71–86 a Pavla Zvolánková, *Jezuitský kostel Jména Ježíš v Telči*. Magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Narativním textům pak Michaela Ramešová – Štěpán Valecký, *Vztahy variant literae annuae domu třetí probace v Telči v letech 1656–1660. Analýza a komparace kopií*. Folia Historica Bohemica (dále FHB), 31, č. 1, 2016, s. 87–106.

MANIPULACE ARCHIVU Z ROKU 1762

Dochovaný inventář z roku 1762 svědčí o poměrně pozdní snaze archiv (zno-
vu)uspořádat. Důvod manipulace neznáme. Z archivářovy snahy od sebe oddělit
archiválie pro danou oblast (např. hospodářství nebo farní správu) aktuální a za-
staralé se zdá, že archiv měl takové vnitřní členění, které neumožňovalo rychlou
orientaci. Této domněnce nahrává i fakt, že sice jednotlivé písemnosti nejčastěji
na rubu nesly stručný regist, avšak k němu již nebyla přiřčena žádná jedinečná
signatura. List byl zpravidla označen jen číslem (N 1, N 2 atd.).⁸⁾ Nechtěná záměna
pak byla možná. Můžeme se dále domnívat, že nové uspořádání využilo dosavadní
archivní skříně, protože v *supplementech historiae* ani jinde nemáme žádné zprávy
o nákladech za zhotovení nových skříní.⁹⁾

Pořadatelem archivu byl tehdejší rektor koleje Josephus Asten, SJ. Dřív než byl
jmenován roku 1760 rektorem v Telči, strávil deset let (1749–1759) v Římě v asis-
tenci Germanie na pozici *amanuens assistentiae Germaniae*. Stálá práce se spi-
sovým materiálem v tomto úřadu jej patrně motivovala k tomu, aby se náročné
činnosti zhostil.¹⁰⁾ Z podoby inventářových zápisů i z dochovaných elenchů,

⁸⁾ Konkrétní tematická skupina pak mohla nést nějaké další označení, a to buď slovní nebo pís-
menné, jak snad lze soudit z některých indicií. Tomuto tvrzení by odpovídalo v kontextu celé ma-
nipulace z roku 1762 netradiční řešení věcné skupiny č. 33, v jejichž signaturách figuruje kromě čís-
la skříně a pořadového čísla archiválie ještě písmeno G.

⁹⁾ Pro telčskou kolej se zachovala komplexní řada výročních zpráv (*litterae annuae*, pro roky
1656–1740) a *supplement historiae* (1696–1769). Soupis všech variant telčských výročních zpráv
a *supplement* vznikl pro interní účely badatelů projektu a sestavovala jej Kateřina Bobková-Valen-
tová. Členové týmu zajistili také digitalizaci pramenů, a umožnili tak efektivní studium, za což jim
náleží poděkování. Přehled dochovaných sbírek obsahujících tyto narativní prameny viz in Kateři-
na Bobková-Valentová, *Litterae annuae Provinciae Bohemiae (1623–1755)*. FHB, 25, 2010, s. 23–49,
zde zejména s. 43–47.

¹⁰⁾ K Astenovi viz Bio-bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku, hes-
lo Asten, Josephus, SJ, 1710–1782, <http://reholnici.hiu.cas.lcz/katalog/l.dll?hal~1000100795> [cit.
18. 12. 2018]. Kompletnější životopis s odkazy na primární prameny a literaturu viz Ústav dějin
Univerzity Karlovy – Archiv Univerzity Karlovy, Kartotéka a databáze jezuitů České provincie To-
varyšstva Ježíšova zpracovaná Annou Fechtnerovou, heslo Asten, Josephus, P. Dr. Phil. Dále Ivana
Čornejová – Anna Fechtnerová (eds.), *Životopisný slovník pražské univerzity*. Praha 1986, s. 6–7.
Vysvětlení k asistencím, několika provinciím spojeným v jeden celek, viz Kateřina Bobková-Val-
entová, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha 2006, s. 13.

Dalším rozhodujícím důkazem pro to, že archiv uspořádal rektor Asten, je – kromě značných zku-
šeností z římského úřadu – jeho rukopis v inventáři z roku 1762. Inventář není psán jeho rukou ce-
lý, Asten však napsal seznam všech příhrádek, nadepsal elenchy všech věcných skupin, zhoto-
vil různé poznámky a vysvětlující komentáře, vytvořil některé elenchy a po dokončené manipulaci

kteří byly vloženy přímo do archivních skříní, je zřejmé, že měl k ruce několik pomocníků. Elenchy mohl zhotovit prostým opsáním kdokoliv, pořádání jednotlivých skříní bylo snad úkolem pro ty nositele úřadů, kteří měli k daným písemnostem blízko. Přijmeme-li úvahu, že pořadatel archivu také svým rukopisem zhotovil záznamy do inventáře, je zřejmé, že Asten zpracoval minimálně tyto věcné skupiny:¹¹⁾ 1 – Aktuální stvrzenky a obligace, 15 – Elogia, 17 – Zaměstnanci koleje, 20 – Litterae annuae a dějiny koleje, 21 – Listy generálů a provinciálů, 24 – Účty, 26 a 27 – Různé, 28 – Viatica, 30 – Nadace pro chudé, 31 – Olivetská kaple, 32 – Knínická kaple, 34 – Terciát, 35 – Školy, 37 – Testamenty, 38 – Misie, 39 – Telčské kostely, 40 – Zahrada koleje, 41 – Staré účty, 42 – Hospodářské knihy, 43 – Různé a 44 – Originály fundačních a nadačních listin. Jeden z jeho pomocníků měl na starosti oddíly 2 – Pontificia, 3 – Abdikace a sliby, 4 – Prezentace do farností, 5 – Řád a provincie, 7 – Lékárna, 8 – Knihovna, 9 – Světská správa, 10 – Kapitál a úroky, 11 – Pohledávky a donace, 12 – Smlouvy, 13 – Konvikt sv. Andělů, 22 – Telčský magistrát, 23 – Hospodářství, 25 – Kostel Jména Ježíš, 29 – Pokorného nadace, 36 – Spory. Druhý pomocník pak skupiny 6 – Stvrzenky a obligace, 14 – Vnitřní správa, 16 – Biskupové a konzistoř, 18 – Fundace, 19 – Knínice, 33 – Patronátní práva. Mezi pořadatele bychom snad mohli zařadit ministra koleje (v roce 1762 jím byl Sigismundus Wagner, SJ).¹²⁾ Naopak se neangažoval prokurátor, neboť tento úřad nebyl v Telči několikrát během existence koleje obsazen a Astenův rektorát byl jedním z těchto období. Resp. zastavatele tohoto úřadu je nutno hledat mezi laickými bratry, tzv. koadjutory; povinnosti tohoto úřadu nesl v roce 1762 Wenceslaus Pusch, SJ, označován však byl v katalogu jako socius prokurátora.¹³⁾ Stejně tak ale rektor mohl pořádací práce přidělit jiným obyvatelům koleje, jak je zřejmé z toho, že tematicky podobně zaměřené skupiny nezpracovala jedna a táž osoba.

Po skončení archivních prací Asten do inventáře zapsal také listiny vzniklé v době vlastního rektorátu (celkem 25 položek). V inventáři nalezneme záznamy všech dalších rektorů – Michaela Frische, SJ (1762–1765), Ferdinanda Heinricha, SJ (1765–1769), Carola Gottschliche, SJ (1769–1770), Francisca Haana, SJ (1770–

zařadil do archivu také písemnosti vzniklé v době jeho úřadu a do inventáře doplnil jejich regista. Srov. MZA, E 30, kn. 1, passim.

¹¹⁾ Přehlednou tabulku věcných skupin uvádím v Příloze. Pro plynulost textu uvádím názvy příhrádek v češtině, věcné skupiny samozřejmě nesly v archivu i inventáři pojmenování latinská. Latinské názvy cituje již zmíněná tabulka.

¹²⁾ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec (dále SOKA JH), Sbírká rkp., inv. č. 5, Catalogus personarum Domus Telczensis, nefol.

¹³⁾ Ve výše citovaném katalogu v oddílu „Procuratores“ nalezneme k roku 1762 pouze poznámku „nullus sacerdos“. V oddíle věnovaném koadjutorům je u Wenceslaa Pusche uvedeno „soc. oecon.“. Srov. SOKA JH, Sb. rkp. 5, Catalogus personarum, nefol.

1773).¹⁴⁾ Záznamů, a tedy vkladů listin do archivu, je poměrně málo. Množství archivovaných položek odpovídá tomu, jak který rektor archiv vnímal.¹⁵⁾

Josephus Asten a jeho kolegové zavedli celkem 44 věcných skupin.¹⁶⁾ Některé archivní přihrádky (*Scrinium*) byly věnovány **nařízením představených a úřadů** (2 – Papežské dokumenty, generální a provinciální kongregace; 5 – Řád a provincie; 9 – Světské úřady a provincialát; 16 – Biskupové a konzistoř; 21 – Listy generálů a provinciálů). Další **hospodaření** (1 – Aktuální stvrzenky a obligace; 6 – Stvrzenky a obligace; 10 – Kapitál a úroky; 11 – Pohledávky a donace; 12 – Smlouvy; 18 – Fundace; 23 – Hospodářské záležitosti, 24 – Účty, 41 – Staré účty), kam patřila také **správa statků** (19), jedna přihrádka patřila zaměstnancům koleje (17). Jiné přihrádky obsahovaly materiály k **duchovní správě**, pastorační činnosti, kostelům (4 – Prezentace do farností; 25 – Kostel Jména Ježíš; 31 – Kaple na Olivetské hoře; 32 – Kaple v Knínicích; 33 – Patronátní záležitosti; 39 – Telčské kostely). Několik dalších přihrádek obsahovalo materiály k **vnitřní správě** a chodu koleje (7 – Lékárna; 8 – Knihovna; 13 – Konvikt sv. Andělů; 14 – Domestica; 35 – Školy; 40 – Zahrada koleje), **personálie** (3 – Abdikace noviců a sliby; 14 – Domestica, 15 – Elogia; 28 – Viatica) a **dějiny koleje** (20 – Litterae annuae a dějiny koleje). Několik přihrádek obsahovalo „Varia“. Do zvláštního oddílu (ne s číslem, ale archivní značkou)¹⁷⁾ byly manipulovány originální listiny, nejčastěji se týkající sice různých, ale vždy majetkových záležitostí. Spisy byly při pořádání roku 1762 označeny jednak číslem přihrádky a jednak dostaly v rámci této přihrádky číslo vlastní. Signatura složená ze dvou čísel byla nezaměnitelná. Dopisována byla na spis k již dříve zhotovenému regestu. Původní signatura byla zpravidla při této příležitosti přeškrtnuta. Každý spis byl rovněž převázán a dostal archivní štítek. Toto vpisování nových signatur přímo na danou písemnost se týkalo všech archiválií.¹⁸⁾

Mezi zvláštnosti této manipulace můžeme označit vynechání některých signatur. Nejmarkantnější to bylo v přihrádce č. 9. Velmi specifické je dvojí signování v rám-

¹⁴⁾ Posloupnost rektorů viz SOKA JH, Sb. rkp. 5, Catalogus personarum, nefol. Aby byla řada rektorů telčské koleje úplná, je nutno zmínit Thaddea Schluderbacha, SJ, který úřad zastával od 8. srpna do 30. listopadu 1773.

¹⁵⁾ Po skončení telčského rektorátu stál Asten v čele koleje v Chomutově, Zahání a v Praze na Novém Městě. Je tedy možné, že se pořádání spisů věnoval i zde. Výzkum jeho činnosti po roce 1762 je však nad rámec této studie. K údajům o jeho životě viz pozn. 10. K jeho životu po roce 1773 ještě krátce Jaroslav Šotola, *Zrušení jezuitského řádu v českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity (1773–1800)*. Disertační práce, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2006, tabulky, s. 37.

¹⁶⁾ MZA, E 30, kn. 1. Při jeho pořádacích pracích došlo k vyčlenění některých písemností, které nedostaly novou signaturu, ale zároveň byly ponechány v archivu. Radimský je zařadil do kart. 13, do složky, kterou označil titulem „bez signatury“.

¹⁷⁾ Radimský značku přepisuje jako 44. Tohoto označení se drží i autorka článku.

¹⁸⁾ Systém uspořádání archiválií nebyl, nakořím je mi známo, v jezuitských kolejích totožný. Záleželo

ci přihrádky č. 16; z rozboru písarských rukou, které provedly přiřazení signatur, je zřejmé, že bylo provedeno v roce 1762, nejde tedy o relikv předchozího uspořádání. Jednu a tutéž archivní značku tak nesou vždy dvě vůbec se k sobě nevztahující archiválie. Jedna řada přináší papežské dokumenty (nesou tedy označení Scr. 16 a pořadová čísla 1–51). Jejich regesta nejsou uvedena v inventáři, tam nalezneme pouze poznámku „*in eodem scrinio habentur Pontificia*“ svědčící o uchování těchto materiálů v archivu.¹⁹⁾ Druhá řada, souhlasící s inventářem, obsahuje listiny vydané biskupem nebo konzistory. Má stejné číslování (Scr. 16 + konkrétní číslo) a dokonce i úplně stejný počet položek (51).

V archivu můžeme rozeznat šest větších tematických celků. Následující řádky se budou postupně věnovat jejich obsahu, rozsahu a dochování.

1. Představení koleje a světské úřady

Název přihrádky	Signatury podle manipulace 1762	Dnešní uložení ²⁰⁾
2 – Pontificia, generální a provinciální kongregace	2/1–2/6	MZA, E 30, 2/1; 2/6, kart. 1 ²¹⁾ NA, Jesuitica (dále JS), IIIo-476, kart. 205 (složka s označením 2 – zde sign. 2/2, 2/3, 2/4, 2/5)
5 – Řád a provincie	5/1–5/4	NA, JS, IIIo-480, kart 209 (složka s označením V – zde část sign. 5/1, dále sign. 5/2; 5/3; 5/4) NA, JS, IIIo-480, kart 209 (složka s označením 35 – zde část sign. 5/1) NA, JS, IIIo-478, kart 207a (zde část sign. 5/1 a část sign. 5/3)
9 – Nařízení císařů a provincie	9/1–9/56 (neobsazeny jsou položky 9/7–9/19)	NA, JS, IIIo-478, kart. 207 (poř. č. složky 1 – zde sign. 9/1; 9/2; 9/4; 9/5; 9/6; 9/20; 9/23; 9/25; 9/27; 9/28; 9/30; 9/31; 9/32; 9/33; 9/34; 9/39; 9/41; 9/42; 9/43; 9/44; 9/45; 9/48; 9/52; 9/54; 9/55; 9/56)
16 – Biskupové a konzistory (řada souhlasící s inventářem)	16/1–16/51	NA, JS, IIIo-479, kart. 208 (složka nadepsaná Decreta, zde sign. 16/1; 16/2; 16/3; 16/4; 16/5; 16/6;

Název příhrádky	Signatury podle manipulace 1762	Dnešní uložení
		16/7; 16/8; 16/9; 16/10; 16/11; 16/12; 16/13; 16/14; 16/15; 16/17; 16/18; 16/19; 16/20; 16/21; 16/22; 16/23; 16/25; 16/26; 16/28; 16/29; 16/30; 16/31; 16/32; 16/33; 16/34; 16/35) NA, JS, IIIo-479, kart. 208 (složka bez názvu a čísla, zde sign. 16/24) NA, JS, IIIo-476, kart 205 (poř. č. složek: 2, 3, 4, 5, 6, zde sign. 16/41; 16/42; 16/43; 16/44; 16/46; 16/47; 16/49; 16/50)
16 – <i>paralelní řada obsahující převážně papežské dokumenty</i>	16/1–16/51	NA, JS, IIIo-476, kart 205 (poř. č. složky 2 a 7)
21 – Listy generálů a provinciálů	21/1–21/37	nedochováno

na archiváři, jaký přístup zvolí. Ve znojemské koleji se sign. skládaly z písmen a čísel, *srov.* Mojmir Švábenský, *Jesuité ve Znojmě, 1243–1773*, inventář MZA. Brno 1953, s. V. Rovněž systém, který si vybrali jezuité v Uherském Hradišti (signatura se skládala z písmen, arabských a římských číslic), byl jiný. *Srov.* Metoděj Zemek, *Jesuité v Uherském Hradišti, 1635–1773*, inventář MZA. Brno 1955. Specifický pořádací systém (archivní skříně pojmenované podle světců) měl například provinciální archiv v Praze: Karel Beránek, *Jesuitica*, inventář NA, Praha 1960, s. 7–9. K archivům ještě viz dosud nepublikovanou studii o jezuitské raně novověké historiografii v českých zemích zpracovanou kolektivem autorů pod vedením Kateřiny Bobkové-Valentové.

¹⁹⁾ MZA, E 30, kn. 1, nefol.

²⁰⁾ Protože archiválie v Moravském zemském archivu jsou manipulovány na základě starých signatur, uvádím-li dnešní uložení, zároveň tím dokladuji, že se ta a ta písemnost evidovaná při manipulaci roku 1762 dochovala.

Naproti tomu v Národním archivu jsou manipulovány po složkách – někdy kopírujících uložení v Guberniu, jindy v archivu kláštera, nebo nic z toho. Tyto složky obsahují více starých signatur dohromady. Nejsou nijak vnitřně členěny, ani nejsou vždy profoliovány. Jsem tedy nucena odkazovat na jednotlivé složky, uvnitř kterých si badatel konkrétní archiválii musí najít sám. Upozorňuji také

Papežské dokumenty byly zařazeny do přihrádky č. 2 (sign. 2/1, 2/4, 2/5, 2/6) a 16 (paralelní řada). Scrinium 2 (resp. sign. 2/1) obsahuje papežská breve udělující privilegia, odpustky, či kanonizační dekrety vydané převážně Benediktem XIV. (1740–1758). Poslední signatura z této přihrádky (2/6) uchovává dekret o plnomocných odpustcích vydaný roku 1767 Klementem XIII. (1758–1769), na tisku je rektorova poznámka o promulgaci. Paralelní řada přihrádky č. 16 (o níž nelze rozhodnout, zda se uchovala celistvá, protože nemá vlastní elench) obsahuje starší papežské dokumenty či dokumenty římských kongregací, počínaje rokem 1629. Týkají se rovněž udílení odpustků, zejména na řádové svátky, slavení těchto svátků, vyhlášení svatých roků atd.

Narízení biskupů a konzistoře obsahuje Scrinium 16 (řada souhlasící s inventářem). Obsah přihrádky je dochován téměř celý. Uloženy zde byly dekrety biskupů a konzistoře s nařízením pro celou diecézi zejména z 18. století (vyhlášení protiturecké sbírky, zavedení různých poplatků, výběr kontribucí, oslava kanonizace sv. Jana Nepomuckého, vyhlášení exekvií za zemřelého Karla VI. atd.). Vedle nich však přihrádka uchovává dokumenty vztahující se ke konkrétním osobám, událostem a objektům; zejména v souvislosti s patronátním právem koleje. Sign. 16/26 obsahuje povolení asesora olomoucké konzistoře Matyáše (Matouše) Tengelotta požehnat novou kapli přistavěnou k farnímu a hřbitovnímu kostelu sv. Jana v Urbanově a slavit v ní liturgii udělené roku 1659, které pomůže blíže datovat vznik této kaple.²²⁾ Sign. 16/22 zaznamenává výsledky biskupské vizitace ve Slavonicích konané roku 1662. Sign. 16/25 z roku 1726 se vztahuje k nově zbudovanému kostelu sv. Jana Nepomuckého na předměstí Telče, v němž povoluje sloužit mši ke cti patrona kostela, ač tehdy ještě nekanonizovaného. Je tedy důkazem slavení svátku před svatořečením roku 1729 a navíc nám ozřejmuje postup stavebních prací. Obsáhlá sign. 16/18 pak seznamuje s kontroverzí, již způsobil roku 1726 telčský děkan Martinus Žaurek, když nechal přemístit relikvie patronky města sv. Markéty. Sign. 16/49 se dotýká obce Knínice, na jejichž katastru má nově vzniknout a být požehnáno celkem šest křížů zhotovených z mědi.

na to, že složky nejsou označeny vždy stejným stylem. Někdy nesou upozornění na číslo přihrádky z manipulace roku 1762, jindy jsou složky v rámci jednoho kartonu označeny pouze pořadovým číslem. Při odkazování uvádím takové označení, které je na složce. Do závorčky dále píšu, které signatury z manipulace roku 1762 zde badatel nalezne. Tímto způsobem mohou badatelé snad celkem rychle najít konkrétní písemnosti, stejně jako si snad mohou udělat představu o tom, jak velká část archivu koleje se do dnešních dnů dochovala.

²¹⁾ Výčty sign. se současným uložením v MZA má samozřejmě J. Radimský, *Jesuité v Telči 1651–1773*.

²²⁾ Václav Richter, *Farní kostel sv. Jana Křtitele v Urbanově*. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, F 34–36, 1990–1992, s. 71–86, zde především s. 80; Pavel Borský, *Kostel sv. Jana Křtitele v Urbanově u Telče*. In: Průzkumy památek, 16, č. 2, 2009, s. 139–148.

Řádové dokumenty byly zařazeny zejména do sign. 5/2. Zde byly archivovány dekrety generálních kongregací z let 1706, 1730, 1751, 1755 a nařízení generálů z let 1753–1762. Katalogy účastníků generálních kongregací byly archivovány pod sign. 2/2. Listy generálů byly součástí přihrádky 21, tyto se však nedochovaly. Vyhlášky a dekrety přicházející z provincie byly k dispozici v sign. 2/3, dnes se dochovala akta z provinciálních kongregací z let 1711 a 1717. Encykliky provinciálů se dochovaly v sign. 5/1 (od Balthasara Lindnera /1750–1755/, Timothea Raisyho /1756–1760/, Francisca Wissingera /1760–1764/). Listy provinciálů byly stejně jako listy generálů deponovány v přihrádce 21 a dnes je postrádáme. Navzdory názvu *Scrinia* č. 9 „Caesarea et Provincialia“ zde nenacházíme žádná nařízení, která by přicházela z centra provincie. Nicméně právě tato skříňka obsahuje neobsazené signatury; snad zde tedy byly původně dokumenty, které byly nakonec v roce 1762 vyčleněny.

Nařízení **světské správy**, počínaje císařskými dekrety, nalezneme v přihrádce 9 (nedochovala se v úplnosti). Obsahuje zejména vyhlášky o daních a kontribucích.

2. Hospodaření koleje a správa statků

Název přihrádky	Signatury podle manipulace 1762	Dnešní uložení
1 – Nejnovější stvrzenky a dlužní úpisy	1/1–1/28	MZA, E 30, 1/7, kart. 1 ²³⁾ sign. 1/2 je dnes vložena do: MZA, E 30, 29/3, kart. 7
6 – Stvrzenky a obligace	6/1–6/34	MZA, E 30, 6/1; 6/4; 6/5; 6/7; 6/8; 6/9; 6/10; 6/13; 6/14; 6/17; 6/18; 6/19; 6/20; 6/22 6/25; 6/26; 6/27; 6/28; 6/29; 6/30; 6/32; 6/34, kart. 1, kart. 2
10 – Úroky a kapitál	10/1–10/32	MZA, E 30, 10/7; 10/8; 10/13; 10/15; 10/16; 10/17; 10/23; 10/27, kart. 2
11 – Pohledávky a nadace	11/1–11/15	MZA, E 30, 11/1–11/15, kart. 2
12 – Smlouvy	12/1–12/25	MZA, E 30, 12/1–12/25, kart. 2, kart. 3

²³⁾ Regest ve starém inventáři (1762) mylně uveden pod sign. 1/16. Srov. MZA, E 30, kn. 1, nefol.

Název příhrádky	Signatury podle manipulace 1762	Dnešní uložení
17 – Zaměstnanci koleje	17/1–17/4	MZA, E 30, Listiny, 17/1
18 – Fundace	18/1–18/46	MZA, E 30, 18/1; 18/7; 18/10; 18/11; 18/12; 18/14; 18/15; 18/16; 18/17; 18/18; 18/21; 18/23; 18/24; 18/26; 18/27; 18/29; 18/30; 18/31; 18/32; 18/33; 18/34; 18/35; 18/36; 18/37; 18/38; 18/39; 18/40; 18/41; 18/42; 18/43; 18/44; 18/45; 18/46, kart. 3 MZA, E 30, Listiny, 18 B (zde sign. 18/5) MZA, E 30, Listiny, 18/6 (zde sign. 18/6) MZA, G 11, sign. 481 (zde sign. 18/2)
19 – Kníhice a Radkov	19/1–19/45	MZA, E 30, 19/1; 19/2; 19/3; 19/4; 19/5; 19/6; 19/7; 19/8; 19/10; 19/11; 19/12; 19/14; 19/15; 19/16; 19/17; 19/19; 19/20; 19/21; 19/22; 19/23; 19/24; 19/25; 19/26; 19/28; 19/29; 19/30; 19/34; 19/37; 19/38; 19/39; 19/40; 19/42; 19/43, kart. 4, kart. 5
23 – Hospodaření	23/1–23/10	MZA, E 30, 23/2; 23/3; 23/4; 23/5; 23/9; 23/10, kart. 5
24 – Účty	24/1–24/8	MZA, E 30, 24/1, kart. 5
37 – Testamenty	37/1–37/10	MZA, E 30, 37/1 (druhá část sign. in MZA, E 30, Listiny, 37/1); 37/4; 37/5; 37/6; 37/7; 37/8, kart. 10
41 – Staré stvrzenky	41/1–41/29 ²⁴⁾	MZA, E 30, 41/3; 41/5; 41/8; 41/10; 41/15; 41/18; 41/22; 41/26; 41/27; 41/28; 41/29, kart. 12
44 – Originály nadačních a fund. listin	44/1–44/22	MZA, E 30, 44/2; 44/3; 44/4; 44/5; 44/12; 44/14; 44/15; 44/16; 44/20; MZA, E 30, Listiny, 18 (zde sign. 44/17)

Základem hospodářství telčské jezuitské koleje byla fundace zakladatelky hraběnky Slavatové ve výši 50 tisíc zlatých a v podobě hospodářského dvora situovaného v blízkosti Telče (tzv. Veselský).²⁵⁾ Pro svoji obživu zakoupili roku 1667 telčští jezuité od jihlavské koleje za 21 tisíc rýnských zlatých statek Knínice (kopie smlouvy viz sign. 19/12). Roku 1680 ještě zamýšleli zakoupit statek Nová Buková (19/21). Dále vlastnili v okolí Telče několik polí a luk.

Hospodaření na nemovitém majetku lze sledovat především v příhrádkách 19 a 23. Scrinium 19 je zasvěcené Knínickému panství; hospodaření lze studovat v letech 1670–1673 (19/10) a s tímtéž datem je spojen i soupis polí patřících k jednotlivým gruntům (19/25). K Veselovskému dvoru náleží sign. 23/2 a 23/9. Pole patřící už od počátku existence koleji telčským jezuitům jsou uvedena v sign. 23/4.

Informace k uloženému **kapitálu koleje** a úrokům náležely do příhrádky 10. Vytvářené přehledy – např. *Poznamenání kapitálu kolejního a kapitálu z fundací* (10/1) či *seznam aktiv a pasiv koleje k roku 1762* (10/31) však dnes chybí. Kolej uložila finanční prostředky například u telčského panství, a to roku 1709 (18/31).

Naopak kolej měla **pohledávky** vůči různým institucím a osobám. Scrinium 1 obsahovalo stvrzenky na kolejí vyplácené částky z dlužních úpisů, které byly v době pořádání archivu ještě nesplaceny (dochovány pouze 1/2 a 1/7). Poté stvrzenky staršího data (Scrinium 6) a stvrzenky veskrze staré (41).

Odkazy a dary tvořily také významnou součást příjmů, zpravidla ale nebyly určeny přímo na provoz koleje. Spisy byly soustředěny do příhrádek 11 a 18. Testamenty, uchovávané také kvůli legátům, se shromažďovaly ve scriiniu 37. Zakladatelka koleje Františka Slavatová vytvořila nadací několik – roku 1670 na vydržování 12 hudebníků působících při kostele Jména Ježíš v Telči, resp. založení hudebního semináře, roku 1657 na věčné světlo v domácí kapli (*Hauskapelle*) jezuitské koleje zasvěcené sv. Anně, roku 1663 odkázala 1 000 zlatých (ve formě pohledávky), roku 1672 vytvořila mešní nadaci v Olivetské kapli (44/12). Mezi další významné dárce patřili: Justina Kapetová (11/4), Zuzana Hodová (11/5) a Tomáš Hoda (11/13 a 18/32), Marie Grieskircherová (18/15).

Bližší **přehled příjmů a výdajů koleje**, které by nám poskytly účty, k dispozici není pro nedochování obsahu příhrádky 24. Rámcové účty jsou dochovány pouze pro sedmdesátá léta 17. století (24/1).

O finančních transakcích se dozvídáme také ze smluv (Scrinium 12).

Téměř se nedochoval obsah příhrádky věnované zaměstnancům koleje (Scrinium 17), kde byly celkem čtyři položky; tři z nich byly nazvané celkem vágně (některé propouštěcí listy, žádosti, různé účty), což nám neumožní jejich obsah rekonstruovat. Sign. 17/2 obsahovala smlouvy a informace o platech, které operář koleje vyplácel jednotlivým řemeslníkům během stavby kostela. Naproti tomu je

²⁴⁾ Součástí inventáře z roku 1762 nejsou regesta uložených písemností.

²⁵⁾ Kopie fundační listiny je v MZA, E 30, 18/17, kart. 3. Originál se nedochoval.

zachován přehled výplat pro sloužící koleje z roku 1737.²⁶⁾ Jelikož list není signován, není zřejmé, kde přesně byl uložen.

Dochované materiály informují více o hospodaření v 17. než 18. století. Nejvíce materiálu je patrně k sedmdesátým letům 17. století, tedy k době, kdy se krátce po založení utvářela celá hospodářská základna. Tyto cenné archiválie ještě doplňuje diář jezuity zodpovědného za hospodaření za rok 1678 (23/5). Naopak materiály, jak dílčí (např. jednotlivé stvrzenky) nebo přehledové, dnes chybí. S těmito prameny pracovali nejspíše úředníci gubernia, a protože jsme je v příslušném fondu MZA nedohledali, je nutno je prozatím považovat za deziderata.²⁷⁾

3. Duchovní správa a patronátní práva

Název přihrádky	Počet signatur	Dnešní uložení
4 – Investitury a prezentování do farností, supliky	4/1–4/24	MZA, E 30, 4/8, kart. 1
25 – Kostel jména Ježíš	25/1–25/38	MZA, E 30, 25/3–25/11; 25/13; 25/14; 25/16; 25/19; 25/20; 25/21; 25/24; 25/26; 25/29; 25/31; 25/32; 25/33; 25/35; 25/36; 25/38, kart. 5, kart. 6 MZA, G 1, 5998–6349 (zde sign. 25/16) sign. 25/22 je dnes vložena do: MZA, E 30, 2/5, kart. 1
29 – Pokorného nadace	29/1–29/7	MZA, E 30, 29/1; 29/2; 29/3; 29/4; 29/6, kart. 7

²⁶⁾ NA, JS, IIIo-479, kart. 208, složka Decreta.

²⁷⁾ Je třeba badatelsky vyhodnotit, zda by bylo možné chybějící archiválie nahradit informacemi zapisovanými do trienálních katalogů (oddíl „tertius“). Trienální katalogy z telčského archivu jsou dnes ztracené (sign. 14/27, 14/28, 14/29), k dispozici však máme jejich kopie zasláné do Říma (Archivum Romanum Societatis Iesu, dále ARSI, Boh. 15 – Boh. 88). K tomuto především Kateřina Bobková-Valentová, *Jak vytvořit životopis jezuitů. Přehled řádových evidenčních pramenů, jejich dochování, dostupnost a vypovídací hodnota*. FHB, 26, č. 2, 2011, s. 365–402, zde 379–385.

Název příhrádky	Počet signatur	Dnešní uložení
31 – Kaple na Olivetské hoře	31/1–31/7	MZA, E 30, 31/1; 31/2; 31/3; 31/4; 31/6, kart. 7
32 – Kaple v Knínicích	32/1–32/11	MZA, E 30, 32/5; 32/8, kart. 7
33 – Patronátní práva	33 A–33 O	MZA, E 30, 33 A; 33 B; 33 C; 33 D; 33 E; 33 F; 33 G; 33 H; 33 J; 33 L; 33 M; 33 N, kart. 8
39 – Telčské kostely	39/1–39/26	MZA, E 30, 39/1; 39/2; 39/3; 39/4; 39/5; 39/6; 39/7; 39/8; 39/9; 39/11; 39/12; 39/13; 39/14; 39/15; 39/16; 39/17; 39/18; 39/19; 39/20; 39/21; 39/22; 39/23; 39/24; 39/25; 39/26, kart. 8

Řádovému kostelu jezuitů v Telči s patrociniem Jména Ježíš náležela příhrádka č. 25. O založení kostela spojeného s přesunem budovy děkanství referuje položka 25/3, která obsahuje také (nedatovaný) opis žádosti Karla Slavaty zaslanou generálnímu vikáři řádu, aby schválil stavbu kostela, a odpověď Joanna Paula Olivy. Součástí sign. 25/4, která se věnovala rovněž dohodě o postoupení prostoru, v němž se nacházelo děkanství, je i plán, který upřesňuje napojení kostela na budovu koleje. Tam, kde přiléhala kolej k zadní straně kostela, byla rektorova cela. Naopak na sakristii navazovaly prostory pro otce třetí probace (*Tertiarorum musaeum*). Stavebním záležitostí se dále věnovala nedochovaná sign. 25/23, která obsahovala účty a smlouvy ke stavbě. Drobné zmínky o velikosti kostela nalezneme mimo tuto příhrádku – v sign. 39.²⁸⁾ Jinak prameny uložené ve 25 ozřejmují, jak měl vypadat provoz kostela a jeho vybavení – s ohledem na skutečnost, že nově budovaný jezuitský kostel a v těsné blízkosti stojící farní kostel si, v relativně malé Telči, nutně musely konkurovat. Je to patrné z dochovaného programu liturgie žehnání základního kamene (25/24), z bohatého inventáře bohoslužebných rouch a potřeb (25/5), smlouvy s varhanářem z roku 1670 (25/16), dohody

²⁸⁾ Jedná se o příhrádky se záležitostmi telčských kostelů. I sem tedy patřilo jednání o přesunu budovy děkanství a potažmo i stavbě nového kostela.

o liturgickém provozu v Telči mezi jezuity a děkanem z roku 1668 (součást 25/3), či projednávání otázky (rok 1669), jak slavně by se mělo patronicum jezuitského kostela slavit (25/8). Zajímavé, ale torzovitě dochované, jsou účty kostela (25/10). Zvláštností je (nedatovaný) list, který vypisuje úvahy jezuitů, zda ponechat jako centrum zbožnosti Telčských farní kostel, anebo zda předměty či slavnosti a bohoslužby, na něž se zvláště vázala zbožnost obyvatel Telče, přesunout do jejich kostela. Na něj navazuje v téže věci dotaz adresovaný telčskému magistrátu (obě písemnosti v rámci pořádání archivu roku 1762 nedostaly novou sign., dnes uloženy MZA, E 30, bez sign., č. 21, kart. 13).²⁹⁾

Detailněji příhrádka vypovídá o úpravách kostela od padesátých let 18. století. Roku 1766 byla opravována věž kostela (25/33). Už předtím byly zhotoveny dva nové zvony (1751, nedochovaná sign. 25/28). O rok později byla zhotovena nová kazatelna (25/35) a zapláceno šest nových stříbrných svícnu (25/36). Větší úpravu prostoru znamenalo zhotovení oltáře Bolestné Panny Marie roku 1766, k němuž se prameny nedochovaly (původně uloženy v sign. 25/34), a sv. Josefa, který byl zhotoven také v šedesátých letech a k němuž se sice nedochovaly účty (25/37); zajímavým pramenem je však seznam dárců, který eviduje i dary telčských jezuitů (25/38).

Významně byl s jezuity spojen i telčský **farní kostel sv. Jakuba** (a další telčské kostely), protože nad ním představení koleje vykonávali patronátní právo. Dosažovali děkana a další duchovní a měli dohled nad veškerým děním. Postoupení kostela sv. Jakuba nové vrchnosti učiněné roku 1653 je k dispozici v sign. 39/8. I tady je začleněna dohoda o liturgickém provozu mezi děkanem a rektorem jezuitů, o níž byla řeč výše (39/12). Jinak je obsah příhrádky převážně finančního charakteru – jsou zde kostelní účty či účetní výkazy za stavbu (39/5) a později také opravu kostelíka sv. Anny na předměstí Telče (39/4). Jezuité spravovali také hraběnkou Slavatovou založenou Olivetskou kapli (příhrádka 31) a kapli v Knínících (32).

Listinou z 8. 10. 1664 (sign. 33 A) získali jezuité **patronátní práva** nad farami v Telči a okolí (děkanství Telč s farou v Kostelní Myslové a s kostely Panny Marie, sv. Vojtěcha a sv. Ducha, farnosti Slavonice, Mrákotín, Studená, Urbanov, Radkov, Růžená, Želetava, Pavlov).³⁰⁾ Důvody byly, jak již objasnil Josef Hrdlička, historické, fary svěřil koleji v Jindřichově Hradci jejich dosavadní patron Adam II. z Hradce.³¹⁾ Se založením telčské koleje přešla práva nad farnostmi na ni. Záleži-

²⁹⁾ K tomu *srov.* pozornost, jakou vybavení jezuitského chrámu věnovala Františka Slavatová – A. Hamřlová, *Calices arte et pretio exquisitos*, zejména s. 72 a 85.

³⁰⁾ Jarmila Hlaváčková, „*In Societatem affectu*“. *Celebranti a kazatelé na jezuitských slavnostech v Telči*, *Historica Olumucensia*, 56, 2019, v tisku. Jednalo se o všechna větší sídla na telčském panství, jak již uvedl Josef Hrdlička. Viz Josef Hrdlička, *Panství Telč za posledních pánů z Hradce a Slavatů (1550–1691)*. In: Martina Indrová – Irena Tobiášková (eds.), *Telč v průběhu staletí*. Telč 2017, s. 16.

tosti patronátu byly v nové manipulaci shromážděny do dvou přihrádek. Zvlášť byly, předpokládám, odděleny supliky a prezentační dokumenty novější (Scr. 4) a dokumenty starší (Scr. 33). Hypotézu však nelze zcela ověřit, z přihrádky č. 4 je jenom málo dochovaných dokumentů a starý inventář většinou neuvádí u regist dataci. Sign. 33 A obsahuje dokumenty k přenesení patronátních práv z koleje v Jindřichově Hradci na kolej v Telči. Sign. 33 C a 33 Gb obsahuje dokumenty k obsazení faráře v Želetavě, sign. 33 Ga v Telči, 33 Gc v Pavlově, 33 Gd v Urbanově a 33 Ge v Mrákotíně.

4. Vnitřní správa a chod koleje

Název přihrádky	Počet signatur	Dnešní uložení
7 – Lékárna	7/1–7/8	nedochováno
8 – Knihovna	8/1–8/10	NA, JS, IIIo-477, kart. 206 (složka s poř. č. 1 – zde sign. 8/1; 8/2; 8/6; 8/7; 8/8; 8/9; 8/10), (složka s označením 8/3 obsahuje totožnou sign.), (složka s označením 8/5 obsahuje totožnou sign.), (samostatná kniha bez viditelné sign. je katalogem nesoucím st. sign. 8/4)
13 – Konvikt sv. Andělů	13/1–13/15	nedochováno
14 – Domestica	14/1–14/31	nedochováno
34 – Terciát	34/1–34/3	nedochováno
35 – Školy	35/1–35/14	NA, JS, IIIo-480, kart. 209 (složka s označením 35 – zde sign. 35/1; 35/2; 35/3; 35/4; 35/8; 35/9; 35/10; 35/11; 35/12; 35/13; 35/14)
38 – Misie	38/1–38/7	NA, JS, IIIo-478, kart. 207a (zde sign. 38/1; 38/3; 38/5; 38/6; 38/7)
40 – Zahrada koleje	40/1–40/2	MZA, E 30, 40/1; 40/2

Kromě pastorační činnosti byli jezuité sídlící v koleji činní v jiných službách. Zřizovali školu a hudební seminář, lékárnu, pečovali, aby fungoval terciát, a spravovali knihovnu.

Záležitosti škol byly svěřeny příhrádce č. 35. Budování školy je možno studovat na částečně dochovaných účtech (35/8). O zřízení rétoriky a poezie svědčí dvě signatury (35/5 a 35/6). Katalogy studentů jsou dochovány pro roky 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1719, 1721, 1722, 1727 (sign. 35/3). Kongregace studentů byla schválena olomouckým biskupem v roce 1761 (35/14).³²⁾ Torza školských her se zachovala jak tištěná, tak rukopisná (35/1).

Archiválie týkající se konviktu sv. Andělů uchovávala příhrádka č. 13. Obsah příhrádky dnes považujeme za nedochovaný. Z inventářových regist vyplývá, že do archivu roku 1762 byly včleněny účty, které uchovával regens semináře a jeho praesidus (13/6). Konvikt měl svá statuta (13/11) a další psaná pravidla (13/2).³³⁾ Na jeho chod byly zřízeny dvě větší nadace Georga Andrei Mayerhöffera (13/10) a fundace „Lehrbaumiana“ (13/15).

Záležitosti vnitřního chodu koleje náležely do příhrádky 14 (Domestica). Kromě osobních informací o obyvatelích koleje (katalogy), jimž se věnuji níže, obsahovala nejrozličnější pravidla a instrukce, které upravovaly vztah mezi kolejí a okolním prostředím (pravidla pro vstup cizích do koleje – 14/11, 14/31). Písemnosti z této příhrádky se nedochovaly.

Jen málo informací dává inventář k terciátu, což jsou jediné dostupné informace vůbec, neboť obsah příhrádky se nedochoval. Byly zde „spisy týkající se třetí probace“ (34/3), „výpisy z nařízení představených“ či „katalogy jezuitských mučedníků“ (34/2), tedy materiály, které sloužily k formaci terciátů, o nichž si však na základě vágních formulací můžeme udělat jen zběžnou představu. Kromě toho se archivovaly osobní údaje otců třetí probace (34/1).

Svou zvláštní příhrádku měla knihovna. Její obsah svědčí o postupném rozrůstání se kolejní bibliotéky. Jsou zde tři různé staré (tj. před rokem 1762 platné) katalogy (8/3, 8/4, 8/5), stejně jako i listy týkající se opatřování knih (8/8). První z nich je datován už 1660, jiný pochází od Bohuslava Balbína a svědčí o objedná-

³¹⁾ Josef Hrdlička, *Obtížné počátky. Jezuitské koleje v Českém Krumlově, Chomutově a Jindřichově Hradci před rokem 1618*, referát pronesený na konferenci Řád a město, řád a jeho mecenáši konané v Telči ve dnech 24.–26. září 2018.

³²⁾ K tomu viz také Zdeněk Orlita, „*Non multi, sed boni.*“ *Mariánské sodality při jezuitské koleji sv. Jiří v Opavě v 17.–18. století a vývoj v ostatních částech olomoucké diecéze*. In: Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby. (Sborník příspěvků z III. pardubického bienále, 29.–30. dubna 2004). Pardubice 2005, s. 103–140, zejm. s. 107.

³³⁾ Jejich opisy by snad mohly být součástí rkp. MZA, G 10, inv. č. 284, *Historia convictus musurgici sive Seminarii ss. Angelorum Telczii*, f. 3r–5r.

vání jeho knih (z 9. 6. 1684). Péči o knihovnu dosvědčují četné stvrzenky vystavované vazací knih (8/7). Nedatovaný soupis dobrodinců podílející se svými dary na opravě knihovny ukazuje, že minimálně jednou během existence koleje byl upraven interiér knihovny místnosti (8/2). Tuto obnovu můžeme datovat do dvacátých let 18. století. Významný přírůstek zaznamenala kolejní bibliotéka díky odkazu hraběte Maximiliána z Regalu, který v závěti daroval svou knihovnu ze zámku v Horní Cerekvi právě telčským jezuitům, k čemuž se dochoval list rektora koleje Astena správci závěti (8/10).

Spisy k lékárně byly ukládány do přihrádky č. 7. Její obsah se také nedochoval.

5. Personálie

Název přihrádky	Počet signatur	Dnešní uložení
3 – Poslední sliby a abdikace noviců	3/1–3/7	MZA, E 30, 3/1; 3/2; 3/3; 3/5; 3/6; 3/7, kart. 1
14 – Domestica	14/1–14/31	nedochováno
15 – Elogia	15/1–15/8	NA, JS, IIIo-479, kart. 208 (složka s poř. č. 1 a nadpisem Elogia – zde sign. 15/6), (složka s poř. č. 2 – zde sign. 15/8), (složka s poř. č. 6 – zde sign. 15/7 a 15/4)
28 – Viatica	28/1–28/3	NA, JS, IIIo-480, kart. 209 (složka s označením 28 – zde sign. 28/2, 28/3)

Evidence členů jezuitského řádu byla klíčem k efektivnímu vykonávání poměrně širokého spektra služeb, které řád provozoval. Proto řád dbal na shromažďování a uchovávání takových informací, které pomáhaly provinciálovi při přidělování úkolů a úřadů. Informace z každé koleje zasílané do provinciálního (a potom také do řádového) centra byly paralelně uchovávané v kolejním archivu.³⁴⁾

³⁴⁾ Srov. Kateřina Bobková-Valentová, *Jak vytvořit životopis jezuitů*, zejm. s. 366–367, 368, 378, 382–383.

Patřily sem katalogy členů (triennální) shromážděné do sign. 14/29 (první část), 14/28 (druhá část), 14/27 (třetí část), katalogy evidující členy pro potřeby koleje (staré katalogy byly pod sign. 14/2 a soudobé pod sign. 14/24), informace o profesích (14/26), informace o kandidátech – jak scholasticích, tak těch, kteří aspirovali na koadjutory (14/22, 14/30). Písemnosti s těmito signaturami se nedochovaly – na tomto místě lze odkázat na tytéž prameny uchovávané v jiných archivech.³⁵⁾

Profesní lístky a abdikační formule těch jezuitů, kteří sliby skládali v koleji v Telči, patřily do přihrádky č. 3 (sign. 3/1, 3/2, 3/3). Mezi personálie lze zařadit lístky, které přikazovaly, z které do které koleje se má jezuita přesunout (Viatica), k čemuž se dochovaly také účty. V archivu se zachovala také některá Vocatia, tj. krátké životopisy a svědectví o povolání do řádu psané jezuitou v noviciátu, a také krátké životopisné črty použité při tvorbě elogií (15/6). O elogiích jako o do jisté míry typizovaných dokumentech, informuji níže.

6. Dějiny, životopisy, komemorace

Název přihrádky	Počet signatur	Dnešní uložení
5 – Elogia	15/1–15/8	NA, JS, IIIo-479, kart. 208 (složka s poř. č. 1 a nadpisem Elogia – zde sign. 15/6), (složka s poř. č. 2 – zde sign. 15/8), (složka s poř. č. 6 – zde sign. 15/7 a 15/4)
20 – Dějiny koleje	20/1–20/10	ÖNB, 13558* (zde sign. 20/1; 20/2; 20/3; 20/4; 20/5; 20/6; 20/7; 20/8; 20/9; 20/10)

³⁵⁾ Tři nebo čtyři exempláře měly rkp. katalogy breves (uchovávaly se v provinciálním archivu v Praze, domu první probace v Brně a v generálním archivu řádu v Římě). Od roku 1710 vycházely katalogy tištěné. Exempláře lze dnes studovat např. v ARSI. Těmito katalogy breves – prosté seznamy osob s uvedením úřadů – lze nahradit personální katalogy vedené v koleji. Triennální katalogy byly také vypracovány vícekrát, uchovávaly se opět na provincialátu a na generalátu. I jejich studium – jak již bylo uvedeno – lze realizovat v ARSI. Srov. Kateřina Bobková-Valentová, *Jak vytvořit životopis jezuitu*, s. 368, 375, 382–383.

Na pomezí mezi materiály personálními a komemorativními jsou elogia.³⁶⁾ Jak již uvedla např. Kateřina Bobková-Valentová, životopisné údaje (kariéra, zastávané úřady) vykazují velkou míru spolehlivosti, zatímco líčení zbožnosti a duchovních kvalit je spíše schematické.³⁷⁾

Elogia v provincii zemřelých jezuitů, která kolovala po jednotlivých kolejích, se v Telči uchovávala patrně mimo archiv, protože – dle inventáře z roku 1762 – přihrádka 15 i 20 obsahuje řadu položek, elogia jezuitů (mimo vybraných osob) však ne. Není vůbec zřejmé, zda se elogia uchovávala jinde než v archivu a proč by tomu tak bylo. Tato do dnešní doby dochovaná „mimoarchivní“ elogia jsou dnes uložena v kart. 208 (NA, JS, inv. č. IIIo-479, kart. 208, složka 1, složka 3, složka 4, složka 5),³⁸⁾ některá jsou zařazena do kart. 209 (NA, JS, IIIo-480, složka s označením 28) i do kart. 207a (NA, JS, inv. č. IIIo-478). Na žádném elogiu nenalezneme archivní značku.

Archivní přihrádky obsahovaly jiné materiály. Co se týká elogií, byla ve dvou zmíněných přihrádkách pouze elogia některých řádových generálů (Franciscus Retz, SJ /1730–1750/, Carolus de Noyelle, SJ /1682–1686/, Thyrsus Gonsales, SJ /1687–1705/– sign. 20/5), elogium Augustina Strobacha (20/4), elogium Martina Středy (15/5 – dnes nedochováno) a dalších 18 významných osob (20/2).³⁹⁾

Tištěné výroční katalogy Tovaryšstva dostaly sign. 15/8. Tištěné menologium pak sign. 20/8.

V archivu se nacházely životopisy Františky Slavatové (německy psaný, nedatovaný, bez uvedení autora), Viléma Slavaty (v latině; 20/6) a fundátorky březnické koleje Ludmily z Újezda, rozené z Tallenberka (15/7).

K **dějním koleje** se dochoval soubor litterae annuae (1656–1740), tzv. varianta „pro domo“; dále krátké zprávy nazývané buď epitomae historiae nebo litterae annuae (1740–1749, 1751, 1757) a dvě práce přibližující vznik koleje a první roky fungování sepsané na výzvu řádových historiků, nazývané v inventáři nepřesně „supplementa“.⁴⁰⁾

³⁶⁾ Srov. k tomu Martin Svatoš, *Jezuitská elogia jako historický pramen a elogia P. Martina Středy*. In: Jan Skutil (ed.), *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*. Praha 1995, s. 207–220.

³⁷⁾ Kateřina Bobková-Valentová, *Jak vytvořit životopis*, s. 393.

³⁸⁾ O tomto souboru rovněž Kateřina Bobková-Valentová informovala. Viz *ibidem*.

³⁹⁾ Jedná se o tyto jezuity: Franciscus Zwrtby, SJ; Martinus Rolle, SJ; Lucas Spannauer, SJ; Sigismundus Fritz; Adamus Schubert, SJ; Paulus Rauscher, SJ; Joannes Pisek, SJ; Matthias Tanner, SJ; Georgius Possmourny, SJ; Melchior Mauritz, SJ; Ehrenfridus Dornkreil, SJ; Joannes Wolnitius, SJ; Henricus Förster, SJ; Georgius Heuserer, SJ; Joannes Felix, SJ; Joannes Regallo, SJ; Thomas Schindler, SJ; Matthias Hantsch, SJ.

⁴⁰⁾ K narativním textům také viz Kateřina Bobková-Valentová, *Litterae annuae*.

PRAMENY UCHOVÁVANÉ MIMO ARCHIV

Víme o několika podstatných pramenech, které patrně nebyly uloženy v archivu. Jedná se zejména v době manipulace archivu o „živé písemnosti“, nebo o spisy určené k nahlížení a konzultaci. Mezi první kategorii patřil kontinuálně vedený personální katalog, který měl rektor při ruce, a jako takový jej nedeponoval v archivních skříních.⁴¹⁾ Dále diář rektora, z něhož se nám do dnešních dnů dochovala pouze část z let 1736–1747,⁴²⁾ nepochybně však o průběžném vedení rektorských diářů v koleji a deponování těchto částí u představeného koleje.⁴³⁾ Mimo archiv byly rovněž soudobé účty koleje (od roku 1769).⁴⁴⁾ Diarium pro léta 1766–1773 se dochovalo také z konviktu sv. Andělů,⁴⁵⁾ pro nějž byla zpracována také jeho historie a současnost.⁴⁶⁾ Zdá se pravděpodobné, že rektor nebo jeho zástupce měl u sebe konsvetudinář místní koleje,⁴⁷⁾ tedy svod základních pravidel, které bylo vhodné dodržovat bez ohledu na stále se střídající jezuitu; pramen, který je více než vhodný pro osvětlení vnitřního života jezuitských komunit.⁴⁸⁾

⁴¹⁾ SOKA JH, Sb. rkp. 5, Catalogus personarum, nefol. Toto tvrzení zakládám nejen na tom, že se jednalo o živou písemnost, ale také na tom, že katalog postrádá náznak jakéhokoli signování. Je však samozřejmě možné, že se archivní značka pouze nedochovala. V takovém případě by katalog byl deponován do sign. 14/24. Důležitějším důkazem je podle mého soudu zpráva zapsaná na f. 1r, která informuje o tom, že Adalbert Fuhn věnující roku 1837 rukopis do muzea, jej získal od zemřelého kunžateckého faráře Martina Skalického. Tomu jej přitom odkázal Joannes Kircher, jezuita, který roku 1773 působil v Telči a vyučoval v gymnáziu ve dvou nejnižších třídách. Smrt jej zastihla až roku 1832, právě jako správce farnosti Kunžak. Kircher tedy se svým odchodem z koleje odnesl i katalog, který se nacházel v místě mu lépe přístupném, než byl archiv. Od Kircherova s největší pravděpodobností pocházejí i vpisky zapsané do katalogu po roce 1773. Ke Kircherovi krátce Biobibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku, heslo Kircher, Joannes, SJ, † po 1772, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000149486> [cit. 4. 1. 2019]. A také J. Šotola, *tabulky*, s. 92. Za prozkoumání katalogu stran starých signatur vděčím PhDr. Heleně Hálové, vedoucí Státního okresního archivu Jindřichův Hradec.

⁴²⁾ MZA, G 10, inv. č. 157, Diarium collegii Telcensis, 1736–1748.

⁴³⁾ K řádovým deníkům, jejich typologii a přehledu viz Klára Zářecká, *Diarium Collegii Reginae-hradecensis (1662–1666): historiografický pramen z prostředí Tovaryšstva Ježíšova*. FHB, 31, č. 1, 2016, s. 199–236.

⁴⁴⁾ MZA, G 10, inv. č. 129 [Příjmy a vydání jezuitské koleje v Telči].

⁴⁵⁾ MZA, G 10, inv. č. 155, Diarium Seminarii ab anno 1766.

⁴⁶⁾ MZA, G 10, inv. č. 284, Historia convictus musurgici sive Seminarii ss. Angelorum Telczii.

⁴⁷⁾ ÖNB, 13558, f. 19r–32v. Pramen je ve svazku s písemnostmi z dalších jezuitských kolejí.

⁴⁸⁾ Krátká charakteristika pramene zde: Kateřina Bobková-Valentová (ed.), *Consuetudines Assistentiae Germaniae I*, Praha 2011, s. 7. O důležitosti pak zejména s. 25–29.

ZÁVĚR

Fond Jezuité Telč Moravského zemského archivu uchovává 28 věcných skupin z původních 44, které vznikly při manipulaci v roce 1762. K nim můžeme přičíst dalších osm, které se dochovaly v jiných institucích. Tímto způsobem získáváme věrnější podobu archivu telčského domu třetí probace, tak jak vypadal v letech 1762–1773. Umožňuje nám studovat řadu aspektů chodu koleje (hospodářství, patronátní právo, dějiny, pastoraci, školu, knihovnu, dobrodince atd.) přinejmenším ve dvou etapách – v době, kdy kolej vznikala (od padesátých let 17. století) a v jejím závěrečném období (cca od padesátých let 18. století). Zvláště pozoruhodný je nárůst stavebních i jiných aktivit v posledních asi dvaceti letech existence koleje, který by jistě bylo vhodné porovnat s činností v jiných kolejích. Nelze však zastrít, že nedochované prameny (např. pro terciát, konvikt, lékárnu) jsou poměrně velkou ztrátou.

Příloha

Manipulace 1762			Manipulace guberniální ⁴⁹⁾	Dnes uloženo ve fondech
Číslo při- hrádky	Název přihrádky	Český název	Označení	
1	Restitutae obligationes recentiores, et apochae recentiores	Aktuální stvrzenky a obligace	O 3	MZA, E 30
2	Pontificiae, et Congrega- tionem Generalem et Provincialem concernentia	Pontificia, papež- ské dokumenty, dokumenty z generálních a provinciálních kongregací	B 1	MZA, E 30; NA, JS
3	Vota ultima, et Nostrorum abdiciones	Abdikace noviců a poslední sliby	A 2	MZA, E 30

⁴⁹⁾ Viz MZA, E 30, kn. 1, nefol.; J. Radimský, *Jezuité v Telči 1651–1773*, s. II–III.

Manipulace 1762			Manipulace guberniální	Dnes uloženo ve fondech
Číslo při- hrádky	Název přihrádky	Český název	Označení	
4	Copiae Investiturarum. Praesentati. Libelli Suplices	Prezentace do farností a suppliky	J 1	MZA, E 30
5	Societatem, et Provinciam concernentia	Řád a provincie	D 1	NA, JS
6	Apochae, et obligationes	Stvrzenky a obligace	O 2	MZA, E 30
7	Apotheca	Lékárna	A 1	nedochováno
8	Bibliotheca	Knihovna	B 2	NA, JS
9	Caesarea, et Provincialia	Světská správa	C 4	NA, JS
10	Census, Capitalia	Kapitál a úroky	C 3	MZA, E 30
11	Cessiones, et donationes	Pohledávky a donace	C 1	MZA, E 30
12	Contractus varii	Smlouvy	C 2	MZA, E 30
13	Convictus SS. Angelorum	Konvikt sv. Andělů	–	nedochováno
14	Domestica	Vnitřní správa	B 5	nedochováno
15	Elogia defunctorum	Elogia	E 1	NA, JS
16	Episcopalia, et consistorialia	Biskupové a konzistoř	D 2	NA, JS

Manipulace 1762			Manipulace guberniální	Dnes uloženo ve fondech
Číslo při- hrádky	Název přihrádky	Český název	Označení	
17	Familia, et Mechanici	Zaměstnanci koleje	A 3	MZA, E 30
18	Fundationis instrumenta	Fundace	F 3	MZA, E 30; MZA, G 11
19	Kinitzium, et Radkovicium	Knínice a Radkov	K 1	MZA, E 30
20	Litterae annuae. Historia Domus	Litterae annuae a dějiny koleje	J 2	ÖNB
21	Litterae Generalium, et Provincialium	Listy generálů a provinciálů	B 4	nedochováno
22	Res magistratus Urbis Telčensis	Telčský magistrát	T 1	MZA, E 30
23	Praedialia	Hospodářství	W 1	MZA, E 30
24	Rationes	Účty	R 2	MZA, E 30
25	Templum SS. Nominis Jesu	Kostel Jména Ježíš	K 4	MZA, E 30
26	Varia	Různé	M 1	MZA, E 30
27	Varia	Různé	B 3, L 1	MZA, E 30
28	Viatica	Přesuny mezi kolejemi	R 1	NA, JS
29	Fundatio Ven. Sacramenti	Pokorného nadace	F 2	MZA, E 30

Manipulace 1762			Manipulace guberniální	Dnes uloženo ve fondech
Číslo při- hrádky	Název přihrádky	Český název	Označení	
30	Fundatio pauperum	Nadace pro chudé	F 1	nedochováno
31	Sacellum Olivetarum	Olivetská kaple	O 1	MZA, E 30
32	Sacellum Kinicense	Knínická kaple	K 3	MZA, E 30
33	Jus Patronatus	Patronátní právo	J 1	MZA, E 30
34	Tertioratus	Terciát	T 2	nedochováno
35	Scholae	Školy	S 1	NA, JS
36	Lites	Spory	P 1	MZA, E 30
37	Testamenta, et legata	Testamenty	T 3	MZA, E 30
38	Missiones	Misie	M 2	NA, JS
39	Templa Telczentia	Telčské kostely	K 2	MZA, E 30
40	Hortus Collegii	Zahrada koleje	G 1	MZA, E 30
41	Apochae veteres	Staré stvrzenky	Q 1	MZA, E 30
42	Varii libri pictorii, architectonici, hydrostatici		-	nedochováno
43	Varia	Různé	S 2	MZA, E 30
44	Peculiaris cistula cum instrumentis originalibus	Originály fundačních, nadačních a jiných listin „bez signatury“	F 4	MZA, E 30
				MZA, E 30

ZUSAMMENFASSUNG

REKONSTRUKTION DES ARCHIVS DES JESUITENHAUSES DER DRITTEN PROBATION IN TELČ

Im Jahre 1773 wurde das Archiv des Jesuitenkollegs von Telč durch das Mährische Landesgubernium übernommen. Hier wurde es einer Neuinventarisierung unterzogen, einige der Archivalien wurden hier weiter deponiert, andere skartiert und noch andere nach Wien geschickt. Auf diese Art wurde der Komplex an Schriftstücken, der ab der Gründung des Kollegs 1651 bis zu seiner Auflösung angelegt worden war, auseinandergerissen. Das Projekt *Telč a jezuité, řád a jeho mecenáši/ Telč und die Jesuiten, der Orden und seine Mäzene*, das sich mit diesem Kolleg befasst, welches sich als Haus der dritten Probation auf die Heranbildung von Jesuiten vorm letzten Gelübde konzentrierte, war eine Gelegenheit zur Auswertung dessen, was aus dem Archiv alles erhalten geblieben ist und in welchen Institutionen, also wie die Forschungsgrundlage aussieht.

Die Studie geht von der Archivmanipulation aus, die 1762 im Kolleg stattfand. Anhand des alten Inventars wurde eine Beschreibung des Archivs angelegt, seines Inhalts und seiner Gliederung, ferner wird die Frage des Erhaltungszustands behandelt, und es wird die derzeitige Aufbewahrung aufgelistet. Der Grundstock des Archivs ist selbstverständlich der Bestand E 30 Jesuiten Telč des Mährischen Landesarchivs, das 28 Sachgruppen von den ursprünglichen 44 aufbewahrt (sein Inventar wurde von Jiří Radimský erstellt). Weitere acht Gruppen werden im Nationalarchiv – Bestand Jesuitica und in der Österreichischen Nationalbibliothek aufbewahrt. Die Studie macht so darauf aufmerksam, dass die Forschungsgrundlage sehr viel breiter ist, als man sie eingeschätzt hatte. Sie verweist auch auf die thematische Vielfältigkeit der Schriftstücke und deren zeitliche Verankerung. Allerdings macht sie auch anhand der Regesten aus dem Inventar von 1762 auf einige nicht mehr erhaltene Archivalien aufmerksam, so gewährt auch dieser Bericht wichtige Informationen für Forscher. Schließlich werden einige wertvolle Schriftstücke genannt, die im Kolleg entstanden sind, ohne zum Archiv gehört zu haben. ■ Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

RECONSTRUCTION OF THE ARCHIVE OF THE HOUSE OF THE THIRD PROBATION IN TELČ

In 1773 the archive of the Jesuit College in Telč was taken over by the Moravian Provincial Gubernium. There, it underwent new inventory-taking, and some of the archival documents were thereafter deposited, others discarded and still others forwarded to Vienna. Such was the splitting of a set of documents that had been built up from the college's establishment in 1651 until its dissolution. *The Telč and Jesuits, the Order and its Patrons* project devoted to this college (which, as the House of the Third Probation, focussed on formation of the Jesuits prior to their final vows) has become an opportunity to evaluate what items from the archive are still in existence and in which institutions they are to be found: i.e., what the fundamental research base is.

The study stems from archival manipulation that took place at the college in 1762. An old inventory forms the basis for a description of the archive, its contents and its structure. Thereafter, the issue of preservation is dealt with and present-day storage is described. The foundation of the archive is, of course, fund E 30 Telč Jesuits of the Moravian Provincial Archives, which conserves 28 material groups of the original 44 (the inventory was prepared by Jiří Radimský). A further eight groups survived in the National Archives (the Jesuitica fund) and in the Austrian National Library. Thus the study indicates that the research base is a good deal broader than was originally thought. Furthermore, it indicates the thematic diversity of the documents and their positions on the time-line. However, based on regesta from the 1762 inventory it also alerts us to some archival documents that no longer exist, if even this report provides important information for researchers. Finally, it lists certain valuable documents that were created at the college but that did not belong in the archive. ■ Překlad Artlingua, a. s.

Daniel Kovář

VÝVOJ FUNKCE ČTVRTNÍKA V KRÁLOVSKÉM MĚSTĚ ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH OD 15. STOLETÍ DO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ NEJNIŽŠÍCH SLOŽEK MĚSTSKÉ SAMOSPRÁVY

Dějiny správy, obor velmi blízký archivářům, nabízí stále řadu témat k výzkumu. Vedle poměrně už četných celkových zpracování správního vývoje v jednotlivých městských lokalitách, kde je přirozeně zapotřebí hlavní pozornost věnovat příslušným vrcholným orgánům, přináší velmi zajímavé výsledky i bádání v nižších úrovních komunální správy,¹⁾ nebo dokonce ve sféře vesnické (poddanské) samosprávy.²⁾ Zde předestřený příspěvek je zaměřen na jednu zdánlivě marginální a velmi málo poznanou funkci či úřad, prolínající dějinami města od středověku až po práh první republiky, a beroucí na sebe postupně různé úkoly i společenský význam. Středem našeho zájmu se stane čtvrtník, jinak zvaný *čtvrtní mistr*, *čtvrtní hejtman*, *hejtman čtvrti*, *čtvrtnímistr*, *čtvrtní osoba*, v německých pramenech *Viertelmeister*, v latinských zřídka *magister quartalis* nebo *magister quadranti*. Zaměříme se na jeho postavení ve vývoji městské správy Českých Budějovic, královského města, jehož archiv patří svým rozsahem, stářím i strukturou k nejvýznamnějším v zemi.

Přiznejme však rovnou, že pramenná základna, která by umožňovala sledovat vývoj funkcí a postavení městských čtvrtníků, je poměrně chudá, a to ze dvou hlavních důvodů: jedním je jejich relativně podružný význam v rámci městské správy, druhým potom fakt, že službu zastávali až do druhé třetiny 19. století bezplatně, a neprocházejí proto účetními písemnostmi ani personální agendou. Zmínky o nich mají často náhodný charakter a množí se teprve se všeobecným nárůstem písemné materie v pokročilém novověku. Existenci čtvrtníků lze ovšem předpo-

¹⁾ Jana Vojtíšková, *Městští zaměstnanci zajišťující provoz obecního majetku (Případová studie z předbělhorského „Hradce nad Labem“)*. Sborník archivních prací, 65, 2015, s. 388–460; Jaroslav Douša, *Staroměstští konšelé v jiných funkcích městské samosprávy v letech 1571–1602 a 1630–1650*. Documenta pragensia, 15, 1997, s. 43–74.

²⁾ Jiří Koumar, *Venkovští rychtáři a vesnická samospráva na panství Mělník v 17. století (ve světle studia pozemkových knih)*. Confluens. Vlastivědný sborník Mělnicka, 8, 2013, s. 116–140; Jan Lhoták, *Město Sušice a jeho poddaní. K úloze a významu vrchnostenského hospodaření královských měst v raném novověku*. Praha a Sušice 2018, s. 561–562.

kládat jako obecný jev prakticky v každém větším městě – namátkou jmenujme doklady z Jindřichova Hradce, Klatov, Kolína, Pelhřimova, Plzně, Stráž, Sušice, Vodňan³⁾ – ale vyskytují se i v některých menších lokalitách, jako jsou například jihočeská Stráž nad Nežárkou a Volyně.⁴⁾

Obecně se vychází z předpokladu, že středověká funkce čtvrtníka snad původně souvisela s vojenskou obranou města měšťanskou hotovostí – v případě nepřátelského ohrožení nebo při přehlídce (mustruňku) měli být ozbrojení měšťané rozdělení podle svých čtvrtí a podřízeni velení příslušných čtvrtníků neboli čtvrtních hejtmanů.⁵⁾ Taková organizace je uváděna či alespoň předpokládána v případě Plzně, kde se nacházelo osm čtvrtí.⁶⁾

Rozdělení Českých Budějovic, tedy vnitřního města v hradbách, na čtyři čtvrti, je doloženo už pro druhou polovinu 14. století. Rozsah těchto čtvrtí dobře známe z berních rejstříků 1384/1385 a z berní knihy založené v roce 1396,⁷⁾ aniž bychom

³⁾ Miloslav Bělohlávek – Jaromír Kovář – Miloslav Šváb – Adolf Zeman, *Dějiny Plzně I. Od počátků do roku 1788*. Plzeň 1965, s. 50; Jan Lhoták, *K vývoji městské správy v Sušici od nejstarších dob do roku 1850, II. díl*. Minulostí západočeského kraje, 44, 2009, s. 156–157; Zdeněk Martínek a kolektiv, *Pelhřimov*. Praha 2014, s. 138, 185 a 241; Václav Mostecký, *Dějiny bývalého královského města Vodňan, II. díl*. Vodňany 1940, s. 132 a 155; Lenka Sýkorová a kol., *Klatovy*. Praha 2010, s. 226; František Teplý, *Dějiny města Jindřichova Hradce, Díl II., Část kulturní*. Jindřichův Hradec 1929, s. 83; Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, díl II*. Praha 1892, s. 24. Zmínky by se nepochybně našly i pro další města, ale jejich hromadění není na tomto místě účelné.

⁴⁾ Miroslav Hule, *Stráž nad Nežárkou. Historie města do roku 2002*. Třeboň 2002, s. 34; František Teplý, *Dějiny města Volyně a okolí*. Volyně 1933, s. 273 a 281.

⁵⁾ František Hoffmann, *České město ve středověku*. Praha 1992, s. 148: „V čele hotovosti stáli čtvrtní hejtmani či čtvrtníci, menším oddílům veleli padesátníci a desátníci. Velitelem veškeré hotovosti byl hejtman, kterého jmenovala městská rada“. *Tamtéž*, s. 265: „Čtvrtní hejtman či dozorcí měli především vojenskou pravomoc, ale čtvrtní organizace se uplatňovala také při požárech a jiných pohromách, při vybírání městských daní a dávek i dalších příležitostech. Čtvrtním hejtmanům pomáhali v některých městech desátníci“; Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst*, s. 24: „Posléze za pomocníky městského rychtáře sluší uvést z přemnohých měst čtvrtní hejtmany a rychtáře předměstské, k nimž přidáno všude několik sousedů ku pomoci a k radě. Jméno hejtmanů ovšem míří k tomu, že ti sousedé, kteří voleni za čtvrtní hejtmany, bývali v čele své čtvrti při vojenských mustruňkách; ale hejtmanům čtvrtním příkazovány též úlohy policejní ...“.

⁶⁾ Marie Malivánková Wasková – Jaroslav Douša a kol., *Dějiny města Plzně 1. Do roku 1788*. Plzeň 2014, s. 149.

⁷⁾ Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOKA ČB), Archiv města České Budějovice (dále jen AM ČB), kniha č. 562, Berní rejstřík pro město a městské vsi 1384; kniha č. 563, Berní rejstřík pro město a městské vsi 1385; kniha č. 565, Berní kniha pro město a městské vsi 1396–1416; kniha č. 566, Berní kniha pro město a městské vsi 1482–1513.

tu nějak registrovali postavení a úkoly čtvrtníků v obranném nebo jiném smyslu, například při vybírání městské dávky. Stejně tak není odpovídající doklad o tom, že by hráli nějakou podstatnou roli v organizaci obrany města v husitském období.⁸⁾ Ostatně ani v jiných českých městech není pro pozdní středověk doložena působnost čtvrtníků v přímém militárním smyslu. Velmi instruktivní příklad fungování vojenské hotovosti na přelomu poděbradské a jagellonské doby nabízí město Slaný, kde se dochoval již dříve publikovaný účetní rejstřík vojenské hotovosti z let 1469–1474, z něhož se dozvídáme o celkem devíti válečných výpravách a principu jejich financování. Rozdělení města Slaného na čtvrtě mělo při vypravení ozbrojeného kontingentu svůj význam, ovšem spíše finanční – v každé čtvrti byla vybírána zvláštní vojenská berně, a to prostřednictvím berníků, kteří snad mohli být totožní se čtvrtníky (?). Velení samotné výpravy potom bylo záležitostí hejtmanů, obvykle dvou, ustanovených ad hoc; jeden byl pravděpodobně zkušeným vojákem, druhý pocházel z řad konšelů. Slánský městský oddíl tvořili převážně najatí zoldněři, pouze při tažení v roce 1470 byla svolána měšťanská hotovost, která se zúčastnila bezplatně, neboť se jednalo o ohrožení země.⁹⁾

V českobudějovických pramenech přichází zhruba ve stejné době ojedinělá zpráva, která jako by naznačovala vojenskou úlohu čtvrtníků, ale může jít o klamný dojem. V rámci zdlouhavého a místy velmi vyhroceného konfliktu města Českých Budějovic s Rackem z Kocova na Horažďovicích vyzýval Racek 19. dubna 1476 k navrácení svého majetku, který už mu byl opakovaně soudně přiznán – příslušný list adresoval „*vám hajtmané všech čtvrtí města Budějovského i vsie obci u Budějovicích*“.¹⁰⁾ Poněkud překvapivě se tu neobrací na městskou radu, která mu jediné měla být protějškem v jednání, nýbrž na zdánlivě podružný správní orgán, jakým byli čtvrtníci. Otázka zní proč? Odmítnout musíme možnost Rackovy neznalosti struktury městské správy a spíše se ptejme, zda oslovením čtvrtních hejtmanů nechtěl zdůraznit vojenský aspekt svého sporu a své odhodlání vydobýt si svůj nárok násilím, anebo zda jde o výraz jeho rezignace na dosud neúspěšné vyjednávání s radou.

I při bohatství městského archivu je zmínka z roku 1476 ojedinělá a další následují až o více než osm desetiletí později. Zápisy ze schůzí městské rady, dochované takřka v úplné řadě od roku 1538, nepřinášejí před rokem 1560 žádné zprávy, které

⁸⁾ Zdeněk Šimeček, *České Budějovice v období husitském (Přehled událostí a problémů)*. Jihočeský sborník historický, 34, 1965, s. 14–30.

⁹⁾ Zbyněk Malý, *Vojenská hotovost města Slaného v době poděbradské*. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie, svazek XV, 1961, č. 4–5, s. 143–234 (ke čtvrtím a hejtmanům zejména str. 144, 158, 159, 164, 169, 174 a 201–202).

¹⁰⁾ SOka ČB, AM ČB, Chronologická řada, kart. 2, sign. 1476/7; *Pře Racka Kocovského s Budějovskými od roku 1472 do 1484*. In: Archiv český, 4, 1846, s. 83–84, č. 30; Karel Pletzer, *Spor Racka Kocovského s Českými Budějovicemi v letech 1472–1485*. Jihočeský sborník historický, 34, 1965, s. 131.

by nasvědčovaly významnému postavení a činnosti čtvrtníků. Objevují se zde přitom poměrně detailní záznamy o průběhu obnovování konšelského sboru a obecních úředníků, kde ale čtvrtníci nefigurují. Prameny o nich mlčí i v souvislosti s válečnými výpravami proti Turkům 1543,¹¹⁾ anebo s vojenskými událostmi roku 1547,¹²⁾ což naznačuje, že čtvrtní hejtmané tehdy nehráli podstatnou roli v militárním směru.

Několik ojedinělých zmínek nacházíme teprve v pramenech první poloviny šedesátých let 16. století, v souvislosti se sérií požárů různého rozsahu, která tehdy zachvátila vnitřní město. Nejničivější z nich vypukl 29. února 1560 a poškodil několik domů na severní straně náměstí a v Hroznové ulici, a také střechu dominikánského kláštera. Důsledkem šoku byla zostřená protipožární opatření, jaká jsou obvykle zaváděna vzápětí po živelní katastrofě, ale postupně opět dochází k jejich uvolnění a snížení ostražitosti. Hned 4. března 1560 byla provedena volba čtvrtníků a 6. března jejich potvrzení ve funkcích, o čemž je v radním protokolu celostránkový latinsko-německý zápis.¹³⁾ Čtvrtníci si měli vybrat k pomoci tzv. desátníky a společně dbát nad bezpečností města před ohněm a jinými hrozbami (*Feria secunda post Invocavit sunt electi magistri quartalium et sequenti feria IIII confirmati propter ignem et alios tumultus, qui decuriones sibi deligere ad eum providentiam debent.*)

V zápisě jsou dále vyjmenováni konkrétní potvrzení čtvrtníci, a to dokonce čtyři z každé čtvrti. V první čtvrti (*primi quartalis*) to byli kramář Petr Fruewein, provazník Gerg Hamerle, Paul Riemer a Gerg Steuber, ve druhé čtvrti Nicolaus Zimmermann, Michel Rab, Andre Fleischhacker a Lorenz Kurschner, ve třetí Hans Christeindl, Baltazar Planck, Tobias Slav a Michel Melczner, ve čtvrté čtvrti Mathes Kölbl, Gerg Schenauer, Simon Scherhagl a Bastl Malczat. Jména se nacházejí ve sloupcích pod sebou v uvedeném pořadí. Pouze u druhé čtvrti byla před jednotlivé řádky se jmény dodatečně připsána čísla 2, 4, 1 a 3, naznačující, že posloupnost čtvrtníků měla být opravena, a že první místo správně patřilo Andre Fleischhackerovi. Na pořadí tedy z nějakého důvodu záleželo – nejspíše odráželo jakousi vnitřní hierarchii, anebo určovalo, jak se mají čtvrtníci při výkonu funkce střídat. Není ani vyloučeno, že první z uvedených jmen označuje čtvrtníka a ostatní tři jména patří desátníkům; k této funkci se vrátíme později.

Záznam pokračuje rámcovým shrnutím povinností čtvrtníků a „rotmistrů“, což je pravděpodobně jen jiný výraz pro desátníky: měli být poslušni příkazů purkmistra i rychtáře, v případě požáru nebo válečného ohrožení být k dispozici s ná-

¹¹⁾ Daniel Kovář, *Tažení Budějovických proti Turkům v roce 1543 (O válečné výpravě, která málem skončila ve vinicích Weinviertelu)*. Jihočeský sborník historický, 83, 2014, s. 413–424.

¹²⁾ Daniel Kovář, *Dokumenty k událostem let 1546–1547 z archivu města České Budějovic*. Sborník archivních prací, 68, 2018, s. 482–485.

¹³⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 120, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1559–1560, fol. 22v.

činím nebo zbraní, a v případě rotmistřů s lucernou. Vše jim bylo připomenuto 22. března před purkmistrem (viz Přílohu I).

Poprvé a naposledy v historii Českých Budějovic tu máme doložen tak vysoký počet 16 osob, ať už se jednalo jen o samotné čtvrtníky, nebo jsou mezi nimi zahrnuti i desátníci (rotmistři). Přísné opatření se poněkud minulo účinkem, neboť při následujícím požáru, k němuž shodou okolností došlo o rok později, v noci 5. března 1561, čtvrtníci ve svých povinnostech selhali – k ohni se nedostavili v plném počtu a někteří z nich v kritickém okamžiku ani nebyli ve městě. Museli se proto 10. března zodpovídat před městskou radou, kde si mimo jiné vyžádali přesnější instrukce pro výkon služby, které pravděpodobně do té doby chyběly (*Die Viertelmeister furgefodert worden, das sie nit alle sich bei der Brunst am Mitwochen zu Nachts nit haben lassen finden. Eczliche haben angezeigt, sie seind nit anheim gewesen. Ist inen furgehalten worden, sie sollen sich am nechsten fleissiger erzeigen. Darauf haben sie ein Instruction begert, nach der sie sich musten zu halten. Ist inen zugesagt worden.*)¹⁴⁾

Kromě zmínky o pohotovosti v případě válečné nouze se nám tu ukazuje jako hlavní úkol čtvrtníků požární ochrana. Jako dobová analogie se nabízejí statuta horního města Jáchymova z roku 1526, kde jsou povinnosti čtvrtníků zřetelně popsány: „*Jáchymov je rozdělen do čtyř čtvrtí a každá čtvrt má dva čtvrtmistry a každému je přidělen na každých dvacet osob jeden rotmistr. Když v některé čtvrti vypukne požár, pak i druhá čtvrt ležící nejbliže ohni [má za povinnost hasit] a tak jsou tyto dvě čtvrti se svými rotmistry a těmi, kdož jim přiděleni, povinni běžet k ohni a část z nich pod ochranou vody dělat hráze podle povahy ohně a shromažďovat a používat vodu k potřebě nutnosti, jiní mají se pilně starat o to, jak by bylo možno požár utlumit. Zmínění čtvrtmistři a rotmistři mají též velmi pilně dávat pozor na to, aby u ohně nikdo nestál nečinně, ale aby každý poctivě hasil. Každý je též povinen jednat poslušně podle jejich příkazů. Také ostatní rotmistři se mají se svými lidmi ze své čtvrti spěšně shromáždit a běžet ke svému čtvrtmistrovi“ (z německého originálu přeložil Václav Bok). Jáchymovští čtvrtníci (*Vierthelmeister*) kromě toho měli dvakrát ročně prohlížet všechna topeniště ve svěřené čtvrti a závady hlásit purkmistrovi.¹⁵⁾*

Desátníci (*decuriones*), zachycení k roku 1560, byli s největší pravděpodobností totožní s rotmistry, kteří se v pramenech rovněž ojedinele objevují, a představovali jakési pomocníky čtvrtníků, tedy zřejmě vůbec nejnižší samosprávný prvek. Rovněž instituce desátníků je známa z jiných měst: Winter uvádí Kutnou Horu, Mladou Boleslav a dokonce nevelké jihočeské Počátky. V některých menších městech snad mohli desátníci přímo suplovat funkci čtvrtníků, jak tomu nasvědčují zá-

¹⁴⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 123, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1561, fol. 6r.

¹⁵⁾ Ludmila Kubátová – Václav Vok Filip – Václav Bok, *Statuta horního města Jáchymova z roku 1526. Statuten der Bergstadt Sankt Joachimsthal aus dem Jahre 1526*. Praha 2012, s. 121 a 457–459.

znamy z Brandýsa nad Labem nebo Čelákovic.¹⁶⁾ Dobře jsou doloženi v pražských městech, kde podle dochovaného řádu asi z roku 1523 patřila k povinnostem desátníka evidence obyvatel ve svěřeném „desátku“ (tj. skupina přibližně deseti vedle sebe stojících domů), kontrola hostinců a stíhání povalečů, ponocenské hlídky, revize komínů a studen, ale například i rozdělování svršků po zemřelém sousedovi. V Praze existoval další mezistupeň mezi desátníky a čtvrtními hejtmany, totiž pa-desátníci a setníci.¹⁷⁾

Zdá se, že způsob ustanovování čtvrtníků zůstal nadále nezávislý na termínech obnovování městské rady, neboť ve druhé polovině 16. století se množí záznamy o obnově konšelského sboru a ostatních úřadů, a to včetně samosprávy poddanských vesnic, aniž by mezi nimi byli čtvrtníci uváděni. Další zmínku, opět bohužel ojedinělou, nalézáme v roce 1593. „*Firtlmajstři*“, jak jsou v českém textu označeni, tady vystupují výjimečně v roli jakýchsi mluvčích svěřené čtvrti, respektive zprostředkovali městské radě většinové postoje měšťanů.¹⁸⁾ Jednalo se však o vyhocenou situaci, kdy následkem odhalených daňových úniků císař Rudolf II. uvalil na České Budějovice pokutu v závratné výši, kterou bylo nutno shromáždit, a ve městě tehdy zavládla rozjitřená atmosféra vzájemného obviňování, docházelo k nepokojům a násilnostem. Konšelé dokonce pod tlakem okolností přišli s návrhem jakési širší samosprávy, kdy by se pravidelně svolávala celá městská obec, „*neřkuli dvakrát nebo třikrát v roce, ale téměř každý měsíc*“, nebo aby alespoň měšťanstvo v každé čtvrti vybralo ze svého středu pět či šest osob „*uvážlivých a hodných*“ k jednání o důležitých obecních záležitostech.¹⁹⁾

V alespoň zdánlivě militárním kontextu se budějovičtí čtvrtníci objevují roku 1608, kdy hrozil válečný střet mezi Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem, i když není zcela zřejmé, jakou roli tehdy představitelé městských čtvrtí sehráli. Městská rada nechala 23. dubna 1608 provést přehlídku měšťanů, a v této souvislosti byl vyhotoven soupis zbraní podle jednotlivých domů ve formě sešitu.²⁰⁾ Závěrem jsou připsána jména čtvrtníků, totiž pro první čtvrtí Michael Wielandt a Hans Reintanz, pro druhou Petr Herman a Jiří Pladek (dodatečně nahrazen Paulem Griendlingem), pro třetí čtvrtí Bonifác Riedl a Paul Trauth a pro čtvrtou Prokop Ebrl a Valentin Arnold. Na úplném konci svazku, za přehledem výzbroje na předměstí a ve vsích, je připojen jmenný seznam rotmistrů (*Rudmaister, Rudtmaister*), ustanove-

¹⁶⁾ Zikmund Winter, *Kulturní obraz českých měst*, s. 25–27; Marek Ďurčanský, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*. Praha 2013, s. 246 a 286 (uvádí v Brandýse nad Labem do roku 1633 devět desátníků a od 1634 čtyři, v Čelákovicích tři desátníky, zatímco o čtvrtnicích se v těchto lokalitách nehovoří).

¹⁷⁾ *Tamtéž*, s. 26–27; Jindřich Tomas, *Evidence obyvatelstva a zapisování jednání městské rady v prvé polovině 16. století*. Documenta pragensia, IV, 1984, s. 200–202.

¹⁸⁾ SOka ČB, AM ČB, kniha č. 147, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1589–1594, fol. 101r.

¹⁹⁾ *Tamtéž*, fol. 97v.

ných rovněž pro jednotlivé čtvrti. Jejich konkrétní počet vycházel z velikosti příslušné čtvrti, respektive z počtu tam evidovaných měšťanských domů, takže statisticky připadal jeden rotmistr zhruba na deset měšťanů. V první čtvrti byl tento poměr nejpřesnější, při 80 měšťanech tam působilo 8 rotmistřů, zatímco ve druhé čtvrti bydlelo 127 měšťanů, a rotmistřů proto bylo ustanoveno 12, ve třetí čtvrti (81 měšťanů) i ve čtvrté (76 měšťanů) je uvedeno po 7 rotmistrech. Rotmistři, stejně jako čtvrtníci, pocházeli přímo z řad měšťanstva své čtvrti. Protože soupis zachycuje měšťany podle jejich domů v ustáleném topografickém pořadí, lze vysledovat, že funkce rotmistra připadla velmi přibližně na držitele každého desátého měšťanského domu.²¹⁾ Každému rotmistrovi tedy patrně byl svěřen určitý krátký úsek ulice v okolí jeho bydliště. Jejich úkoly však měly spíše pomocně organizační charakter, patrně mohli také velet svým „rotám“ během přehlídky – mustruňku. Sotva asi můžeme předpokládat, že by se takto víceméně náhodně vybraní (odpočítaní) jedinci bez reálných vojenských zkušeností a výcviku mohli účinně uplatnit v případě skutečného válečného stavu. Potvrzuje to hned následující vývoj událostí, kdy město vypravilo oddíl najatých žoldnéřů, do jehož čela byly postaveny dvě osoby, které nenacházíme ani mezi čtvrtníky, ani mezi rotmistry, ale při jejichž výběru nepochybně rozhodovaly naopak zkušenosti nebo organizační schopnosti.²²⁾

Prameny z doby třicetileté války nasvědčují, že úloha čtvrtníků v organizaci vojenské obrany města se opravdu stala již zcela podružnou. V okamžiku zvýšeného ohrožení, při saském vpádu do Čech, došlo začátkem října 1631 k mobilizaci budějovického měšťanstva, aniž by v této souvislosti byla zmíněna významnější součinnost čtvrtníků v předpokládaném středověkém smyslu, tedy jako velitelů přidělených čtvrtí. Naopak, 1. října byli k velení ozbrojené měšťanské hotovosti zvoleni „váleční oficíři“ s hodnotami vycházejícími z dobové armádní hierarchie: *Hauptman, Vicehauptman, Leutenant, Fendrich, Wachtmeister a Feldwäbl.*²³⁾ Při následné přehlídce (mustrování) na louce před městem došlo k rozdělení měšťanů do rot, podřízených ustanoveným rotmistřům.²⁴⁾ Už podle skutečnosti, že nejvyšší

²⁰⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 509, Soupis obyvatel podle výzbroje pro město, předměstí a městské vsi 1608.

²¹⁾ V první čtvrti zastávali funkci rotmistra měšťané, kteří v soupisu figurují na 1., 16., 32., 36., 47., 58., 67. a 75. pozici; ve druhé čtvrti šlo o pozice 8., 18., 31., 37., 47., 58., 74., 83., 98., 105., 115. a 122.; ve třetí čtvrti pozice 7., 20., 26., 36., 45., 66. a 79.; ve čtvrté čtvrti pozice 8., 14., 29., 41., 49., 60. a 68.

²²⁾ Tomáš Sterneck, *Zwischen Bruderzwist und Einfall des Passauer Kriegsvolks. Reflexion der politischen Turbulenzen von 1608–1611 in einer königlichen Stadt am Beispiel von České Budějovice/Budweis*. In: Václav Bůžek (ed.): *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608–1611)*, Opera historica, 14, České Budějovice 2010, s. 452–453.

²³⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 172, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1622–1632, fol. 152r.

²⁴⁾ *Tamtéž*, fol. 152v.

hodnost hejtmana připadla primátorovi, lze usuzovat na víceméně čestný charakter těchto funkcí, odvozených od pozice osoby v městské správě. Není proto divu, že dodatečná volba nových válečných oficírů proběhla již v březnu 1632,²⁵⁾ nejspíše v důsledku toho, že generál Marradas byl od císaře pověřen dohledem nad reálnými velitelskými schopnostmi měšťanských důstojníků.²⁶⁾

Čtvrtníci hráli ve válečných časech jen vedlejší roli, plnili některé kontrolní funkce a zprostředkovávali šíření informací. Koncem roku 1626 měli například prošetřit, jací přespolní podruzi se zdržují v měšťanských domech, v červenci 1628 „čtvrtní osoby“ oznamovaly ve svých obvodech zákaz městské rady přivážet do města obilí.²⁷⁾ Podobných úkolů dostávali čtvrtníci nepochybně mnohem více, běžně o tom ale asi nebyly činěny záznamy. V době saského ohrožení nacházíme dva případy, související s organizací městské obrany, ale opět jde jen o pomocné úlohy. Dne 13. února 1632 městská rada uložila čtvrtníkům projít všechny domy a zjistit, kolik je volných pokojů pro ubytování vojska a volných stájí pro koně.²⁸⁾ O dva měsíce později, 16. dubna 1632, bylo v radě usneseno, že „*hejtman městský má čtvrtníky před se povolati a jim poručiti, aby varty pilni byli, na to pozor dali, kdo do města a ven de neb jede*“.²⁹⁾ S podobnou situací bychom se setkali nejspíše i v dalších městech, připomeňme alespoň Tábor, kde čtvrtníci roku 1619 vybírali peníze ve sbírce na obranu města.³⁰⁾ Ještě v padesátých letech 17. století se budějovičtí čtvrtníci střídali s ostatními měšťany na vartách, ale nadto měli kontrolovat dodržování této povinnosti a věnovat rovněž pozornost provozu v městských branách; ani jedno však nečinili příliš horlivě.³¹⁾

Poněkud podrobněji a jaksí barvitěji vedené protokoly o schůzích městské rady z doby po třicetileté válce umožňují přece jen relativně blíže nahlédnout do „každodennosti“ čtvrtníků a také do principu jejich obměny. Zdůraznit je ovšem třeba onu relativitu, neboť konkrétní pramenné zmínky nepochybně odrážejí jen nepatrný zlomek čtvrtnické činnosti, která byla natolik běžná a rutinní, že zpravidla neexistoval důvod ji písemně zaznamenávat.

Jen velmi málo vidíme do způsobu výběru, ustanovování a střídání čtvrtníků v této zřejmě nepříliš oblíbené funkci, která nepřinášela hmotný zisk ani společenskou prestiž, zato velké časové zaneprázdnění. Až do sedmdesátých let 17. století nenacházíme doklady o tom, že by byli uváděni do funkce v rámci každo-

²⁵⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 173, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1625–1634, fol. 187r.

²⁶⁾ *Tamtéž*, fol. 184r.

²⁷⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 173, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1625–1634, fol. 34r a 78r.

²⁸⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 172, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1622–1632, fol. 166r.

²⁹⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 173, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1625–1634, fol. 188v–189r.

³⁰⁾ Karel Thir, Hradiště Hory Tábor jako pevnost v minulosti. Tábor 1895, s. 87.

³¹⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 225r (zápis z 5. 7. 1652) a fol. 325r (zápis z 9. 6. 1653).

ročního obnovování městské rady, spíše se tak nedělo,³²⁾ ačkoli v některých jiných lokalitách je taková praxe doložena už pro mnohem starší období – například v Plzni se čtvrtní hejtmané měnili zároveň s radou už v 16. století, v Nymburku existuje doklad k roku 1620 a v Sušici 1659.³³⁾ Ještě v záznamu o obnově budějovických městských úřadů z roku 1672 nejsou čtvrtníci jmenováni, poprvé k tomu došlo koncem léta 1676: volba konšelského sboru tehdy proběhla 12. srpna, následovala 7. září obnova dalších úřadů a 19. září 1676 „*sein diese Viertelmaister erwählt worden*“, následuje výčet osmi jmen, po dvou v každé čtvrti.³⁴⁾ Pak už analogické záznamy přicházejí častěji, ba téměř pravidelně. Roku 1680 byl proces obnovování úřadů završen 21. srpna také obnovením čtvrtníků (*Vernewung der Viertelmaister*) za přítomnosti purkmistra, dvou konšelů a písaře. Na jiném místě se o téže události dočteme, že „*publicirovani byli štvrtníci, kteří každé čtvrt města po dvou osobách zvoleni a vedle obyčeje při ouřadě purkmistrským však bez přísahy na místě starých dosazeni byli*“.³⁵⁾ O šest let později proběhla obnova ve čtyřech etapách, a to nejprve 26. června 1686 městské rady, rychtáře a písařů, 12. července obecních starších a úředníků, 31. července cechmistrů, čtvrtníků a přísežných na Starém městě a v Rybní ulici (po dvou osobách) a ještě 5. srpna obnova rychtářů a přísežných v poddanských vesnicích.³⁶⁾ Další obdobné záznamy jsou k dispozici z let 1689, 1694, 1696, 1700, 1704 a 1708.³⁷⁾ Jestliže jsme se tu dotkli instituce předměstských přísežných, je třeba poznamenat, že jejich úkoly byly obdobné jako u čtvrtníků samotných, přičemž působnost se vztahovala na příslušnou část předměstí. Někde, kupříkladu v Sušici roku 1659, dokonce označení obou funkcí splývalo: jmenování tam byli 4 čtvrtníci ve vnitřním městě a 2 čtvrtníci na předměstích.³⁸⁾

Během poslední čtvrtiny 17. století se tedy v Českých Budějovicích ustálila praxe výměny čtvrtníků v rámci celkové obnovy městských úřednických funkcí, a to pra-

³²⁾ Tomáš Sterneck, *Obnovování českobudějovické městské rady za třicetileté války*. Jihočeský sborník historický, 74, 2005, s. 104–150; SOkA ČB, AM ČB, Chronologická řada, kart. 50, seznam nově zvolených úředníků z 19. 2. 1654 nezahrnuje čtvrtníky.

³³⁾ Marie Malivánková Wasková – Jaroslav Douša a kol., *Dějiny města Plzně 1*, s. 387; Marek Ďurčanský, *Česká města a jejich správa za třicetileté války*, s. 190; za údaj o situaci v Sušici jsem zavázán kolegovi PhDr. Janu Lhotákovi, Ph.D.

³⁴⁾ SOkA ČB, AM ČB, Chronologická řada, kart. 59, záznam o obnově rady z 12. 8. 1676.

³⁵⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 183, MR 1680-1681, fol. 35b a 37a (zápis ze schůze 21. 8. 1680, bod 4).

³⁶⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 185, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1685–1687, fol. 159v, 169v–172r, 180r–181r a 182r–183r.

³⁷⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 186, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1687–1703, fol. 213r, 475v, 589v, 745v; týž fond, kniha č. 187, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1704–1710, fol. 52r a 159v.

³⁸⁾ Jan Lhoták, *K vývoji městské správy v Sušici*, s. 156.

videlně ve třetí fázi, společně s představiteli cechů a předměstských přísežných. Výjimku představuje rok 1689, kdy byli „vyvoleni“ noví čtvrtní hejtmané jen sami o sobě, mimo termín obnovení rady – lze to patrně vyložit jako preventivní bezpečnostní opatření, související s množícími se zprávami o výskytu paličů v okolí Českých Budějovic.³⁹⁾ Po stránce personální se takřka vždy jednalo o úplnou obměnu osob; v rozmezí 1676–1708 došlo pouze v jediném zachyceném případě k tomu, že konkrétní čtvrtník přešel do následujícího funkčního období, což opět vypovídá o nepříliš velké oblibě tohoto úřadu u měšťanstva. Nahlédnutí do historické topografie města naznačuje,⁴⁰⁾ a podrobnější prosopografická sonda by to asi potvrdila, že funkce čtvrtníka byla pokud možno svěřována novým měšťanům, respektive těm, kteří se etablovali jako samostatní držitelé domu a měšťanského práva teprve nedávno; mimo jiné tak měli příležitost získat si zásluhy ve veřejné službě a zároveň osobně poznat sousedy ve svěřeném obvodu. Hlavní důvod ale zřejmě spočíval v tom, že staří měšťané o funkci prostě nestáli a díky zkušenostem a konexím si dokázali najít způsob, jak se jí vyhnout. Pro každou čtvrt' byli vždy ustanoveni dva čtvrtníci, přičemž v zápise z roku 1708 jsou jejich jména rozlišena číslovkami 1 a 2, z čehož bychom mohli usuzovat na jakousi vnitřní hierarchii, pořadí důležitosti anebo snad spíše zastupitelnosti.⁴¹⁾ Pokud čtvrtní hejtman v průběhu svého funkčního období zemřel, byl namísto něj zvolen jiný, jak je to doloženo například v roce 1674.⁴²⁾

Základ čtvrtnických povinností v 17. a 18. století stále tvořila distribuce informací ve spádové části města,⁴³⁾ ale také průběžný dohled nad dodržováním různých předpisů a bezpečnostních opatření. Výjimečně je doloženo svolávání měšťanů k jednání širší obce na radnici prostřednictvím čtvrtníků.⁴⁴⁾ Pokud jde o brannou složku, nacházíme například údaj z roku 1676, kdy čtvrtníci měli upomínat měšťany o řádné vykonávání strážní služby.⁴⁵⁾ Během hrozícího tureckého nebezpečí v létě 1683 dostali obecní starší za úkol provádět přísné inspekce v branách, načež

³⁹⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 186, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1687–1703, fol. 211v a 213r.

⁴⁰⁾ Jaroslav Kubák, *Topografie města Českých Budějovic 1540–1800*. České Budějovice 1973, passim.

⁴¹⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 187, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1704–1710, fol. 159v.

⁴²⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 180, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1670–1675, fol. 140v.

⁴³⁾ Např. SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 54r, 83v, 84r, 116r a jiné; kromě rozhodnutí městské rady byly prostřednictvím čtvrtníků publikovány rovněž císařské patenty a nařízení místodržících, kupříkladu v záležitosti emigrantů a nekatolických osob (1650).

⁴⁴⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 336v (zápis z 11. 7. 1653).

⁴⁵⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 181, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1676–1679, fol. 145r (zápis z 30. 12. 1676, bod 4).

byli před městskou radu „povolání čtvrtníci a poručeno jim, aby při sousedech dům od domu prošli, a jménem ouřadu prohlásili: 1° aby měšťané zbraň svou každé pohodově měl, 2° pokudž jakou zbytečnou zbraň má, takovou jinam ven z města neprodával, 3° s proviantem jeden každý se opatřil, 4° cizích lidí obzvláště žen a dětí nepřijímali, nýbrž dobrým způsobem odbejvali, 5° při řemesnících, kteří tovaryši mají, aby je při městě dobrým způsobem držeti hleděli.“⁴⁶⁾ Jindy se jednalo o mimořádné sbírky na válečnou potřebu, jako například v březnu 1691: „Povolání páni starší obecní též čtvrtní hejtmané, a jest jim k jich vědomosti uvedeno, jaké tak těžkosti a veliké vydání na město toto se valí, tak že bez jinších ordinárních vydání nyní na hotově jak hlavní, tak turecké sbírky, na Werbung a Mundirung krajského lidu, též na svolenou půjčku Jeho Milosti císařské přes 8744 zl. 54 kr. jmíti musíme.“⁴⁷⁾ Vlastní hmotná zodpovědnost však čtvrtníkům svěřována nebyla, ač se roku 1650 uvažovalo, že by sami mohli mezi měšťany vybírat peníze na vartu.⁴⁸⁾

Jiným druhem činnosti, na které se čtvrtníci podíleli, byly konskripce obyvatel různého účelu. Roku 1653 na kupříkladu pod organizačním vedením sakristiána Petra Tobiáše zpracovali soupis osob katolické a nekatolické víry, uspořádaný podle městských čtvrtí.⁴⁹⁾ Když však rychtář požadoval, aby byl zbaven náročného pořizování soupisu nájemníků a toto břemeno chtěl přesunout na čtvrtníky, rada mu nevyhověla.⁵⁰⁾

Úlohu čtvrtníků v požární prevenci, či opět spíše v šíření příkazů městské rady v tomto směru, ilustruje například zmínka z června 1698, kdy konšelé rozhodli, „aby měšťanům skrze čtvrtní hejtmané [!] oznámeno bylo, by vodu v tyto parný časy před dům postavili pro nebezpečnost ohně.“⁵¹⁾ Jakousi výjimku z pravidla představuje usnesení městské rady z horkého června 1653, že pokyn k nachystání nádob s vodou mají – bez udání důvodu – rozhlásit nikoli čtvrtníci, nýbrž solní pacholci.⁵²⁾ Reálný výkon kontroly hasičího náčiní dokládá případ z roku 1725, kdy čtvrtní mistři podali hlášení, „že 4 košíky, s kterýma se oheň hasí, zmizely“. Do požárně-pre-

⁴⁶⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 184, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1681–1683, fol. 388v a 399r.

⁴⁷⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 186, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1687–1703, fol. 333r (zápis z 9. 3. 1691, bod 5).

⁴⁸⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 132v (zápis ze 14. 12. 1650, bod 4).

⁴⁹⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 323r (zápis ze 4. 6. 1653) a fol. 326r (zápis z 18. 6. 1653).

⁵⁰⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 188, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728, fol. 219r (zápis ze 4. 9. 1726, bod 14).

⁵¹⁾ *Tamtéž*, fol. 649v (zápis z 20. 6. 1698, bod 10).

⁵²⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 328v (zápis z 25. 6. 1653).

ventivní sféry spadá rovněž opakovaný zákaz střelby anebo tření lnu ve městě v roce 1726. Dva týdny po rozsáhlém požáru domovních bloků a dominikánského kláštera čtvrtníci rozhlašovali purkmistrovské nařízení z 21. dubna 1728, aby měšťané „*na oheň bedlivý pozor dali, a pod střechou v nádobě větší vodu měli, což, zdaleka se stalo, za 14 dní všudy visitrováno bude*“.⁵³⁾ Poměrně ojediněle máme doloženy případy nařízené revize komínů čtvrtníky v měšťanských domech,⁵⁴⁾ ač právě tato jejich povinnost byla později jako jedna z hlavních zakotvena v požárním řádu. Ještě zákeřnější hrozbu nežli oheň představovala pro přelidněné město morová nákaza, která postihla České Budějovice na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 17. věku, a při níž čtvrtníci rovněž sehráli důležitou roli, zejména v oblasti preventivní a kontrolní. Po polovině září 1679, ještě před vypuknutím epidemie, „*stalo se nařízení, aby pro uvarování morné rány svině nejdéle v 8 dnech z města ven, leda kdo příležitost má, vypravené byly. Item ulice a mezírky se čistily, item hnoje z ulic vyvážely, a žádný přes dva dni tam nový ležeti nenechal ... Aby se to intimirovalo skrze čtvrtníky měšťanóm*“.⁵⁵⁾ S rostoucím nebezpečím vydala rada podrobnější instrukce, a zároveň pověřila čtvrtníky jejich rozhlášením a dohledem nad dodržováním. Osmero zásad pod názvem „*Decretation an die Viertelmaister in puncto der Stadt Sauberkeit*“ uvalilo na čtvrtní hejtmany nemalou odpovědnost, ale současně i zdravotní riziko, neboť měli ve své čtvrti co nejpřísněji kontrolovat všechny domy a dbát těchto opatření: 1. Každý měšťan má ve svém domě zachovávat bázeň Boží. 2. Každý měšťan má ze svého domu odstranit nečistoty a zapáchající věci a vše udržovat v čistotě. 3. Denně vykuřovat vnitřní prostory domu. 4. Obchodníci s herynkou, rybami, sýrem a podobně mají vše dobře umývat a vodu vynášet mimo město. 5. Mají se čistit odpadní žlaby a kanály, hnůj odstraňovat do tří dnů. 6. Do města se nemají přivádět prasata a jiný nečistý dobytek. 7. Nesmějí se kupovat ani prodávat staré obnošené šaty. 8. Jestliže v domě někdo onemocní, má to majitel ihned oznámit purkmistrovskému úřadu, včetně stáří nemocného, délky a charakteru nemoci.⁵⁶⁾

Za vrcholící epidemie vydávala městská rada průběžně další nařízení. Začátkem září 1680 bylo připomenuto, „*aby jak skrze štvrtníky při měšťané [!] v městě, tak na předměstí u přísežných pilná bedlivost nařízena byla strany čistota [!] v domích a na*

⁵³⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 188, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728, fol. 42v (zápis z 21. 2. 1725, bod 14), fol. 50r (zápis z 26. 3. 1725, bod 6), fol. 156r (zápis z 15. 3. 1726, bod 15), fol. 228v (zápis z 25. 9. 1726, bod 11) a fol. 471v (zápis z 21. 4. 1728, bod 8).

⁵⁴⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 328r (zápis z 25. 6. 1653); týž fond, kniha č. 184, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1681–1683, fol. 297r (zápis z 15. 12. 1682, bod 9); týž fond, kniha č. 188, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728, fol. 50r (zápis z 26. 3. 1725, bod 6).

⁵⁵⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 182, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1679–1680, fol. 85v–86r (zápis z 18. 9. 1679, bod 9).

⁵⁶⁾ *Tamtéž*, fol. 111–112 (zápis z 1. 12. 1679).

ulicích, též nepřechovávání lidí neznámých a přespólních, obzvláště z podezřelých míst přicházejících“.⁵⁷⁾ Čtvrtníci měli zhotovit seznam měšťanů všech čtvrtí,⁵⁸⁾ v říjnu 1680 zprostředkovali pokyn konšelů, aby se každý zásobil potravou a jinými potřebami na půl roku, protože kvůli moru bude zakázána doprava, a aby se zbytečně nejezdilo do oblasti hlubockého panství, kde byl zjištěn výskyt nákazy.⁵⁹⁾

Hejtmané čtvrtí ovšem zajišťovali i předávání zpráv jiného druhu, mimo jiné hospodářského nebo pořádkového charakteru. Důležitý krajský patent byl kupříkladu v prosinci 1682 publikován nejprve před celou shromážděnou obcí na radnici, ale následně pro jistotu ještě rozšířen čtvrtníky.⁶⁰⁾ Ve stejném měsíci městská rada nařídila, „aby čtvrtníci všudy komíny spatřovali a čistotu připomínali, též přísně jménem Magistratus poručili hnoje a nečistoty z rynku a z ulic vyvážeti.“⁶¹⁾ Začátkem února 1683 zase konšelé rozhodli, „aby se při tomto masopustu pro uvarování všelijakých nečností a hříchů Mascara zapověděla ... fiat skrze čtvrtníky.“⁶²⁾ O patnáct let později nacházíme v radním protokole rozhodnutí, „aby se měšťanům skrz čtvrtní hejtmané oznámilo, by podloubí dřívím a jiným nezaměstknávali, ani návozu přes třetí den před domy a na ulicích nenechávali.“⁶³⁾ Opakovaně čtvrtníci roznášeli zákaz střelby na ptáky, neboť vedle požárního nebezpečí zde hrozilo také zranění.⁶⁴⁾ Roku 1693 obecní starší povolali čtvrtní hejtmany a sdělili, že obec je v dlužích, vládne drahota, a musí se proto zdražit pivo,⁶⁵⁾ na podzim 1702 zase „celému měšťanstvu znova skrze čtvrtní hejtmany oznámeno jest, by obilí v ulicích a před branou pod pokutou 10 kop míš. nepřekupovali, nýbrž vše na rynek jeti nechali, a tu kupovali. Item aby každý tu od Jich Excell. a Milosti nařízenou míru obilnou, jestli jináče trestáni býti nechtějí, užívali“.⁶⁶⁾ Zdražení piva, zákazy překupování obilí anebo přechovávání cizích osob byly stejnou cestou oznamovány opakovaně i později.⁶⁷⁾ V době konkurenčního sporu obce s dominikány o prodej piva

⁵⁷⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 183, MR 1680-1681, fol. 53v (zápis z 2. 9. 1680).

⁵⁸⁾ *Tamtéž*, fol. 63v (zápis z 11. 9. 1680, bod 12).

⁵⁹⁾ *Tamtéž*, fol. 99v (zápis z 9. 10. 1680, bod 8) a fol. 126v.

⁶⁰⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 184, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1681–1683, fol. 297v (zápis z 15. 12. 1682, bod 10).

⁶¹⁾ *Tamtéž*, fol. 297r (zápis z 15. 12. 1682, bod 9).

⁶²⁾ *Tamtéž*, fol. 316r (zápis z 8. 2. 1683, bod 1).

⁶³⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 186, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1687–1703, fol. 666r (zápis z 21. 4. 1698, bod 13).

⁶⁴⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 149r (zápis z 27. 3. 1651).

⁶⁵⁾ *Tamtéž*, fol. 441v (zápis z 25. 9. 1693).

⁶⁶⁾ *Tamtéž*, fol. 877v (zápis z 18. 10. 1702, bod 7).

⁶⁷⁾ Např. SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 188, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728, fol. 207r (zápis z 8. 8. 1726, bod 9 a 11).

z nově zřízeného klášterního pivovaru pověřila městská rada čtvrtníky rozhlášením zákazů kupovat dominikánské pivo.⁶⁸⁾ Jejich prostřednictvím mohlo být rovněž apelováno na náboženskou horlivost obyvatelstva – v září 1675 bylo v děkanském chrámu slouženo děkovné *Te Deum* za vítězství císaře proti Francouzům, přičemž se mělo včas „*sousedům skrze čtvrtníky v známost uvést, aby se k té slavnosti pobožně najítí dali*“.⁶⁹⁾ Při dlouhotrvajícím suchu na sklonku léta 1678 zase čtvrtníci roznášeli výzvu rady, že se lidé mají po kázání modlit za déšť.⁷⁰⁾ Připojme ještě příklad ze Sušice, kde byla prostřednictvím čtvrtníků posilována dynastická loajalita tím, že z pověření purkmistra zvali na oslavu císařských jmenin.⁷¹⁾

Zcela ojediněle narážíme na opačný případ, kdy čtvrtníci vystupovali jako mluvčí svých čtvrtí vůči městské radě. Došlo k tomu začátkem roku 1676, když „*zdejší hejtmané čtvrtní všichni spolu podali na místě celé obce spisu stížného do rady proti zdejším rezníkům, že jim v tom překážku činějí, aby sobě k své domácí potřebě dobytče jinde koupené nebili, ani odjinud maso nekupovali*“.⁷²⁾ Vlastní iniciativou se ale mohli dostat na tenký led, zvláště pokud překročili své kompetence a jednali bez pověření magistrátem, jako v roce 1677: „*Examen PP. čtvrtníkův byl referirován, kteří po městě chodili a jménem Vzácného Magistrátu poroučeli, aby kdokoliv chce ven do vesnic pro maso chodil, a k tomu peníze od lidí vybírali. Ješto takovou věc magistrát nikdy neporučil, ménějí jim čtvrtníkům Collecti na měšťany ukládati slušelo, a ačkoliv se oni tím prej při Commissi v examině tím vymlouvali, že jsou tomu tak léta přešlého rozuměli nicméně*“.⁷³⁾ Městská rada rozhodla o potrestání čtvrtníků, neboť se šíření mylné informace a dokonce vybírání peněz dopustili „*ex pura lasciua*“.⁷³⁾

Čtvrtníci nepobírali za svou činnost žádnou předem sjednanou mzdu, přesto však mohli být příležitostně – spíše výjimečně – odměňováni za určitý mimořádný

⁶⁸⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 90, Pamětní kniha zvaná Červená, fol. 152v; zákaz byl vyhlášen v roce 1706. V obecné rovině bylo odebírání cizího piva obyvatelům města zakazováno poměrně často, obvykle zřejmě právě prostřednictvím čtvrtníků (viz např. SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol. 86r (zápis z 9. 3. 1650). Analogický případ známe také z Vodňan, kde byl skrze čtvrtníky vyhlášen zákaz kupování cizí pálenky – viz Václav Mostecký, *Dějiny bývalého královského města Vodňan, II. díl*. Vodňany 1940, s. 132.

⁶⁹⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 180, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1670–1675, fol. 201v (zápis z 9. 9. 1675, bod 1).

⁷⁰⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 181, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1676–1679, fol. 400v (zápis z 26. 9. 1678, bod 1).

⁷¹⁾ Jan Lhoták, *K vývoji městské správy v Sušici*, s. 157, pozn. 69.

⁷²⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 181, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1676–1679, fol. 213v (zápis z 10. 1. 1676, bod 6) a fol. 217r (zápis z 31. 1. 1676, bod 9).

⁷³⁾ SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 181, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1676–1679, fol. 204v (zápis ze 7. 4. 1677, bod 8).

úkon. Zřejmě v souvislosti se zapisováním várek piva v roce 1672 „dle obyčeje“ obdrželi od obce „Schreibgeld“.⁷⁴⁾ Jindy mohla mít odměna naturální podobu, jako v květnu 1694, kdy „při obnově rady pět sudů piva vyšlo, a čtvrtním hejtmanům za jich sloužení že taky vědro dané jest“.⁷⁵⁾ V únoru 1725 čtvrtní mistři žádali „obyčejný vědro piva“ a určitou zvyklostí se stala vánoční ryba, neboť v roce 1726 „čtvrtní mistři stěžovali sobě do ouřadu primátorského, že při Vánoci každý rok menší štiku dostávají“. Mezi neúspěšné pokusy čtvrtníků o sjednání určitých výhod patří jejich žádost z roku 1653, aby byli zproštěni kontribuční povinnosti, „poněvadž velikou práci mají“, anebo suplika z podzimu 1727 o osvobození od vojenských kvartýrů.⁷⁶⁾

Prameny 18. století jsou vůči našemu tématu stále dosti skoupé, důležitý je však požární řád města Českých Budějovic, vydaný purkmistrem a radou 24. března 1747, který zřetelněji kodifikoval povinnosti čtvrtníků v záležitostech boje s ohněm. Společně se soudními přísedícími, a v součinnosti s kominíky a zednickými mistry, měli čtvrtníci (*Viertel Meistere*) dvakrát ročně o Velikonocích a Vánocích prohlédnout ve městě všechny komíny a topeniště, a také vyšetřit, zda všichni měšťané mají ve svých domech předepsané stříkačky a vědra. O zjištěných závadách měli podat písemnou zprávu purkmistrovskému úřadu. Požární řád sice nestanovil podíl čtvrtníků na vyhlásování poplachu, ale ukládal jim, aby se spolu s rychtářem a přísedícími dostavili k požáru, organizovali hašení, zjednali přístup k ohni a zapojili do záchranných prací přihlížející zvědavce (*denen miessigstehenden, und unnützig zuschauenden Pöwel hingegen zum löschen antreiben*). Jejich úkolem bylo také zjistit, zda se v hořícím objektu nacházejí nějaké osoby a pomoci jim k úniku. Zároveň také dohlížet, aby při příležitosti požáru nedocházelo ke krádežím a jiným nepřístojnostem. Tyto záchranné práce měli vykonávat čtvrtníci a měšťané z příslušné čtvrti, v níž oheň vypukl, a ze dvou sousedících čtvrtí, zatímco dva čtvrtníci s měšťany z nejdlejší čtvrti se měli s náčiním dostavit k radnici a vyčkávat příkazů purkmistra. Pomocná organizační činnost byla podle požárního řádu svěřena rovněž rotmistrům (*Ruttmeistern*), o jejichž postavení jinak nevíme téměř nic.⁷⁷⁾ Roku 1762 byl projednáván návrh novely požárního

⁷⁴⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 180, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1670–1675, fol. 99v (zápis z 22. 12. 1672, bod 10).

⁷⁵⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 186, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1687–1703, fol. 474v (zápis ze 7. 5. 1694 bod 6).

⁷⁶⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 175, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1649–1656, fol 329v (zápis z 25. 6. 1653; týž fond, kniha č. 188, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728, fol. 42v (zápis z 21. 2. 1725, bod 14), fol. 270v (zápis z 20. 12. 1726, bod 6) a fol. 385r (zápis z 1. 10. 1727, bod 5).

⁷⁷⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 84, Požární řád města Českých Budějovic 1747; vytištěn u Franze Petera Hilgartnera v Jindřichově Hradci. Povinnosti čtvrtníků a rotmistrů jsou formulovány zejména v odstavcích 2, 22, 24, 25, 30 a 33.

řádu, inspirovaný pražským řádem (1755), v němž jsou zopakovány povinnosti čtvrtníků,⁷⁸⁾ jimž mělo být navíc nařízeno hlídkovat v odlehlých ulicích kvůli nebezpečí požáru.⁷⁹⁾

Následující požární řád, vydaný 25. července 1785 Josefem II., hovoří v této souvislosti obecněji o „komisařích ohně / Feuerkommissarien“, jimž příslušely analogické úkoly v oblasti požární prevence: „aby ... všeliké nebezpečnoství ohně tím bezpečněji odvráceno býti mohlo, mají vrchnosti ve vsích, městech a městicích vlastní komisaře nad ohněm ustanoviti, a třebaš pro rozličné čtvrtě zvláštní komisaře naříditi. Ti s jedním zednickým, tesařským a kominickým mistrem každý rok dvakrát, totiž na podzim a z jara bez platu všecky domy toho místa obejdou, komíny, kamna a ohništata bedlivě prohlídnou, nebezpečnosti ohně dle možnosti zaznamenají, a ty, kdyby v každém okamžení nějaké neštěstí k obávání bylo, a žádného prodlívání netrěpělo, i hned na místě odstraní. Nápodobně také mají při domě se vynacházející hasicí nádoby prohlídnouti, a pak o jednom každém předsevzatém vyšetřování nebezpečnosti ohně vrchnosti neb magistrátu svou zprávu dáti“.⁸⁰⁾ Praxe však nebyla zdaleka tak normativní, jak požadovaly řády. Z 18. století se dochovalo značné množství hlášení o požárech a protokolů o jejich vyšetřování, aniž bychom v nich dokázali zachytit výraznější organizační úlohu čtvrtníků – při skutečném ohni vyhlašovali poplach a hasili obvykle náhodní sousedé, ponocní, vojáci nebo rychtář, kteří také vydávali pokyny pro účinný zásah. Hlášení o obhlídce spálenišť, dokonce ani pravidelné zprávy o prohlídce komínů a topenišť, dochované v nemalém počtu, jsou obvykle podepsány rychtářem, soudními přísedíci, aktuáry či kominickými mistry, třebaže požární řád ukládal tuto činnost právě čtvrtníkům. Velmi pravděpodobně se těchto revizí účastnili, ale protokoly nesignovali. Pomocnou funkci čtvrtníků v oblasti požární prevence ilustruje nařízení magistrátu ze 17. května 1786, podle nějž měli ve svěřených obvodech dávat pozor, aby se neztrácely hasičské žebříky a háky, připravené na veřejně přístupných místech.⁸¹⁾

Kromě ohňopolicijních záležitostí plnili čtvrtníci i některé další úkoly pomocně-administrativního charakteru. Asistovali u vojenských odvodů, pořizovali soupisy vojenských kvartýrů, kolem přelomu let 1786/1787 spolupracovali na přípravě k regulaci magistrátu, opatřovali seznam oprávněných voličů a podobně.⁸²⁾ Roku 1755 například upomínali veškeré měšťanstvo kvůli dlužným příspěvkům na ubytování vojska, což museli zvládnout v rámci jediného dne.⁸³⁾ Při jedné ze schůzí městské

⁷⁸⁾ V německy psaném návrhu byli nejprve označeni jako „Viertlhaubtleuthe“, což dodatečně škrt-nuto a nahrazeno výrazem „Viertlmeister“.

⁷⁹⁾ SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Požární ochrana.

⁸⁰⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 85, Požární řád 1785, zejm. paragraf 35.

⁸¹⁾ SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Požární ochrana.

⁸²⁾ SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa – nezprac. (spisy k přípravě regulace magistrátu).

rady padl dokonce vážně míněný návrh, aby čtvrtníci ve svých domech ubytovali příslušníky početně narůstajícího vojenského útvaru.⁸⁴⁾ Opět si v této souvislosti vypůjčíme analogii z královského města Tábora, kde bylo v srpnu 1757 prostřednictvím čtvrtníků rozhlášeno, že se očekává příchod většího počtu vojáků, a že se proto měšťané mají zaopatřit dostatečným množstvím dříví a potravin.⁸⁵⁾ Do sféry spíše dopravně bezpečnostní spadá případ z roku 1788, kdy čtvrtníci roznášeli mezi obyvateli města přísné napomenutí magistrátu, aby rodiče nenechávali své děti pobíhat po rušných komunikacích a vozit se v závěsu na kočárech, kvůli čemuž docházelo opakovaně k těžkým zraněním.⁸⁶⁾

Při nástupu do funkce skládali čtvrtníci přísahu, jejíž znění je dochováno z doby po polovině 18. století. Dřívější praxe v tomto směru není zcela zřejmá; výše citovaná zpráva z roku 1680 hovoří o dosazení „*bez přísahy*“, aniž by bylo z kontextu jasné, zda tu šlo o běžnou zvyklost, nebo naopak o výjimku. Obecně známá barokní obřadnost a prostoupení všech sfér života náboženskými vlivy však dovolují přiklonit se spíše ke druhé alternativě. Prozatím nejstarší zjištěná zmínka o přísaze čtvrtníka (Františka Neubauera) při převzetí funkce pochází z roku 1739.⁸⁷⁾ Písemně zachycený text přísahy, patrně ze šedesátých let 18. věku (viz přílohu), má natolik religiózní charakter, že si lze představit jeho vznik ve starším, předosvěcenském období. Ostatně právě pasáže, odvolávající se k Panně Marii a Všem svatým, byly v době josefinismu z přísahy vypuštěny.

Vzhledem k tomu, že funkce čtvrtníka nebyla nijak odměňována, a naopak obnášela nemalou odpovědnost a zaneprázdnění, neprojevovali o ni měšťané zájem. Příznačné složení má v tomto směru pramenná základna: zatímco se v 18. století geometrickou řadou množí písemné žádosti o uvolněná placená místa radních sluhů, strážných, branných a podobně, nevíme o žádném dobrovolném uchazeči o pozici čtvrtníka. Naproti tomu existují žádosti o zproštění této služby. Kupříkladu v roce 1755 chtěl uvolnit Lorenz Herrman, aby se mohl více věnovat vlastní obživě; konšelé jeho důvody uznali, propustili jej a namísto Herrmana byl okamžitě dosazen (*aufgetragt*) Adalbert Zächleder, jenž o týden později složil v radě služební přísahu (*Ambts Aydt*).⁸⁸⁾ Roku 1757 připomínali měšťané Anton Zink,

⁸³⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 200, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1754–1756, fol. 172v–173a (zápis z 22. 10. 1755, bod 6).

⁸⁴⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 206, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1772–1776, fol. 146r (zápis z 3. 8. 1774, bod 3).

⁸⁵⁾ Karel Thir, *Hradiště Hory Tábor jako pevnost v minulosti*, s. 259.

⁸⁶⁾ SOKA ČB, AM ČB, spisy fondového oddělení 1788–1850, sign. II/118/1788; Miroslava Ctiborová – Daniel Kovář, *Několik dokladů o dopravních nehodách na jihu Čech z 18. a 19. století*. Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech, 50, 2013, s. 277.

⁸⁷⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 189, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1739–1744, fol. 6 (zápis z 21. 5. 1739, bod 10).

Anton Delaurenti, Anton Steiger, Anton Geintl, Anton Wiener a Adalbert Zacheleder, že zastávají místo (*Viertelmeistersstelle, Viertelmeistersdienst*) už několik let, přičemž musejí dnem i nocí očekávat příkazy purkmistra nebo rychtáře, mají velkou práci s vojenskými odvody, a své vlastní živnosti přitom musejí zanedbávat.⁸⁹⁾ Podobnou žádost o propuštění podal v roce 1768 samostatně obuvnický mistr Josef Wiener, syn výše zmíněného Antona, opět s odůvodněním, že vykonává čtvrtnický úřad (*Viertelmeister Amt*) už čtyři roky, zatímco jeho řemeslo tím trpí.⁹⁰⁾ Když začátkem roku 1781 tehdejší čtvrtníci předložili magistrátu suppliku o uvolnění ze služby, nebo alespoň o vyměření platu, dočkali se odpovědi v tom smyslu, že dosud nikdy nebyla funkce placena, a že vystřídání mohou být až tehdy, jakmile bude po ruce dostatečný počet nově přijatých měšťanů.⁹¹⁾ Doba výkonu služby tedy v té době neměla předepsané časové omezení, čtvrtníci museli čekat na vhodné náhradníky. Tato praxe se poněkud změnila po polovině osmdesátých let 18. století, mimo jiné i proto, že vlivem změn v populační politice se městské prostředí začalo více otevírat, a příliv nových měšťanů narostl do té míry, že umožnil častější obměnu čtvrtníků a zkrácení funkčního období na jeden rok.

Služební doba jednoho roku byla nově ustanoveným osmi čtvrtníkům slíbena asi už v roce 1782, ale v praxi zůstali ve funkci čtyři roky. O propuštění požádal nejprve individuálně Jakob Schmidtschläger, jenž za sebe 16. února 1786 navrhl dokonce šest nových adeptů z jeho čtvrti. Jeho samostatná žádost byla zřejmě ukvapená – nebo inspirující pro ostatní – neboť měsíc poté už předložilo novou suppliku všech osm čtvrtníků společně (Franz Bauer, Franz Bisuty, Johann Fleischer, Johann Obermayer, Anton Pils, Jakob Schmidtschläger, Cajetan Tischler a Mathias Wollbich). Jejich žádost obsahovala 16 jmen nových měšťanů, kteří „tuto službu ještě nikdy neměli“. Magistrát ji tentokrát kladně vyřídil již následujícího dne, a o necelé dva týdny později skládali přísahu nově ustanovení čtvrtníci.⁹²⁾

⁸⁸⁾ SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 200, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1754–1756, fol. 72r (zápis z 21. 4. 1755, bod 4) a fol. 76r (zápis z 28. 4. 1755, bod 9).

⁸⁹⁾ SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa, Zaměstnanci městského úřadu – radní sluhové, strážní a výběrčí v městských branách, čtvrtníci.

⁹⁰⁾ SOKA ČB, Cech ševců a obuvníků České Budějovice, kart. 1, sign. II/7.

⁹¹⁾ SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa, Zaměstnanci městského úřadu – radní sluhové, strážní a výběrčí v městských branách, čtvrtníci. Žadatelům bylo 15. 1. 1781 sděleno, že „gleichwie bisher auf die Viertelmeister kein Gehalt ausgemessen worden, wohl aber sothane Function die neu augenommene Bürgern unentgeltlich zu verrichten schuldig sind, so welche auch die Supplicanten mit ihren diesfölligen Gesuch gänzlich abgewiesen, und ihrer abgehabten Bedienung anmit entlassen, sofort stett derselben andere hiezu taugliche junge Bürgern ernennet werden“.

⁹²⁾ SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa, Zaměstnanci městského úřadu – radní sluhové, strážní a výběrčí v městských branách, čtvrtníci.

V písemné agendě z let 1787–1788, týkající se regulace magistrátu a z toho vyplývající celkové úpravy služebních poměrů i mezd, nenacházíme ani náznak, že by se čtvrtníci pokusili proniknout „do tabulek“ mezi řádné zaměstnance obce se stálým platem.⁹³⁾ Kromě tradičního pojetí funkce to jistě bylo dáno i jejím přechodným charakterem, kdy neexistovala dlouhodobější perspektiva, a čtvrtníci tak nebyli k udržení si této služby prakticky nijak motivováni.

Funkce čtvrtníka zůstala nehonoraná až do poloviny 19. století, v žádném přehledu o platech městských zaměstnanců proto nejsou uvedeni.⁹⁴⁾ S rozvojem občanské společnosti doznalo změn i postavení čtvrtníků, jejichž vztah vůči obci se posunul směrem k běžnému zaměstnaneckému poměru. V padesátých letech 19. století již dostával každý čtvrtník deputát v podobě 1 sáhu polenového dříví, jehož cena byla vyjádřena částkou 7 zlatých 4 krejcarů.⁹⁵⁾ Teprve v rámci celkové regulace platových poměrů městských zaměstnanců, projednané a schválené v únoru 1864, získali čtvrtníci za svou službu finanční ohodnocení, byť nikterak závratně vysoké (ročně 30 zlatých rakouské měny). Přirozeně pak registrujeme zvýšený zájem o získání tohoto placeného místa.

Zabezpečení čtvrtníků řádným platem ostatně odpovídalo zásadám obecního zřízení, nově vydaného v dubnu 1864: „Výbor má představenstvu obecnímu přidati jistý počet osob s potřebou se srovnávající, které by konaly práce, jež představenstvu dle samostatné i dle přenesené působnosti konati náleží. Vidělo-li by se výboru zapotřebí, aby se k tomu konci zřídili zvláštní úředníci a služebníci, přísluší mu ustanoviti, kolik jich má býti a jaké příjmy mají míti, jakým způsobem se mají jmenovati i pod přísahu bráti a jakých platů na odpočinutí a jakého jiného zaopatření mají požívatí“.⁹⁶⁾ Na podkladě tohoto obecně formulovaného předpisu zůstala v českobudějovické samosprávě zachována původem středověká čtvrtnická funkce, která se v praxi osvědčila, a dosud si podržela svůj význam v životě městské komunity. Naproti tomu jen velmi málo odpovídá zdejší realitě definice z Ottova slovníku naučného: „Čtvrtní slul ve starších dobách úředník, jemuž náležel dozor ve městské čtvrti jemu vykázané. K péči jeho náleželo zvláště, aby zevrubně znal zdravotní, mravní a majetkové poměry obyvatelů téže čtvrti, aby v případě potřeby podával o tom spolehlivé zprávy svému představenému úřadu (radě nebo magistrátu). Po vydání řádův obecních r. 1850 úřad čtvrtních zrušen a jejich titul přeměněn v okresní dozorce“.⁹⁷⁾

⁹³⁾ SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa – nezprac. (spisy k přípravě regulace magistrátu).

⁹⁴⁾ SOKA ČB, AM ČB, knihy č. 2164–2172, Přehledy úředníků a ostatních zaměstnanců magistrátu, jejich platů a penzí 1800–1846.

⁹⁵⁾ Viz např. SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 4973, Hlavní kniha vydání 1858–1859, pag. 93.

⁹⁶⁾ *Zřízení obecní a řád volební v obcích pro království České z dne 16. dubna 1864.* Praha 1864, s. 12, § 32.

Během poslední třetiny 19. a počátkem 20. století se faktické postavení čtvrtníků měnilo zejména nárůstem objemu povinností, ale také zvětšováním svěřených územních obvodů. V této době už ke čtvrtnické službě pravděpodobně nepatřila požární prevence, jejich působení se v praxi omezilo na roznášení úředních zási- lek, takže měli spíše postavení jakýchsi obecních posílů. Nepředstavovali však v tomto směru nijak velkou konkurenci poště, která doručovala zpoplatněné adresné zásilky, i když činnost čtvrtníka v praxi nepochybně práci listonoše připomínala. V mnoha směrech výrazně narůstala agenda, jež vyžadovala hromadnou distribuci různých tiskopisů, ať už to bylo pro potřeby městských institucí, nebo v přenesené působnosti ze strany státu. Kolem přelomu šedesátých a sedmdesátých let přibývalo nových druhů daní a zejména příslušných formulářů, roku 1874 čtvrtníci konstatovali, že díky častým volbám obecním, zemským a říšským mají trojnásobek práce. O dva roky později si stěžovali, že služba je stále obtížnější (*der Viertelmeisterdienst wird von Monat zu Monat beschwerlicher*), neboť přibývá majitelů domů a živností, zvyšuje se počet doručení a upomínek; dvanáctkrát ročně musejí obejít všechny adresy, jichž je už asi 2 300. Za rok 1882 to činilo již 12 × 3 500 zási- lek, a nově navíc přibýly čtvrtletní upomínky o zaplacení školného. Podle vlast- ních údajů z roku 1880 doručovali čtvrtníci mj. pro berní úřad, kostelní úřad a policejní inspektorát, později též pro konskripční úřad, roznášeli plakáty a upo- mínky; vykonávat museli stále více pochůzek za každého počasí (*Die Botengänge bei Steuerzalungseinmahnungen, Zustellungen von Zins- und Einkommensteuer-Blanquetten und Zalungsaufträgen, sowie Erwerbsteuer-Bogen, sodann Steuerzetteln, sowie mehrsach andern Dokumenten*). Začátkem devadesátých let se práce rozrostla o roznášky v záležitostech nemocenské pokladny, pojištění, epidemií, vý- vozu fekálií a desinfekce; pětkrát ročně doručovali 3 500 osobám formuláře výdě- kové, pozemkové a domovní daně, od konskripčního úřadu ročně 18 000 zási- lek a od místní školní pokladny 7 000 upomínek a předvolání (1893).

Další novinkou, kterou si vynutil urbanistický vývoj Českých Budějovic v 19. století, bylo rozšíření působnosti čtvrtníků i na předměstí, kde v některých ohle- dech navázali na činnost dřívějších přísežných. Po napoleonských válkách došlo totiž k prudké územní expanzi předměstské zástavby, která gradovala až do první světové války. Počet čtvrtníků i jim svěřených částí města se postupně zvyšoval, čímž byla poněkud popřena etymologická podstata samotného slova – ve středo- věkém smyslu čtvrtník obstarával čtvrt, tedy čtvrtinu města. Roku 1869 již existo- valo šest čtvrtníků,⁹⁸⁾ z nichž čtyři měli tradičně rozdělené vnitřní město v (bý- valých) hradbách, zatímco pátý sloužil na Pražském a šestý na Vídeňském před- městí. Rozdíl spočíval v hustotě zástavby, která byla ve vnitřním městě kumulo-

⁹⁷⁾ *Ottův slovník naučný*, VI. díl. Praha 1893, s. 817 (autor hesla Rank).

⁹⁸⁾ Roku 1869: Johann Gößl, Franz Horn, Josef Menschik, Alois Brückel, Josef Landensperger, Thaddäus Wildt.

vaná, sevřená jasnými hranicemi a početně omezená zhruba stovkou domů na každou čtvrt, zatímco na předměstích rozvolněná a plynule expandující, takže zákonitě předměstská služba vyžadovala stále delší obchůzky (každé předměstí v té době co do plochy předčilo výměru celého vnitřního města s jeho čtyřmi čtvrtěmi).

Reakcí na rozrůstání Pražského předměstí, které dosáhlo počtu asi 340 domů, bylo vytvoření druhého čtvrtnického místa od 1. června 1870, přičemž došlo k rozdělení předměstí na dva obvody, rozdělené severojižní Pražskou silnicí – území na její západní straně, včetně samot na levém břehu Vltavy (sádky, Hannův dvůr, Železný vršek), obstarával I. čtvrtník Josef Menschik, zatímco obvod východně od Pražské (včetně prádelny v hradebním parkánu, rozptýlených dvorů, skladu střelného prachu a židovského hřbitova) byla svěřena II. čtvrtníkovi Josefu Schmidtmayerovi. V sedmdesátých letech zde zřejmě přechodně působil ještě pomocný čtvrtník (*Aushilfviertelmeister*). Rovněž na Vídeňském předměstí, urbanisticky poněkud semknutějším, měla být od 1. ledna 1871 zavedena funkce pomocného čtvrtníka, která ale asi kolem poloviny sedmdesátých let opět zanikla, a teprve rokem 1883 vytvořil městský výbor druhé čtvrtnické místo. Počet domů Vídeňského předměstí už tehdy narostl na 285. Nejmenší předměstí Linecké, rozkládající se mezi řekami jižně od historického jádra, si nadále vystačilo s jediným čtvrtníkem, neboť tu výstavba pokračovala pomaleji a měla z velké části neobytný charakter.⁹⁹⁾

Úprava rajonizace nastala k 23. únoru 1888, současně se zvýšením platů a deputátu, ale zároveň s opětovným omezením celkového počtu čtvrtníků na čtyři. Každý z nich měl přidělenou jednu čtvrtinu vnitřního města a k tomu přesně vymezenou část předměstí. První čtvrtník ve městě obstarával domy čísel popisných 1–110 (Schmidtschläger), druhý čp. 111–210 (Dočekal), třetí čp. 211–320 (*Schmidtmayer*) a čtvrtý od čp. 320 výše (Springer). Schmidtschlägerovi k tomu připadl jeden úsek Pražského předměstí, jmenovitě Říšská a Pražská třída, Mariánské a Lobkovické náměstí, Staré město, ulice Kostelní, Pekárenská, Střelnická a Strandlova, chudobinec a Schmidtův dvůr. Druhý díl Pražského předměstí měl na starosti Schmidtmayer, což obnášelo ulice Dlouhou, Gymnasiální, Hrnčířskou, Jírovcovu, Krausovu, Na sadech, Novou a Otakarovu, Rozumův a Rotterův dvůr. Čtvrtník Dočekal obcházal většinu Vídeňského předměstí, totiž ulice Kailovu, Klaudiovu, Knappovu, Lannovu, Na sadech, Nákladní, Radeckého, Rosenauerovu, Rudolfovskou, Schillerovu, Starou Dobrovodskou a Stifterovu, Nový Dobyččí trh, Krásnou vyhlídku, továrnu na impregnování dřeva a železniční výtopnu. Celé Linecké předměstí měl na starosti Springer, jemuž byla přidělena i menší část Vídeňského s ulicemi Nádražní, Novohradskou, Rybní, Schmerlingovou a Červeným

⁹⁹⁾ Roku 1872: Franz Kobilka Linecké, Josef Schmidtmayer 3. čtvrtí + Pražské, Alois Brückel, Ignac Brückel celé Vídeňské, Thaddäus Wildt, Jos. Menschik, Anton Watzl, Elias Landensperger.

dvorem. Nově byla v únoru 1888 zavedena povinnost, že se čtvrtníci mají každý den v 9 hodin a v 15 hodin dostavit na městský úřad k převzetí úkolů.

Odměňování čtvrtníků se pomalu zlepšovalo, i když městská rada upravovala jejich podmínky jen pomalu a nepříliš ochotně, na základě prakticky každoročních žádostí. Původní plat 30 zlatých rakouské měny se do osmdesátých let ztrojnásobil a dnem 23. února 1888 došlo k jeho výraznému zvýšení z 90 na 144 zlatých rakouské měny. Poslední nárůst, již v nové měně, nastal roku 1913: z dosavadních 511 na 700 korun ročně. Kromě peněžní mzdy dostávali také deputát na otop, a sice koncem šedesátých let ročně 1 500 kusů borek (rašelinových cihel), a později dříví, od února 1888 to bylo 5 krychlových metrů.

Ačkoli si čtvrtníci latentně stěžovali na značnou námahu a časové zaneprázdnění, ve skutečnosti se snažili službu udržet co nejdéle – Josef Schmidtmayer sloužil 48 let, až do své smrti – a pokud už ji sami fyzicky nezvládali, nechávali se neoficiálně zastupovat svými syny. Třiasedmdesátiletý Josef Schmidtschläger například v roce 1897 přiznal, že ho syn Eduard prakticky zastává už deset let. V některých rodinách se díky tomu stávala funkce „dědičnou“, neboť díky zkušenostem z obchůzek, vykonávaných místo otců, měli v budoucnu větší šanci získat uvolněné místo. Někteří čtvrtníci dokázali funkce kumulovat. Výše zmíněný Josef Schmidtmayer například obstarával 3. čtvrt vnitřního města a zároveň východní polovinu Pražského předměstí, ale po smrti čtvrtníka Wildta navíc na několik měsíců převzal i jeho 2. městskou čtvrt – ujal se jí se spekulací, že mu ji městský výbor přidělí definitivně a odejme mu za to náročnější Pražské předměstí.

Když se místo čtvrtníka uvolnilo, ať už smrtí nebo rezignací kvůli zdravotnímu stavu, objevilo se zpravidla několik (až 7) žádostí o jeho přidělení. Uchazeči pocházeli namnoze z řad drobných řemeslníků, kterým jejich vlastní živnost nestačila na pokrytí rodinných potřeb (hrnčíř, kovář, švec), jindy ale o službu žádal muž, který pro věk a chronickou nemoc nemohl zastat náročnější práci. Přestože žádná oficiální věková hranice neexistovala, zpravidla byli přijímáni muži nad 40 let a spíš ještě starší. Podmínkou byla zachovalost, nepsanou přednost měli budějovičtí rodáci a zejména měšťané, zdůrazňující svůj starobylý původ („*aus uralter Familie abstammel*“). Výhodou mohla být například předchozí vojenská služba, práce dozorce v chudobinci, ale také dobrá znalost městské topografie a obou řek. Zřídka se setkáme s případem, že byl nový čtvrtník přijat nejprve provizorně, a teprve po roce žádal o definitivu.

Počátkem 20. století už byla původem středověká instituce čtvrtníků, včetně samotného označení, patrně vnímána jako určitý anachronismus. Přestože jejich počet zůstával až do první světové války zachován, mohla se aktuálním potřebám přizpůsobovat pracovní náplň jednotlivců – tak například roku 1909 je zmíněno zvláštní služební místo čtvrtníka v městském daňovém úřadu (*Viertelmeisterstelle im städtischen Steueramte*). S koncem monarchie odzvonilo i čtvrtníkům. Epilogem je případ dvou posledních, kteří zemřeli krátce po sobě, ale jeden ještě v době války a druhý už po vzniku republiky: po smrti čtvrtníka Viléma Pröschla byla nezapátrnému sirotkovi v roce 1917 z milosti poskytnuta roční podpora do dovršení

24 let věku (tj. do dubna 1924), zatímco rodině dřívějšího čtvrtníka Eduarda Schmidtschlägera, jenž zesnul 26. dubna 1919 už s titulem obecního sluhu, byla taková milost úřední cestou odepřena. Přestože Schmidtschläger sloužil obci samostatně od roku 1897, a před tím dlouhá léta zastával svého otce, městská důchodní pokladna vydala zamítavý posudek: „Pro povolení uvedeného milodaru byly asi směrodatné ohledy na osobu Pröckschla, co politického posla. Avšak u Schmidtschlägra vzhledem na nepatrnou každodenní službu celkem průměrně jednu hodinu nelze uznati co služební poměr, a co výhradně stálý, a nárok na jakési výslužné co oprávněný.“ Na schůzi městské rady 28. srpna 1919 byla „žádost Marie Schmiedschlägerové vdovy po čtvrtníku městském za pensi z milosti zamítnuta. Nároku nemá a odkazuje se ku žádosti za chudinské zaopatření, jest-li odůvodněno“.¹⁰⁰⁾

ZÁVĚR

Na příkladu Českých Budějovic jsme si ukázali vývoj a postavení jedné specifické funkce v městské samosprávě, totiž funkce čtvrtníka neboli čtvrtního hejtmana. Jeho úřad, smíme-li v této souvislosti použít takto vzletného termínu, procházel během staletí značnými proměnami, dokud na počátku 20. století zcela nezankl, respektive nerozplynul se v jiných služebních pozicích v rámci městského správního aparátu. V principu zůstala tato instituce vždy jakousi nejnižší složkou městské samosprávy, plnící pomocné úkoly. Jejím specifickým rysem (do poloviny 19. století) byla vazba na místo bydliště, která spolu s podmínkou měšťanského stavu značně omezovala výběr osob, přicházejících pro tuto funkci do úvahy.

Předpokládaná úloha čtvrtníků v obraně města, kterou mohli mít v období středověku, se nejpozději v 16. století posunula více do roviny požární bezpečnosti a pořádkové, a definitivně se vytratila s profesionalizací armády a s reálnou potřebou efektivní obrany budějovické pevnosti za třicetileté války. Pokud vykonávali některé úkoly v organizaci vojenské hotovosti, byly spíše evidenčního a administrativního charakteru. Ostatně lze pochybovat, zda vůbec kdy mohl účinně fungovat obranný systém, založený na vojenských (ne)schopnostech obyčejných měšťanů. Tím spíše, že praxe naopak odhalovala nespolehlivost čtvrtníků i v oblasti požární prevence a organizace zásahu proti ohni. Relativně malé nasazení a liknavost při výkonu této funkce nepochybně vyplývaly i ze skutečnosti, že nešlo o placené pracovní místo, nýbrž o víceméně přitěžující závazek, vykonávaný nad rámec a na úkor běžné měšťanské profese. Čtvrtníci navíc měli v rámci samosprávy původně nejasný status, nepatřili ani mezi zaměstnance, ani mezi volené orgány obce. Neměli prakticky žádné vlastní pravomoci a jejich služba často fakticky připomínala práci obecních sluhů či poslů, přestože funkci čtvrtníka zastával vždy plno-

¹⁰⁰⁾ SOkA ČB, AM ČB, fondové oddělení 1868–1928, kart. 65, sign. 3 2/21.

právní měšťan; také proto jí byli obvykle pověřováni nově etablovaní držitelé měšťanských práv.

Během 17. a 18. století tudíž byly čtvrtníkům svěřovány úkoly, u nichž se nejednalo o vysokou bezprostřední zodpovědnost. Jejich hlavní povinností se stala distribuce zpráv a nařízení městské rady mezi obyvateli přidělené čtvrti, v menší míře pak požární prevence a součinnost v případě ohně, jejichž konkrétní formy později kodifikoval požární řád. Ten posílil kompetence čtvrtníků alespoň zdánlivě, neboť v praxi tuto preventivní činnost často přebírali spolehlivější zaměstnanci obce.

Rozrůstání městské zástavby v 19. století vyvolalo nutnost zvýšení počtu čtvrtníků, jejichž činnost se po věcné stránce zredukovala především na roznášení úředních zásilek, tiskopisů a sdělení, ale z hlediska objemu práce postupně narůstala s celkovým nárůstem písemné agendy. V době nového právního zakotvení občanských práv a pracovně-právního postavení obecních zaměstnanců v šedesátých letech 19. století už potom nebylo myslitelné, aby funkce čtvrtníků zůstávala i nadále nehonoraná; dříve nepřilíš oblíbená služba se změnila na běžný zaměstnanecký poměr, čímž se zároveň zvýšil zájem o místa čtvrtníků a výrazně se prodloužila doba jejich služby.

V náplni funkce čtvrtníka tedy v průběhu staletí kolísal podíl úloh branně-bezpečnostních, požárně-preventivních (archaickým výrazem ohňopolicijních) a informačně-komunikačních. Jeho činnost se různými způsoby prolínala s výkonem jiných složek veřejné správy a pořádkové infrastruktury, zejm. ponocných, věžných, poslů, později policejního sboru, listonošů a podobně. Mimo jiné i s postupnou specializací těchto ostatních profesí a všeobecným rozšířením služeb pošty se rozsah působnosti čtvrtníků zužoval, jejich pozice nabývala čím dál více doplňkového charakteru a stávala se jakýmsi anachronismem. Význam čtvrtníků však velmi dlouho spočíval zejména v komunikaci uvnitř městské obce, tedy v oblasti informačního toku – nepochybně už v raném novověku byli neocenitelným nástrojem, jenž podle potřeb konšelů zprostředkoval informovanost veškerého přítomného obyvatelstva v reálném čase, a radní si tak díky čtvrtníkům udržovali latentní kontakt s celou městskou obcí. To je systém, který – do důsledků uváženo – vlastně v současnosti chybí, respektive bývá ve výjimečných případech suplován hlášením pouličního rozhlasu (paradoxně dnes spíše na venkově); určitou reminiscencí na pochůzky čtvrtníků z 19. století může být například i distribuce hlasovacích lístků, které musejí být před každými volbami doručeny na adresy všech voličů.

Mnohé ze zákonitostí, jimiž se řídilo postavení čtvrtníků v Českých Budějovicích, jistě v obecné rovině platily i pro další česká města.¹⁰¹⁾ Letmá sonda do městského prostředí sousedních zemí však naznačuje, že se jednalo o záležitost společnou pro střední Evropu vůbec.

Příloha I

Záznam o ustanovení čtvrtníků a instrukce pro jejich službu (4., 6. a 22. března 1560)

SOKA ČB, AM ČB, kniha č. 120, *Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1559–1560, fol. 22v.*

M. Quirino magistro civium

Feria secunda post Invocavit sunt electi magistri quartalium et sequenti feria IIII confirmati propter ignem et alios tumultus, qui decuriones sibi deligere ad eum providentiam debent.

Primi quartalis

Petr Kramer Fruewein

Gerg Hamrle Seiler

Paul Riemer

Gerg Steuber

Secundi

2 Nicolai Zimmerman

4 Michel Rab

1 Andre Fleischacker

3 Lorenz Kurschner

Tertii

Hans Christeindl

Michel Rab Balthasar Planckl

Andre Fleischacker Tobias Slav

Lorenz Kurschner Michel Melczner

¹⁰¹⁾ Zajímavé doklady o činnosti čtvrtníků máme např. z Pelhřimova, kde na základě pokynu purkmistra svolávali shromáždění celé obce, roku 1596 roznášeli zákaz „puntování“ opozičních skupin měšťanů a v 17. století prováděli vybírání berní na předměstích – viz Zdeněk Martínek a kolektiv, *Pelhřimov*. Praha 2014, s. 138, 185 a 241.

Quarti

Mathes Kelbel
Gerg Schenauer
Simon Scherhagl
Bastl Malczat

Feria VI post Oculi seind die Viertlmeister mit sampt den Rotmeistern widerum erfodert worden, und ermanet worden aus Befelch Herr Burgermeisters, das sie ordentlich sich solten halten, es sei im Feur oder in Kriegsnoten, und sich mit sampt den andern so unter inen seindt finden lassen, mit Woher und ander Noturfft darzu gehörig, auch das eczlich aus inen zu Herr Burgermeister und Herren Richter zur Beschuczung verfügen sollen, und ieder auf die seine ob sie verhanden seind oder nit Achtung haben, und ist einem iedem Rotmeister ein Latern zugeselt worden, die sollen sie bewaren und zu solcher Not fleissig behalten.

Příloha II

Přísaha čtvrtníka (patrně šedesátá léta 18. století, upravena po 1780)
SOKA ČB, AM ČB, Tematická řada, Obecní zaměstnanci – přísahy.

Iuramentum Quadrantum Magistrorum

Ich N: N: schwöre Gott dem Allmächtigem ~~Seiner Übergebenedeyten [sic] von der Erbsündt unbefleckten jungfräulichen Mutter Mariae und Allen Lieben Heiligen,~~ dann denen Wohledlgestrengen Hoch und Wohlweißen Herren Bürgermeister und Rath, denen Herren gemein Eltisten anstatt einer gantzen bürgerlichen Gemeinde dießer Königl: Befreiten Bergstadt Böhm: Budweiß, daß ich in dießen mir aufgetragenen Viertlmeisterambt vor allem die Ehre und Lob Gottes, auch gute Zucht und Ehrbahrkeit nach meinen höchsten Vermögen in Acht nehmen, und befördern, hingegen das Gottes Lästern, Fluchen und Schelten sambt anderen Leichtfertigkeiten mehr abstellen, anbei einem löbl: Magistrat den schuldigen gehorsamb Leusten, die von Ihnen erhaltende Verordnungen der Bürgerschaft fleißig und geschwindt andeuten, ~~nicht weniger die Wachten~~ zeitlich ansagen und bestellen, darinnen keinen, den die reyhe betreffen wirdt, verschonen, sondern die durchgehende Gleichheit halten, ingleichen auf das Feuer fleißige Obsicht geben, und wo ich eine Feuersgefahr, oder sonsten waß ungebührliches befindete, und zu vermittlen nicht vermögete, solches alßobald in dem löblichen Bürgermeister Ambt treulich offenbahren, und anderst nicht thuen werde, weder umb Gunst, Freundt oder Freundschaft, noch umb einiger anderen Ursachen wegen. So wahr mir Gott helfe, [~~Maria die Hochgebendeyte, von der Erbsündt unbefleckte Jungfräuliche Mutter Gottes und Alle Heilige.~~ Amen]¹⁰²⁾

ZUSAMMENFASSUNG

**DIE ENTWICKLUNG DES AMTS EINES VIERTELMEISTERS IN DER KÖNIGLICHEN STADT
BUDWEIS AB DEM 15. JAHRHUNDERT BIS ZUM ERSTEN WELTKRIEG. BEITRAG
ZUR ERKENNTNIS DER NIEDRIGSTEN CHARGEN DER STÄDTISCHEN SELBSTVERWALTUNG**

Am Beispiel von Budweis haben wir uns die Entwicklung und Stellung eines spezifischen Amtes in der städtischen Verwaltung, nämlich des Amtes des Viertelmeisters (Viertelhauptmanns) angesehen. Sein Amt, sofern wir in diesem Zusammenhang einen so hochtrabenden Begriff verwenden können, unterlag im Laufe der Jahrhunderte erheblichen Wandlungen, bis es zu Beginn des 20. Jahrhunderts völlig verschwand, bzw. sich in andere Dienstpositionen innerhalb des städtischen Verwaltungsapparates auflöste. Prinzipiell blieb dieses Amt immer eine Art niedrigste, Hilfsaufgaben erfüllende Charge der städtischen Selbstverwaltung. Charakterisiert war sie (bis Mitte des 19. Jahrhunderts) durch die Bindung an den Wohnort, die zusammen mit der Bedingung des Bürgerstandes den Kreis der für dieses Amt in Betracht kommenden Personen recht stark einschränkte. Die vermutliche Rolle der Viertelmeister bei der Verteidigung der Stadt, die sie während des Mittelalters wohl gehabt hatten, verschob sich spätestens im 16. Jahrhundert eher in Richtung Brand- und Ordnungsschutz und ging definitiv mit der Professionalisierung der Armee und mit dem realen Bedarf einer effektiven Verteidigung der Budweiser Festung im Dreißigjährigen Krieg verloren. Wenn sie gewisse Aufgaben in der Organisation des Landesaufgebots hatten, so waren diese eher administrativen und aufzeichnenden Art.

Die relativ geringe Einsatzfreude und Saumseligkeit bei der Ausübung dieses Amtes gingen zweifelsohne auch aus dem Umstand hervor, dass es sich nicht um einen bezahlten Arbeitsplatz handelte, sondern um eine mehr oder weniger belastende Verpflichtung, die über den Rahmen und zu Lasten des normalen bürgerlichen Berufs ausgeübt werden musste. Die Viertelmeister hatten zudem innerhalb der Selbstverwaltung ursprünglich einen unklaren Status, sie gehörten weder zu den Angestellten noch zu den gewählten Organen der Gemeinde. Sie hatten praktisch keine eigenen Befugnisse, und ihr Dienst ließ häufig faktisch eher an die Arbeit eines Gemeindedieners oder -boten erinnern, obgleich das Amt eines Viertelmeisters immer ein vollberechtigter Bürger innehatte. Während des 17. und 18. Jahrhunderts wurden den Viertelmeistern nämlich Aufgaben übertragen, bei denen es sich um keine eine große unmittelbare Verantwortung handelte. Zu ihrer Hauptpflicht wurde die Verteilung von Nachrichten und Anordnungen des Stadtrats unter den Bewohnern des zugeteilten Viertels, in geringerem Maße dann die Brandvorsorge und die Mitwirkung im Brandfall, deren konkrete Form später in der Brandordnung festgelegt wurde. Diese stärkte die Kompe-

¹⁰²⁾ Pasáž v hranaté závorce se původně opakovala v přísahách všech městských úředníků a zaměstnanců. V přísaze čtvrtníka je zastoupena pouze výrazem „ut supra“, odkazujícím na text první přísahy v celém souboru; tam ale byla téměř celá dodatečně vyškrtnutá, čímž došlo automaticky k jejímu vypuštění ve všech přísahách.

tenz der Viertelmeister zwar scheinbar, aber in der Praxis übernahmen häufig eher zuverlässigere Angestellte der Gemeinde diese Vorsorgetätigkeiten.

Die Erweiterung der städtischen Bebauung im 19. Jahrhundert machte es erforderlich, die Zahl der Viertelmeister zu erhöhen, deren Arbeit sich von sachlicher Seite her zwar vor allem auf das Austragen vom Amtsaussendungen, Drucksachen und Mitteilungen reduzierte, wobei der Arbeitsumfang jedoch mit dem Anwachsen der schriftlichen Agenda allmählich immer größer wurde. Zur Zeit der neuen gesetzlichen Verankerung der bürgerlichen Rechte und der arbeitsrechtlichen Stellung von Gemeindeangestellten in den sechziger Jahren des 19. Jahrhunderts war es dann schon nicht mehr denkbar, dass das Amt eines Viertelmeisters nicht honoriert wurde; der früher nicht sonderlich beliebte Dienst wurde zu einem normalen Angestelltenverhältnis.

Bezüglich des Amtsinhalts eines Viertelmeisters schwankte im Laufe der Jahrhunderte der Anteil der Verteidigungs- und Sicherheitsaufgaben, der Brandschutzaufgaben und der Informations- und Kommunikationsaufgaben. Seine Tätigkeit überschritt sich auf verschiedene Art und Weise mit der Amtsausübung anderer Chargen der öffentlichen Verwaltung und der Ordnungsinfrastruktur, besonders der Nachtwächter, Türmer, Boten, später des Polizeikorps, der Briefträger und ähnlicher. Unter anderem verschmälerte sich auch mit fortschreitender Spezialisierung dieser anderen Berufe und mit der allgemeinen Erweiterung der Postdienstleistungen der Wirkungsbereich der Viertelmeister, deren Position zunehmend mehr ergänzenden Charakter annahm und zu einer Art Anachronismus wurde. Die Bedeutung der Viertelmeister beruhte jedoch lange vor allem auf der Kommunikation innerhalb der Stadtgemeinde, also auf dem Bereich Informationsflüsse – zweifelsohne waren sie bereits in der frühen Neuzeit ein unschätzbarer Instrument, das je nach Bedarf der Ratsherren die Informiertheit der ganzen anwesenden Einwohnerschaft in Echtzeit gewährleistete, und so hielten die Ratsherren dank der Viertelmeister einen latenten Kontakt zur gesamten Stadtgemeinde. Viele der Gesetzmäßigkeiten, nach denen sich die Stellung der Viertelmeister in Budweis richtete, galten gewiss auch auf allgemeiner Ebene für andere böhmische Städte und für Städte in den umliegenden Ländern.

■ Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

DEVELOPMENT OF THE QUARTERMASTER'S POSITION IN THE ROYAL TOWN OF ČESKÉ BUDĚJOVICE FROM THE 15TH CENTURY UNTIL WORLD WAR I. A PAPER IDENTIFYING THE LOWEST SECTIONS OF MUNICIPAL SELF-GOVERNMENT

Using České Budějovice as an example, we demonstrated the development and standing of one specific position in municipal self-government that of the quartermaster or quarter captain (Viertelmeister, Viertelhauptmann). The quartermaster's authority, if we may wax so lyrical in this context, underwent immense transformations over the centuries until it ceased to exist entirely at the start of the 20th century, or more precisely was absorbed into other official positions within the scope of the municipal administrative apparatus. In principle, this institution always remained one of the lowest sections of the municipal self-government and involved the performance of ancillary tasks. A specific characteristic (until the mid-19th century) was a connection to the place of residence, which, together with the requirement for burgher status, greatly reduced the selection of individuals who could be considered for this position.

In the 16th century at the latest, the quartermasters' presumed position in defending the city (which they could have had in the Middle Ages) moved more towards the level of fire safety and keeping the order, and faded out for good with professionalisation of the armed forces and the real need for efficient defence of the Budějovice fortress during the Thirty Years' War. If they did perform certain tasks within the organisation of military readiness, these were more likely to have been tasks such as record-keeping and administration.

Their relatively low enthusiasm and procrastination in performing this function doubtless arises from the fact that it was not a salaried job, but a more or less aggravating obligation that was undertaken over and above the scope, and to the detriment of, their ordinary burgher's profession. Moreover, the status of quartermasters within the municipality was originally unclear: they were neither employees nor elected municipal bodies. They had practically no powers of their own, and often their services were de facto reminiscent of the work of common servants or messengers, despite the fact that the position of quartermaster was always held by a full burgher. Consequently, during the 17th and 18th centuries quartermasters were assigned tasks that did not involve any high degree of responsibility. Their main responsibility became the distribution of messages and municipal council regulations to residents of the district assigned to them and, on a smaller scale, fire prevention and assistance in the event of fire, the specific forms of which were later codified in the fire code. This strengthened the quartermasters' authority, ostensibly at any rate, because in practice this preventive activity was often taken over by more dependable municipal employees.

The expansion of urban building in the 19th century gave rise to the need for a greater number of quartermasters, whose activity was in substance reduced mainly to the distribution of official consignments, printed matter and notifications, but which in terms of the volume of work grew steadily with the general growth in volume of written paperwork. At the time of the new legal embodiment of civil law and the labour-law status of municipal employees in the 1860s, it was then no longer conceivable for the position of quartermaster to continue to remain

unremunerated: this formerly none-too-popular service thus became a normal form of employment.

The proportions of military security, fire safety and informational communication roles in the quartermaster's workload therefore fluctuated over the centuries. In various ways, his work penetrated the performance of other public-administration and order-infrastructure services, in particular watchmen, tower watchmen, messengers, and later the police force, postmen and the like. Among other things, with the progressive specialisation of these professions and the general expansion of postal services the scope of quartermasters' activities narrowed and their position became more and more ancillary in nature, becoming something of an anachronism. However, for a long time the quartermasters' importance consisted primarily in communication within the urban community, i.e. in the area of information flow – in early modern history they were undoubtedly an invaluable instrument for ensuring the real-time awareness of all present inhabitants as per the town councillor's needs, and it was due to the quartermasters that the councillors maintained latent contact with the entire urban community. Many of the legalities governing the status of quartermasters in České Budějovice certainly also applied generally to other Czech towns and to towns in neighbouring countries.

■ Překlad Artlingua, a. s.

ZPRÁVY

NACHRICHTEN

REPORTS

ARCHIVNÍ SBÍRKA T. G. MASARYKA V LOGAN V AMERICKÉM STÁTĚ UTAH

Není tajemstvím, že první československý prezident měl blízký vztah ke Spojeným státům americkým a několikrát zde delší dobu pobýval. V březnu 1877 nejprve pojal v New Yorku za choť Charlottu Garrigue. Na jaře 1902 přicestoval na pozvání University of Chicago kvůli sérii přednášek, přičemž přítomnosti inspirativního profesora z Evropy si povšimly i sdělovací prostředky. Masaryk se věnoval mimo jiné problematice dětí migrantů, zajištění jejich vzdělání a začlenění do většinové americké společnosti, aniž by ztratili kulturní povědomí o zemi původu. Témata jednoho tuctu přednášek se týkala rovněž kapitol a osobností české historie, včetně Husa, Chelčického, Komenského, husitských válek, reformace a osvícenství. S nápadem pozvat Masaryka přišel Charles Richard Crane, syn zámožného chicagského průmyslníka, který chtěl pomoci pozdvihnout úroveň univerzitního oddělení slovanských studií a rozšířit výuku o výklad předních myslitelů z východní Evropy. Znal Masarykovu práci a v létě 1901 osobně přicestoval do Prahy, aby jej přesvědčil. Uspěl, muži si padli do noty, ba co více, zrodilo se blízké přátelství, jež přetrvalo několik desetiletí. Uplynulo pět roků od hostování a Masaryk na konci léta 1907 znovu trávil několik týdnů v USA. Nejprve působil v Bostonu mezi přáteli z liberálních kruhů, poté obdržel pozvání od krajanů z celkem jedenácti států Unie, v Chicagu připravil přednáškové pásmo o náboženské a rasové diskriminaci. Na jaře 1918 započala vůbec nejslavnější cesta.

Masaryk opustil v polovině dubna 1918 Vladivostok, po zastávkách v Koreji a Japonsku na palubě lodi *Empress of Asia* přistál u kanadských břehů a další týden strávil ve vlaku směrem do Chicaga. V kuse tehdy strávil na cestách plně dva měsíce. 7. března opouštěl Moskvu a 5. května ve dvě hodiny odpoledne jeho noha spočinula na chicagském nádraží *Northwestern*. Jásající davy Masaryka přivítaly už na nástupišti a provázely při dvouhodinové jízdě městem, než dorazil do místa ubytování, dvacetipatrového hotelu *Blackstone* s výhledem na jezero na *Michigan avenue*. Kolik lidí dorazilo sem prohlédnout si naživo vrchního velitele českých revolučních armád (*Commander in chief of the Bohemian Revolutionary Armies*), jak budoucího prezidenta označil americký tisk, není známo. Některá svědectví hovoří o 100 000, jiná dokonce o dvojnásobku. Nechyběli sokolové, kapely, průvody v krojích, prapory s českým lvem. Jen málokterý státník kdy obrátil „větrné město“ svou přítomností vzhůru nohama. Během poměrně krátké návštěvy stihl se-

Tvůrce archivního fondu
Spencer Taggart

tkání se všemi důležitými osobnostmi, načež se vydal k dalším zastávkám na náročné severoamerické pouti. Jednal s prezidentem Wilsonem a členy kongresu ve Washingtonu, v Pittsburghu podepsal 30. května napjatě očekávanou dohodu se zástupci Slováků o společném státu, klíčová jednání absolvoval v průběhu léta a podzimu 1918 také v Clevelandu a New Yorku. Právě zde, konkrétně při obědě v jednom z hotelů na Manhattanu, se v polovině listopadu 1918 dozvěděl, že ho mezitím v Praze aklamací zvolili prezidentem Československé republiky.

Masaryk zůstal přítelem amerického lidu i po válce. Osobně se zasazoval o co nejužší vztahy obou zemí a nikdy se netajil inspirací americkou demokracií. Pravidelně korespondoval s mnoha přáteli a politickými činiteli na druhé straně Atlantiku. Není tedy překvapující, že v amerických archivech a knihovnách se dosud nachází značné množství sbírek (okolo 270), obsahujících materiály spojené

s osobou T. G. Masaryka, případně jeho dětmi Janem, Alicí a Olgou Masarykovými. Jedná se o korespondenci, přepisy projevů, novinové výstřižky, fotografie, životopisné studie a jiné memorabilie.

Z těch významnějších na západním pobřeží USA lze zmínit dvě sbírky, uložené v Bancroft Library na kampusu University of California v Berkeley. Sbírkou *Masaryk-Beneš Collection* obsahuje 440 kusů fotografií a 5 velkoplošných fotografií z let 1918–1948. Jedenáct kartonů sbírky *Masaryk-Beneš collection of newspapers and periodicals, 1897–1945*, zakoupila univerzita před druhou světovou válkou od Arne Laurina, redaktora německy psaného listu *Prager Presse*, nicméně do Kalifornie byly z Prahy dopraveny, spolu s několika stovkami knih, teprve v prosinci 1946. Po celou dobu německé okupace byly úspěšně ukrývány. Sbírkou nabízí všechny knihy Edvarda Beneše před rokem 1937 a nepublikované rukopisy jeho zahraničněpolitických analýz z let 1921–1934, přes 70 Masarykových knih a článků, kompletní vydání časopisů *Athenaeum* a *Naše doba*, redigovaných Masarykem, přepisy Masarykových projevů ve vídeňské Říšské radě (1907–1908), v Rusku (1917) a v Československu (1918–1920), ale i jiné vzácné spisy, například stenografický záznam ze soudního procesu s Masarykem z května 1906. V neposlední řadě sbírka čítá až 15 000 novinových výstřižků o obou státnících z československého i zahraničního tisku.

Na východě USA je třeba na prvním místě zmínit *Thomas G. Masaryk Papers, 1918–1938* v ULS Archives & Special Collections na University of Pittsburgh v Pen-

sylvánii. Jedná se o dva kartony, rozdělené do podložek podle témat: československé legie na Sibiři, dopisy Woodrowu Wilsonovi a Robertu Lansingovi (ministru zahraničí za Wilsonova prezidentství), články a rozhovory, Poláci na Těšínsku a Oravě, Maďarská invaze na Slovensko na jaře 1919, vzkazy Benešovi do Paříže, jednání s generálem Janem Smutsem (člen spojenecké vojenské mise a jihoafrický státník) ze dne 7. dubna 1919, první řeč přednesená 22. prosince 1918 v Národním shromáždění v Praze, československý tisk a různé. Každá ze složek obsahuje unikátní telegramy, memoranda, ručně psané poznámky, korespondenci, zápisy z jednání převážně v češtině a angličtině. Složka československý tisk nabízí několik čísel periodik *Ozvěny domova*, *Slavnostní list*, *Pražský ilustrovaný zpravodaj* a *Pestrý týden* z třicátých let 20. století.

Menší fragmenty z Masarykovy pozůstalosti se dochovaly také v dalších sbírkách, například dopisy adresované představitelům ruské inteligence v emigraci, uložené v Bakhmeteffově archivu na Columbia University v New Yorku, a tamtéž korespondence s rodinným přítelem, průmyslníkem a diplomatem Charlesem Richardem Cranem v *C. R. Crane Papers 1869–1967*.

Jak bylo zmíněno výše, Masaryk v průběhu svého putování v roce 1918 navštívil mnoho amerických měst s početnou českou a slovenskou menšinou. Ve vnitrozemském státě Utah se naopak historicky příliš krajanů neusadilo. Přesto i tady lze nalézt zajímavou sbírku *Tomáš G. Masaryk Papers (1887–1955)* o rozsahu devíti kartonů. Nachází se ve městečku Logan necelé dvě hodiny jízdy severně od Salt Lake City, v Merrill-Cazier Library na kampusu Utah State University. Tvůrcem sbírky byl Spencer Laird Taggart (1911–2000), mormonský misionář, který od ledna 1931 strávil tři roky v Československu a po druhé světové válce se vrátil do Prahy coby úředník ambasády. Stal se Masarykovým obdivovatelem a zároveň sběratelem jeho rozsáhlého díla. Po komunistickém převratu v únoru 1948 zemi opustil i s celou rozsáhlou sbírkou, přesahující přes sedmdesát krabic knih a písemností. V USA pracoval až do důchodu ve státních službách se specializací na zahraniční vztahy a národní bezpečnost. Roku 1972 se přesunul s rodinou do Logan, kde jeho bratr Glen Taggart zastával post prezidenta univerzity. Nepanovaly tedy žádné pochybnosti, kam materiály umístit, aby se jim dostalo profesionální archivní péče a zůstaly zachovány pro příští generace. Krátce před smrtí obdržel Spencer Taggart za tento počín a celoživotní přátelství s Československem pamětní medaili od Jaroslava Pánka, tehdejšího zástupce rektora Univerzity Karlovy.

Taggart věnoval univerzitní knihovně v Logan plných 1 156 knih, časopisů, novin a drobných tisků, souvisejících s Masarykem a jeho dílem, což patrně představuje v celosvětovém měřítku jednu z největších kolekcí. Samotných devět kartonů s písemnostmi je rozděleno na několik segmentů. Část obsahuje anglické překlady jednotlivých kapitol Masarykovy práce *Rusko a Evropa*, *Rusko a Evropa a svět* (*Russia and Europe*, *The Spirit of Russia*, *The Spirit of Russia and the World*), doplněné o korespondenci dcery Alice Masarykové, držitelky práv na vydávání prezidentova díla v zahraničí.

Druhou část tvoří všechny kompletní projevy T. G. Masaryka, přednesené německy na půdě Říšské rady ve Vídni v letech 1891–1912. U některých jsou připojeny také české a anglické překlady. Připojeno je i několik stenografických záznamů z jednání českého zemského sněmu v Praze z let 1891–1893.

Dále nacházíme jiné Masarykovy studie (*O slušnosti, Můj poměr k literatuře*) a studie historika Josefa Pekaře (*Masarykova česká filosofie, O periodisaci českých dějin*), taktéž česky a anglicky, které doplňuje pestrá sbírka fotokopii různých Masarykových kratších textů z let 1887–1915.

Obsáhlou část tvoří též poválečné materiály o Masarykovi a texty představitelů československého pounorového exilu, například *Was Edward Benes guilty?* Ferdinanda Peroutky, *How they did it?* Petra Zenkla, *Syntetický přehled o vývoji zahraniční politiky československé po druhé světové válce až do listopadu 1948* Arnošta Heidricha, *Czechoslovakia and Communism* Rudolfa Šturma či unikátní třicetistránková analýza Julia Firta o sovětské infiltraci Komunistické strany Československa.

Tomáš G. Masaryk Papers (1887–1955) v knihovně Utah State University je důkazem, že americké archivy dokážou i po dlouhých desetiletích vydat nejedno překvapení a spisy, považované našimi historiky za ztracené.

■ Martin Nekola

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE ARCHIVACE ZÁZNAMŮ Z INFORMAČNÍCH SYSTÉMŮ PRAHA 2019

Ve dnech 12. a 13. března 2019 proběhl v Praze 23. ročník mezinárodní konference **Archivierung von Unterlagen aus digitalen Systemen** (Archivace záznamů z informačních systémů, dále AUdS), kde se sešlo na 180 zástupců německých, rakouských, švýcarských, maďarských, slovenských a českých národních, zemských/kantonálních, městských, mediálních a specializovaných archivů včetně expertů akademických institucí a IT-sektoru. Pod záštitou 1. místopředsedy vlády a ministra vnitra ČR byl pořadatelem ve spolupráci s Ministerstvem vnitra **Národní archiv**. Jeho zástupci se setkání pravidelně účastní již od roku 2014 a aktivně prezentovali své výsledky na předešlých setkáních ve Vídni (2015), Postupimi (2016) a Basileji (2017). Tam byl zároveň Národní archiv vybrán za pořadatele letošního setkání.

Expertní platforma AUdS německy mluvících zemí vznikla v roce 1997 a postupně se etablovala jako každoroční středoevropské setkání odborníků k problematice digitální archivace a e-Governmentu, kdy se prezentují a diskutují nové postupy a zkušenosti při provozu digitálních archivů, elektronické spisové služby, elektronizace úředních agend nebo aktuálních trendů při zpřístupňování archiválií v on-line prostředí.

Letošních celkem 24 příspěvků účastníci vyslechli v rámci plenární části konference a formou „AUdS-Campů“, které v posledních letech tvoří paralelní diskusní sekce nad aktuálními tématy, s možností aktivnějšího zapojení účastníků. Celá akce se konala v prostorách Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze a Archivu hlavního města Prahy.

Po přivítání a úvodních slovech ředitelky Národního archivu **Evy Drašarové** následovaly čtyři příspěvky první tematické; části „**Cíle, projekty, sítě**“, kterou moderoval **Zbyšek Stodůlka** z Národního archivu.

Kai Naumann ze Zemského archivu Bádenska-Württemberska zahájil **Přehled o archivaci digitálních záznamů v Německu** pohledem až do roku 1910, kdy byly poprvé v úřadech nasazeny počítačí stroje. Do sedmdesátých let 20. století se datují první pracovní skupiny pro získávání úředních dat, v roce 1990 byla do Spolkového archivu předána statistická data NDR. Milník představuje v roce 1997 první setkání AUdS, v roce 2003 vznik skupiny nestor, rozšíření DIMAG na dalšího partnera v roce 2010, 2014 vznik pracovní skupiny nestoru k rozpoznávání formátů a 2015 byl DIMAG rozšířen na komunální úrovni. Množství přijímaných digitálních archiválií trvale roste, ve sledovaném prostoru (německy hovořící země a Česká republika) jsou využívány LTP systémy DIMAG, DiPS, Archivematica, ThELMA a Scope OAIS. Digitální archivaci se kromě archivů zabývají také vysoké školy a vědecká pracoviště, podnikové archivy, mediální archivy, vědecké knihovny, datové archivy a informační instituce a výpočetní střediska. Odpovídající vzdělání je možné získat na Archivní škole v Marburgu, Vysoké škole v Darmstadtu, Technické vysoké škole v Kolíně nad Rýnem, Akademii výtvarných umění ve Stuttgartu a Vysoké škole mediální ve Stuttgartu, ale potenciál mají všechny ostatní vysoké školy a univerzity. Silnou stránkou archivů je jejich propojenost, vzájemná spolupráce, již zrealizované projekty digitální archivace, zajištěná finanční podpora do budoucna, mají odstup od posuzovaných dokumentů, mají možnost tvorby norem a standardů. Slabinami archivů však je jejich chabý vztah k disciplínám za hranicí historických věd, obtížné získávání IT specialistů pro archivnictví, zřizovatelé archivů zatím ne zcela dostatečně zohledňují nové nároky na techniku a technologii.

Stav a perspektivy digitální archivace v České republice představil **Milan Voják** z Národního archivu. Popsal první kroky v ukládání elektronických archiválií v podobě korespondence Erazima Koháka v roce 1997, první systematické průzkumy digitálních dokumentů u ústředních úřadů v roce 2001 a publikování technologického projektu *Pracoviště pro dlouhodobé uchování a zpřístupňování dokumentů v digitální podobě* v roce 2008. Následně zmínil projekt Národní digitální archiv z let 2011–2014, váhání nad možností připojení se k systému DIMAG v roce 2014 a rozhodnutí tvorby vlastního digitálního archivu na základě LTP open source Archivematica. To završil produkční provoz Národního digitálního archivu od roku 2016 a navazující projekt Národní digitální archiv II, jenž bude dokončen v roce 2019. Paralelně s tímto vyvíjely svá řešení ostatní instituce v ČR, např. Webarchiv Národní knihovny od roku 2001, Národní digitální knihovna v letech 2011–

2015, 2014–2015 LTP Pilot, společný projekt Knihovny Akademie věd ČR, Národní knihovny a Moravské zemské knihovny ARCLib. Dnes je v ČR jeden Národní digitální archiv v rámci Národního archivu podle díkce archivního zákona 499/2004 Sb., řada digitálních repozitářů ve smyslu OAIS a další digitální úložiště a webové aplikace a webportály (spravované např. státními oblastními archivy). Spolupráce mezi institucemi do jisté míry probíhá (Národní archiv například každoročně pořádá mezinárodní konferenci *Archives in Digital Age*), schází ale společná platforma typu NESTOR. K dalšímu rozvoji digitálního uchovávání může přispět dokončení koncepce digitální archivace, rozšiřování kontaktů mezi experty na mezinárodní i národní úrovni, možná spolupráce s komerčním sektorem, vyjasnění problémů při ukládání databází, vektorové grafiky, GIS a CAD formátů či možnost studia digitálního archivnictví na českých a moravských vysokých školách.

Historii **Projektu DIMAG** a stav v roce 2019 shrnul **Christian Keitel** ze Zemského archivu Bádenska-Württemberska. Počátky projektu spadají do roku 2006, kdy DIMAG vznikl na požadavek Zemského archivu Bádenska-Württemberska. Dnes balík softwaru DIMAG využívá 70 dalších archivů a na jeho vývoji se podílí 4 partneři. Typická pro daný projekt je těsná spolupráce archivářů s informatiky. V roce 2010 byla zahájena spolupráce se Zemským archivem Hessenska, zejména formou telekonferencí, které se dosud pravidelně konají. V roce 2012 se připojili také bavorští archiváři. Nejprve byl vyvinut archivační modul, který dnes tvoří jádro DIMAGu, a samostatný modul IngestList pro příjem archiválií. Ingest dále vyvíjeli hessenští archiváři, bavorští se soustředili na oblast přístupu. V roce 2014 se připojily severoněmecké země participující na projektu DAN (*Digitale Archivierung Nord*). Další rozšiřování okruhu partnerů, kteří systém vyvíjejí, se již neplánuje, i když zájem o využití systému stále roste. DIMAG lze tedy používat v roli „uživatele“, podmínky přístupu si dojednává každý z partnerů samostatně a je pak zodpovědný za podporu „svých“ uživatelů. Systém je dodáván pouze jako celek v jedné ze tří následujících forem: dodání softwaru, přijetí menších archivů do existující instance DIMAG a pověření dalšího provozovatele (např. výpočetního střediska) poskytováním vlastní DIMAG instance. Momentálně se nejvíce uživatelů nachází v Hessensku a Badensku-Württembersku. Tam se v roce 2011 rozběhl projekt „komunální DIMAG“, takže od roku 2015 běží DIMAG i ve výpočetním středisku ITEOS, které zodpovídá za technickou podporu. Odbornou pomoc poskytuje zemský archiv. K 1. 3. 2019 zde archivovalo 17 krajských, 45 městských a obecních archivů s právem náhledu a přístupu k vlastním archiváliím. Každý archiv platí zemskému archivu ročně 3 000 euro a určitý poplatek přísluší také středisku ITEOS. Od roku 2017 podobný model převzalo i 7 univerzitních archivů, kde je technickým správcem výpočetní středisko Univerzity v Tübingenu. Další okruh uživatelů se nachází i v Hessensku a mezi církevními archivy. Pro podporu tak širokého okruhu uživatelů bylo nutno vytvořit on-line debatní a znalostní báze DIMAG Wiki a DIMAG Forum.

Před dvěma lety byl Organizací pro zpracování dat bavorské samosprávy (AKDB; *Anstalt für Kommunale Datenverarbeitung in Bayern*) zahájen projekt KOALA

(*Kommunales Archiv für Langzeitaufbewahrung*), který ke konci roku 2018 úspěšně implementoval digitální archiv na základě referenčního modelu OAIS. Hlavním softwarovým partnerem se stal scope solutions ag z Basileje, jehož zástupce **Martin Kunz** představil hotové řešení v příspěvku **KOALA: Společné řešení dlouhodobé digitální archivace u bavorských samospráv**. Jako přednosti zmínil zejména fakt, že správu elektronického systému spisové služby (eSSL), agendových informačních systémů (AIS) i digitálního archivu obstarává jediné výpočetní středisko a obce tak mohou začít využívat již připravený systém; služby budou nabízeny i jako cloudové řešení, takže nebude nutná žádná instalace, technická podpora je součástí dodávaných služeb. Produkční provoz tohoto modelu se datuje od 4. kvartálu roku 2018.

Blok moderátorky **Karin Schwarz** z Vysoké odborné školy Postupim „**Výběr a převzetí do archivu**“ zahájil **Martin Kaiser** z Koordinačního místa pro trvalou archivaci elektronických záznamů – KOST. Ve své přednášce **Má prázdný vzduch trvalou archivní hodnotu? Otázka posouzení** upozornil na problematiku volby vhodné a rozumné techniky a kvality přebíraných dat. Daný problém vzniká až v poslední době, kdy se ukazuje, že ne vždy je účelné ukládat audiovizuální záznamy pouze v té nejvyšší kvalitě. Týká se to jak digitalizátů, tak digital born dokumentů, s nutností výběr zaměřit nejen na obsah, ale i na volbu nejvhodnějšího formátu.

Praktickou ukázkou přebírání relační databáze byl příspěvek **Převzetí dat z agendových systémů v zemědělství**, který představili archiváři Státního archivu Graubünden **Flurina Camenisch a Bernhard Stüssi**, neboť v současné době zpracovali metodu výběru dat z databáze, která je vedena od šedesátých let 20. století v papírové podobě, od devadesátých let v digitální formě. Od roku 2004 přebírají ve formě čtyř xml souborů, do budoucna předpokládají obsahovou i technickou obměnu dat, i s ohledem na potřeby archivace, přičemž součástí databáze budou i GIS formáty a archiv bude zvažovat přebírání dat ve standardu INTERLIS.

V červnu 2018 byl **DCAT-AP.de**¹⁾ potvrzen jako **Metadatový standard k výměně otevřených dat německé veřejné správy**. Jeho popis představil **Paul Flamme** ze Státního archivu v Hamburgu. Tento standard se stal pro část německé státní správy závazným, a neboť kromě jiného umožňuje interoperabilitu mezi různými portálovými řešeními, případně v úvahu i možnost jeho využití jako standardu pro ingest nástroje do digitálních archivů. Jako příklad využití byl zmíněn systém Tilda.

Příspěvkem „**Od metafory k objektu. Archivace z Google Docs a Twitteru**“ **Tobias Wildi** z Docuteam GmbH upozornil na problémy vznikající v souvislosti s ukládáním dat a dokumentů do webových a cloudových platforem, např. Google Docs, Office 365, na sociální síť. Uživatelé vnímají jako jednu z výhod těchto řešení právě možnost spolehnout se na poskytnutý systém bez nutnosti hlídání verzí, starostí se zobrazením, čitelností, zálohováním. Na druhou stranu je však tento přístup naprosto závislý na poskytované službě. LTP systémy a model OAIS pracuje s premisou, že se data archivují jako objekty a tato podmínka zatím nebyla

zpochybněna. Proto bude třeba tyto „metafory“ dat ztvárnit jako konkrétní datové objekty. Klíčové v tomto případě jsou pak možnosti exportů z příslušných cloudových webových služeb, které se liší co do variability hromadných exportů, formátů exportů, připojených metadat, dostupného časového rozsahu. Sociální sítě umožňují někdy i využití rozhraní pro automatické ukládání dat (API), ale ta se často mění a jsou špatně dokumentovaná. Značně nepřehlednou situaci Tobias Wildi dokonce přirovnal k potížím s nestabilními a proprietárními formáty před rokem 2000.

Odpolední program byl rozdělen do paralelních sekcí v rámci zmiňovaných AUdS Campů. Bohužel jeden z velice očekávaných workshopů **Michelle Lindlar** z Technické informační knihovny v Hannoveru „**Identifikace formátů**“ nemohl vzhledem k indispozici přednášející proběhnout, což ale účastníky nijak nevyvedlo z míry, neboť výběr témat v ostatních třech sekcích byl dostatečně bohatý.

Kai Naumann ze Zemského archivu Bádenska-Württemberska se ve svém dalším příspěvku „**Jak zacházet s digitálními nosiči, které jsou přílohou papírových spisů?**“ zaměřil na zavedený postup zpracování nosičů digitálních dat, které jsou součástí analogových dokumentů. Popsaný systém je založen na precizní evidenci nosičů s jejich detailním popisem jak v analogové, tak i v digitální podobě, přenosu klonů dat do LTP úložiště, a to včetně obrazů nečitelných dat. Nosiče je plánováno uchovávat trvale, což mezi posluchači vzbudilo širokou debatu.

V sekci s titulem „**Nechť je spis elektronický, pomůže to a je to správně. Poradenství úřadům při přechodu na elektronický spis**“ nastínili **Christine Friedrich** a **Martin Schlemmer** ze Zemského archivu Severního Porýní-Vestfálska poznatky a zkušenosti ze své vlastní činnosti, kdy se snaží úřad navigovat tak, aby byl schopen sám zhodnotit, co se mu daří a kde jsou potenciální problémy. Archiv musí jasně vymezit, co je jeho rolí, má poradit a příp. podporovat vhodná řešení, ale nikoliv rozhodovat za původce. Je nutné, aby metodika byla konkrétní a dodržovala co nejvíce zásadu KISS, tzn. „*Keep it simple and stupid*“. Také je třeba se snažit o co nejatraktivnější a nejzábavnější přístup. Dobrou zkušeností je nabízet cíleně metodiky pro specifické skupiny uživatelů, tzn. adresované běžným uživatelům, specialistům, vedoucím pracovníkům. Osvědčuje se příprava nejrůznějších typů metodických materiálů od motivačních a vysvětlujících videí a prezentací po stručné a výstižné metodické příručky. V následující živé diskusi se odrážely praktické problémy, s nimiž jsou důvěrně obeznámeni i čeští archiváři, např. chápání elektronické spisové služby čistě jako IT projekt; chybné používání spisových plánů nebo jejich kompletní vynechávání; jak obeznámit vedení instituce s nutností zabývat se správou dokumentů komplexně, od nejvyšších úrovní vedení úřadů; jsou archiváři dostatečně kompetentní pro tuto činnost a jak zajistit jejich dostatečnou informovanost; je správa dokumentů v digitální podobě výhodnější než listinná forma spisové služby; vzroste-li poptávka poradenství, budou archivy schopny uspokojit požadavky, případně kterým úřadům bude dána priorita v metodické pomoci? Samotní moderátoři hodnotili diskusi jako velice přínosnou a nelitovali účelně strávených 60 minut.

V prostorách Archivu hlavního města Prahy se uskutečnil další velice úspěšný a bohatě obsazený camp vedený **Frankem Obermeitem** ze Zemského archivu Saska-Anhaltska s podrobnou prezentací „**S BPMN a RESTem ke srozumitelné softwarové architektuře v souladu s referenčním modelem OAIS**“, který upozornil na to, že OAIS sice popisuje funkce, vztahy a pracovní procesy, ale není vybaven technickými požadavky a popisy použití. Navrhnul použití jednoho standardizovaného a zdokumentovaného modelu rozhraní. Jako jazyk procesního modelování navrhnul BPMN (*Business Process Model and Notation*), který popíše procesy a workflow, umožňuje snadné vytváření prototypů procesních agend, pro rozhraní navrhuje využití REST rozhraní (*Representational State Transfer*). Uživatelské rozhraní si pak jednotlivé archivy vytvoří individuálně.

Zdánlivým protipólem technické stránky věci je téma „**Sčítání lidu 2021 a role digitálních archivů**“, které svými příspěvky uvedli **Christian Keitel** ze Zemského archivu Bádenska-Württemberska a **Karolína Šimůnková** z Národního archivu, kdy je třeba se vyrovnat s právními problémy v oblasti ochrany osobních údajů ze statistických sběrů dat. Jak ukázala vzájemná komparace, ve Spolkové republice Německo až do konce osmdesátých let minulého století probíhala debata o archivní hodnotě sčítacích operátů, zatímco v Československu byly sčítací operáty a statistické výstupy z nich považovány za nesporné archiválie po celou druhou polovinu 20. století. Neuchování některých sčítání (každé druhé) v Československu šlo na vrub velkého objemu informací a kapacitních možností archivů. Jak se však ukazuje, v obou zemích je současný náhled na archivní hodnotu informací ze sčítání v obou zemích stejný (archivwürdig/archiválie), nově však do tématu vstupují fenomény ochrany osobních údajů a statistické účely, které informace nabízené a předávané k trvalému uložení významným způsobem oklešťují a podstatně mění následnou badatelskou a správní využitelnost a související agendy.

Kolegyně a kolegové ze Zemského archivu Durynska **Christine Träger, Konrad Meckel, Svenia Pohlkamp a Daniel Wittmann** se v sekci „**Ještě validuješ nebo už archivuješ? Požadavky na workflow-management při ověřování formátů**“ věnovali systému pro příjem digitálních objektů do LTP úložiště. Představený systém vznikl na základě analýzy potřeb archivu, která byla vypracována včetně workflow s cílem úplné automatizace příjmu balíčků SIP. Detailně byl popsán vyvinutý validátor, který při příjmu kontroluje strukturu dat. Využívá čtyři nástroje pro identifikaci formátů, konkrétně se jedná o Apache Tika, Droid, Callas a JHove, byly vysvětleny důvody nasazení těchto nástrojů a popsány výhody každého z nich.

Camp, jehož společným leitmotivem byly „**Archivní standardy a Best Practices**“, moderovala **Christine Gigger** z Archivu arcidiecéze v Salzburgu. Její příspěvek „**Spolupráce archivů a archivní standard NESTORu**“ se věnoval představení výsledků pracovní skupiny Nestoru, která od ledna 2016 pod vedením prof. Dr. Ch. Keitela připravovala přehled konkrétních kroků pro spolupráci mezi klasickými archivy s ohledem na potřeby digitálního archivnictví pro jejich ztvárnění ve formě standardu. Výsledkem je jednak sbírka komentovaných odkazů a kontaktní formulář pro navázání spolupráce mezi archivy,²⁾ jednak vznikly dva svazky

z řady *nestor materialien*, které byly on-line zveřejněny v únoru 2018. Jedná se o svazek 21 pod názvem „Společně“, *Návrhy pro archivy* („Gemeinsam handeln“ *Vorschläge für Archive*) a svazek 22, s názvem „Společně“, *Standard nestoru pro archivy* („Gemeinsam handeln“ *nestor-Standard für Archive*).³⁾

Marta Reiss z Mezinárodní agentury pro atomovou energii se zaměřila na okruh nutných metadat, která vyplývají z nejrůznějších metadatových standardů. Její příspěvek „**Komplexní skutečnost – komplexní metadata. Jak spolu fungují standardy, Best Practices a skutečnost**“ se velice zajímavým způsobem snažil o zmapování metadatových standardů. Archivy se totiž spolu s rozsáhlým okruhem formátů potýkají i s nespočetným množstvím standardů z oblasti správy dokumentů, metadatových standardů a archivních standardů, popisných, strukturálních, administrativních, technických a uchovávacích metadat, kdy jsou pro různé formáty a formy uchování kladeny i rozdílné nároky a je třeba zohledňovat rozdílné aspekty. Příspěvek se pokusil o vymezení hranic této problematiky.

Steffen Schwalm z msg systems opět přednesl příspěvek na téma „**Aktuální standardy a normy ve spisové službě a důvěryhodném dlouhodobém uchování**“ s důrazem na potřebu zachovat integritu, autenticitu a důvěryhodnost dokumentů, prokazatelnost digitálních procesů a umožnit soudní průkaznost za dodržení požadavků na ochranu osobních údajů a autorských práv, a to v různých informačních systémech, když na některé dokumenty se vztahují až 110leté skartační lhůty. Představil možnosti zachování všech těchto vlastností s ohledem na požadavky německého technického standardu TR-ESOR, Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014 o elektronické identifikaci a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu (eIDAS), požadavky Obecného nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR), ISO normu 15489. Naznačeny byly také možnosti blockchainu a jeho schopnosti uchovat požadované vlastnosti.

Digitální objekty a jejich uchování v akademickém světě zaštitil jako moderující **Zdeněk Vašek** z Univerzity Karlovy v Praze. V rámci této sekce představila **Eliška Pavlásková**, rovněž z Univerzity Karlovy v Praze, svou přednášku na téma „**Elektronické dokumenty na Univerzitě Karlově**“, která popsala uchování digitálních dokumentů, přehled jejich typů a možnosti jejich archivace v prostředí univerzity, která se skládá ze 17 fakult a dalších 14 oddělení, navštěvuje ji cca 50 000 studentů. Strategickým cílem do roku 2020 je pokračovat v digitalizaci významných archiválií a dokumentů a v rozšiřování možností v rámci elektronické správy dokumentů a digitálních objektů, které spadají do kompetence nejen Archivu Univerzity Karlovy, ale i pod správu Knihovny (například závěrečné práce absolventů) a Ústavu výpočetní techniky Univerzity Karlovy. Některá řešení již existují, např. ukládání digital born dokumentů a digitalizovaných dokumentů v rámci Ústřední knihovny, fakultní repozitáře (např. LINDAT/CLARIN Centrum jazykové výzkumné infrastruktury, které je již certifikováno na certifikaci DSA), využití národní infrastruktury CESNET. Jiná řešení jsou nyní ve vývoji, zejména archivní informační systém. Jeho funkce budou zahrnovat předarchivní péči, ingest, správu dat a přístup k archiváliím v digitální, analogové i hybridní podobě.

V přípravě je tvorba AIP balíčků. Výzvou pro řešitele je problematika hybridních spisů, existence dvou eSSL v rámci univerzity, chybějící nebo nedostatečná metadata v systémech, nevyjasněné strategie dlouhodobého uchovávání.

Projekt ARCLib v Knihovně Akademie věd ČR přiblížil **Martin Lhoták** v příspěvku „**Archivace digitálního obsahu v Knihovně Akademie věd ČR**“. Knihovna nyní poskytuje služby pro 54 veřejných výzkumných institucí, spravuje již 50 TB dat, ale pouze na úrovni bit-level ochrany (zabezpečení před fyzickou ztrátou, změnou či havárií digitálních souborů a nosičů). Je třeba zajistit také logickou ochranu (ochrana před nepříznivými dopady změn a zastarávání informačních technologií a datových formátů na dostupnost a použitelnost digitální informace), což je jedním z cílů projektu komplexního řešení pro dlouhodobou archivaci digitálních (knihovních) sbírek ARCLib s využitím LTP systému Archivematica, který má být dokončen v roce 2020 jako open source systém pro správu AIP balíčků, určený pro paměťové instituce (nikoliv pro koncové uživatele - badatele) s ohledem na mezinárodní standardy, zejména referenční model OAIS – ČSN ISO 14721 a ČSN ISO 16363.

Následující den již pokračovala jednání opět v plénu a prvním okruhem problémů **Uchovávací strategie a ochranná opatření** provedl posluchače **Karsten Huth** ze Saského státního archivu.

Björn Steffenhagen ze Zemského archivu Saska-Anhaltska se v příspěvku „*Všechno Blockchainem nebo jak? Požadavky a hranice Distributed-Ledgertechnologie v digitálním archivnictví*“ zabýval principem technologie blockchain a jejího možného využití pro dlouhodobé uchovávání. Jako příklad využití v archivní praxi uvedl projekt Archangel University v Surrey a Britského Národního archivu, který má být dokončen v roce 2019. Velké naděje se vkládají do možnosti zachování integrity a autenticity dat, ovšem nejasné zůstávají otázky týkající se IT bezpečnosti, právní bezpečnosti i absence standardizace metody.

Kontrolou souborů předkládaných k trvalému uchování se zabýval příspěvek „**Odmítnutím omezit soubory trvalé hodnoty? O zacházení s technicky problematickými daty. Průběžná zpráva**“ **Jens Peters** z LVR –InfoKom, který popsal nástroj používaný v digitálním archivu Severního Porýní - Vestfálska - **DA-NRW Software Suite**. Zdůraznil, že je nutné nejprve definovat „chyby“. V rámci referenčního modelu OAIS je před ingestem zodpovědný za opravu problematických souborů ten, kdo soubor dodává, ale mohou nastat problémové situace, kdy např. dodávající nemá k dispozici jinou, lepší verzi; jedná se o velké množství předávaných dat; nejsou k dispozici žádné nástroje pro nápravu. DA NRW Software Suit využívá momentálně 5 kategorií kvality na základě kritérií, jako např. bezchybná identifikace formátu, SIP prošel antivirovou kontrolou a odpovídá specifikaci archivu apod. V závěru bylo konstatováno, že problematické soubory jsou spíše normou než výjimkou a odmítnutí souboru nemusí vždy být tím správným řešením. Ve všech systémech se mohou vyskytovat falešně pozitivní a falešně negativní výsledky validace, takže je rozumné, možné a doporučené používat pro validaci kategorizaci výsledků.

Fabian Näser ze společnosti startex GmbH popsal v příspěvku „**Automatická validace a ověřování podstatných vlastností**“ automatizaci procesů na příjmu digitálních dokumentů s využitím podstatných technických vlastností. Ty se během migrace v rámci ingestu nesmí měnit a lze je pak aplikovat pro automatickou validaci výsledku migrace. Na příkladu naznačil, kdo podstatné vlastnosti určuje a v čem spočívají. V případě obrazového souboru půjde např. o rozměry obrázku, u textového souboru např. o počet stránek. Podstatné vlastnosti mohou být však značně komplikované a problémy vznikají, pokud shoda vstupního a výstupního souboru není úplná. Otevírají se otázky typu kdy je nutná 100% shoda?, do jaké míry lze počítat s určitou tolerancí?, kdo ji stanoví?

Poslední část **Zpřístupnění a využití** moderovala **Susanne Fröhlich** z Rakouského státního archivu.

Projekt digitálního archivu Zemského archivu v Durynsku představili v příspěvku „**Zabalím si svůj AIP a vezmu ho s sebou...**“ **Datová struktura v digitálním úložišti Zemského archivu v Durynsku Svenia Pohlkamp** (ThELMA) a **Konrad Meckel** ze Zemského archivu v Durynsku.

Předmětem příspěvku **Z předarchivního prostředí do archivu: Výzkumně-datový management v kontextu designu a umění Jürgena Enge a Tabey Lurk** z Vysoké školy umění a designu v Basileji byl způsob zpracování digitálních zdrojů tzv. „Indexerem“, nástrojem, který lze použít pro zpřístupnění i přebírání dat do digitálního archivu nebo sbírky. Nástroj indexuje vstupní data, analyzuje je tak, aby bylo možno rozpoznat a vyřadit duplikáty nebo systémové soubory (pomocí NSRL - *National Software Reference Library*). Fulltextově lze pak vyhledávat ve všech textových informacích i metadatech, vygenerují se náhledy a informace o datových formátech. Pro zpřístupnění se počítá s použitím systému Zotero, z něž lze obsah zobrazit prostřednictvím „integrovaného katalogu“ na webových stránkách.

Projekt **Indexace audiovizuálních archivů s využitím metod automatického rozpoznávání řeči a obrazu** představili **Pavel Ircing** a **Jan Švec** ze Západočeské univerzity v Plzni, kteří se podíleli na řešení problému zpřístupnění značného množství audiovizuálních záznamů, pořízených v rámci *Shoah Foundation Visual History Archive*, jehož úkolem bylo posbírat co nejvíce výpovědí svědků holokaustu a zpřístupnit je. V současné době není problém uchovávat velká množství záznamů, ty ale často nejsou opatřeny potřebnými metadaty, např. tématy rozhovoru, místy, jmény osob, se kterými byl rozhovor veden nebo jichž se výpověď týká. Pro možnost zpřístupnění byly vytvořeny metody indexace a umožněno vyhledávání na základě přepisu audio stopy pomocí automatického rozpoznávání řeči. Díky záznamům získaným dokumentační činností Ústavu pro studium totalitních režimů byl soubor obohacen o skeny dokumentů z možnosti optického rozpoznávání textu (OCR), dále bylo přidáno rozpoznávání tváří ve videozáznamu a také textu objevujícího se ve scéně.

Postup tvorby **Koncepcce digitálních badatelen – Projekt „digitalAccess2archives“ Státního archivu Basilej-město a Státního archivu St. Gallen** představil **Lambert Kansy** (Esther Baur a Martin Lühti), který se v příspěvku zaměřil na

popis přípravy koncepce na základě obšírné analýzy uživatelů a jejich očekávání. Koncepce vznikala v letech 2016–2018 s cílem zpřístupnění digitálních i analogových archiválií širokému spektru uživatelů, se záměrem vyhnout se problémům spojeným s možnými budoucími změnami procesů.

Před závěrečnou diskusí zástupci všech sekcí a campů zhodnotili závěry a postřehy, k nimž jejich tematické bloky dospěly. Konference byla hodnocena jako velice zdařilý počin, který nasadil laťku organizátorům budoucích setkání, jež se uskuteční v Kolíně nad Rýnem v roce 2020 i v Hannoveru v roce 2021, opět o něco výše.

Celkově konference postihla řadu témat od správy dokumentů, právních otázek důvěryhodnosti systémů a dokumentů, ochrany osobních údajů a autorských práv, po předarchivní péči a poradenství úřadům, technická řešení příjmu, rozhraní, tvorby metadat a standardů, metody dlouhodobého ukládání archiválií a zajištění jejich důvěryhodnosti v archivu, výběr databází, technické možnosti zpřístupňování a způsoby řešení elektronické badatelný. Byla představena řada pozitivních příkladů v podobě konkrétních zrealizovaných a funkčních projektů. Jak již ale bylo mnohokrát řečeno, svět archivů a archivnictví se mění a otázky a výzvy, které je třeba obsáhnout, se dynamicky vyvíjejí spolu s technologickým pokrokem a celkovou digitalizací společnosti. Mnoho práce již bylo vykonáno, ale řada problémů teprve vzniká nebo si je archivy a komunita kolem dlouhodobého ukládání ještě ani neuvědomují. Podobná setkání jsou proto klíčovými platformami pro sdílení problémů a usilovné hledání cest v nepřehledné džungli digitalizace.

Poznámky

¹⁾ <https://www.dcat-ap.de/>

²⁾ <https://wiki.dnb.de/display/NESTOR/AG+Kooperation+der+Archive>

³⁾ <http://www.langzeitarchivierung.de/Subsites/nesstor/DE/Publikationen/Materialien/materialien.html#doc204078bodyText3>

■ Pavlína Nimrichtrová

ZPRÁVA O NÁVŠTĚVĚ DELEGACE Z ARCHIVU REPUBLIKY SLOVINSKO

Ve dnech 19. 3.–21. 3. 2019 přijalo 5. oddělení Národního archivu 3 kolegyně a 2 kolegy z Archivu Republiky Slovinsko. Program byl zahájen prohlídkou budovy a depotů Národního archivu a poté jsme hosty seznámili s archivní legislativou a podobou archivní sítě v České republice. Značná část následné debaty byla věnována rozdílům mezi legislativami. Odpolední program byl vyplněn exkurzí do badatelný Národního památkového ústavu, kde byl představen dokumentační

spis národní kulturní památky Karlštejn, a proběhla živá ukázka chodu spisové služby.

Následující den byl věnován takřka výhradně digitalizaci státní správy, přijímání a výběru elektronických dokumentů, informačních databází a vytěžování takto automaticky zpracovaných dokumentů a informací. Z naší strany jako nejvýznamnější lze hodnotit podrobné informace a představení řešení archivace informačních systémů a interpretace výstupů z nich, neboť představené řešení je již v provozu a běžně využíváno.

Poslední den návštěvy byla delegace přijata na Ministerstvu spravedlnosti ČR, kde byli hosté provedeni úřadem a seznámeni s jeho chodem. Zde proběhla velmi zajímavá debata o rozdílech v podobě chodu eSSL na ministerstvech v Republice Slovinsko a České republice opět s živou ukázkou chodu eSSL. Slovinské hosty zejména zajímalo, jakým způsobem probíhá příjem digitálních objektů ve formátech, které nejsou popsány v legislativě, resp. o předpisy, které pro tyto situace ministerstvo zavedlo. V poslední řadě ministerstvo detailně popsal, jakým způsobem probíhá interní školení zaměstnanců pro práci s informačními systémy, a to včetně eSSL.

POPIS ARCHIVNICTVÍ A PŘEDARCHIVNÍ PÉČE V REPUBLICCE SLOVINSKO

Archivní struktura ve Slovinsku je velmi podobná té v České republice, neboť centrální státní instituce jsou v péči Archivu Republiky Slovinsko a jeho postavení odpovídá postavení Národního archivu u nás. Je to státní centrální archiv, který síti státních archivů poskytuje služby digitálního archivu. Ten se oficiálně nazývá *Slovenski elektronski arhiv*, zkráceně e-arh.si. Jádrem tohoto systému tvoří stejně jako u nás kanadský opensource systém *Archivematica*, se kterým komunikují přes rozhraní další moduly, z nichž některé jsou vyvinuté vlastními silami a některé jsou zakoupené.

Nižší stupeň archivů se skládá ze tří oblastních archivů v Mariboru, Nove Gorici a Koperu a tří historických archivů ve městech Celje, Ptuj a Ljublaně. V praktické rovině jsou tyto archivy na stejné úrovni a jediným rozdílem je název. Některé archivy mají své jednotky, ale ne všechny. Působnost archivů odpovídá působnosti oblastních archivů v České republice. Například oblastní archiv v Koperu má jednotku ještě ve městě Piran a je zveřejněno, že uchovává dohromady 6503,5 bm archiválií.

Bádat se dá kromě výše zmíněné státní archivní sítě také v Archivu lublaňské univerzity, Arcidiecézním archivu v Lublani, Arcidiecézním archivu v Mariboru a Diecézním archivu v Koperu.

Podobně jako v České republice řeší naše kolegyně a kolegové ve Slovinsku soubor činností, které označujeme termínem předarchivní péče. V obecné rovině se dá říci, že je velmi podobná, skoro by se dalo říci, že je téměř totožná. Rozdíly jsou

však skryté v detailech, kterými se budeme hlouběji zabývat. Zhodnocení významu a rozsahu těchto rozdílů je však založeno na subjektivním pohledu každého z nás.

Jak již bylo výše zmíněno, v obecné rovině prakticky žádné rozdíly nejsou, archiváři docházejí k původcům, konzultují problémy a kontrolují administrativní podobu chodu úřadu, zda odpovídá tamnímu archivnímu zákonu a nařízením. Ze získaných informací je ale zřejmé, že spojení mezi úřady a archiváři musí být ve Slovinsku mnohem těsnější, než je tomu u nás. Hlavním důvodem je zřejmě absence 30leté lhůty, kterou v našem archivním zákoně zajišťuje § 37. Další důvodem je také větší benevolentnost slovinské legislativy k osobním informacím, proto hysterie kolem GDPR ve Slovinsku vůbec neproběhla. Tyto skutečnosti od archivů vyžadují okamžitou schopnost zpřístupnit vybrané archiválie nejen samotným původcům, ale také badatelům. Tato schopnost je o to závažnější, že slovinské zákony jsou také mnohem svobodnější, co se týká ochrany obchodních tajemství, zejména co se týká společností s majetkovým podílem státu nebo samosprávy.

Zřejmě právě povinnost okamžitého zpřístupnění archiválií v analogové i v digitální podobě je příčinou rozdílného přístupu slovinské předarchivní péče ke spisovým a skartačním plánům. Ve Slovinsku jim kolegyně a kolegové věnují velkou pozornost a je to i podle jejich slov klíčová věc. Archiváři se aktivně podílejí na přípravě těchto předpisů u původců, které mají v gesci. V plánech si pak vystačí pouze se skartačními znaky A a S, těmto předpisům pak mohou důvěřovat a takřka výhradně je zajímají pouze spisové znaky označené znakem A. U znaků S se pouze namátkově kontroluje, zda jsou dokumenty a spisy správně zařazeny. I tvorba spisů je oproti naší praxi přísnější, protože jedinou povolenou variantou je sběrný arch a žádost s odpovědí vždy vytvoří spis.

Aktivní přístup ke spisovým a skartačním plánům nakonec vyústil až do situace, kdy všechna ministerstva ve Slovinsku mají předepsanou základní strukturu těchto plánů. Mohou si přidat vlastní mateřské entity nebo věcné skupiny, ale musí se na tom dohodnout s centrálním archivem. Výsledek je ten že pod mateřskou entitou 300 se na všech ministerstvech ukládají dokumenty a spisy k legislativě a kolegové vybírají pouze ty, které vznikly či byly na konkrétním ministerstvu upraveny. Legislativa, která byla evidována a po vyřízení zařazena pod spisový znak „na vědomí“, je bez milosti určena ke skartaci.

Centrální řešení se týká i systému pro spisovou službu, ten je jednotný pro úřad vlády a všechna ministerstva, ostatní centrální úřady mají volnost a mohou využívat produkty od různých firem. Jednotný systém pro ministerstva je komerční produkt, který bude v krátké době nahrazen novým systémem, jehož výběr právě probíhá. Nicméně ani v případě tohoto jednotného systému spisové služby není možné předávat kompletní spis jinému úřadu. Ministerstva si tak jsou schopna předávat maximálně digitální komponenty bez metadat a struktury. U nového systému spisové služby se nyní předpokládá, že bude postupně přijat i na dalších státních institucích a také v samosprávě, ale o schopnosti předávat celý spis se ve Slovinsku neuvažuje. Nižší stupně státní správy i samosprávy v tuto chvíli využívají pestré spektrum komerčních produktů, u kterých se ani nepředpokládá, že

budou schopny generovat balíčky, které jsou předepsané pro příjem do digitálního archivu. Data z těchto systémů budou nuceni původci migrovat do systémů, které budou schopny balíčky vytvořit. Pokud původce nebude ochoten provést migraci, pak je připraveno řešení, kdy dojde a již nyní dochází k archivaci celého informačního systému spisové služby, který původce používá.

Ministerstva, státní úřady, samospráva, školství etc. samozřejmě využívají ke svému chodu kromě systému spisové služby širokou škálu různých informačních systémů. Všichni státní původci mají povinnost oslovit archiv před ukončením životnosti informačního systému a nabídnout ho k převzetí do archivu.

Při archivaci informačního systému lze volit mezi dvěma způsoby. Databáze jsou archivovány aplikací *Database Preservation Toolkit* do formátu SIARD, pro starší informační systémy hlavní programátor Boris Domajnko vytvořil postup, kdy se z informačního systému extrahují tabulky do formátu CSV a popis tabulek, vazby, funkce, zobrazení atd. aplikace popíše do souboru ve formátu SQL. Tyto soubory pak vloží do jednoho digitálního balíčku, který se adekvátně popíše a uloží do datového úložiště. V případech archivace systémů spisové služby se prakticky uloží elektronické podací deníky, protože podobně jako u nás je stále v převaze analogová forma dokumentů. Ačkoliv i ve Slovinsku je doporučeno státním úřadům komunikovat digitálně prostřednictvím státní chráněné služby, což je ekvivalent našich datových schránek, analogová podoba má stále převahu nad digitální formou komunikace. Objem obou roste, nicméně digitální forma rychleji. Metadatové propojení dokumentů v hybridních spisech je obdobné situaci v České republice.

Velmi rozšířené jsou ve státní správě i samosprávě trvalé skartační souhlasy, které snižují pro archiváře zcela zbytečnou a stále opakující se administrativu. Ano, i slovinští archiváři se potýkají s nekvalitně vyplňovanými metadaty, ale evidentně ne v takové míře, jako my zde v České republice. Je to právě správná evidence a vyplňování metadat, kterým je věnována největší pozornost během kontrol, které archivy ve Slovinsku mohou provádět. Zřejmě přísnější přístup archivů k politice, kterou původci aplikují na chod spisové služby, do jisté míry snižuje náročnost a rozsah nejen u samotných kontrol výkonu spisové služby, ale především u výběru dokumentů, spisů atd., které původci předávají do archivů.

Slovinští archiváři uznávají, že kvalitní a pravidelné školení úředníků pro práci se systémem spisové služby je naprosto klíčový prvek i pro následný výběr archivářů. V tomto směru dle svých slov hodně zaostávají za zeměmi jako např. Kanada, Austrálie atd., které tuto skutečnost brali hned od začátku jako naprosto elementární a nezbytnou.

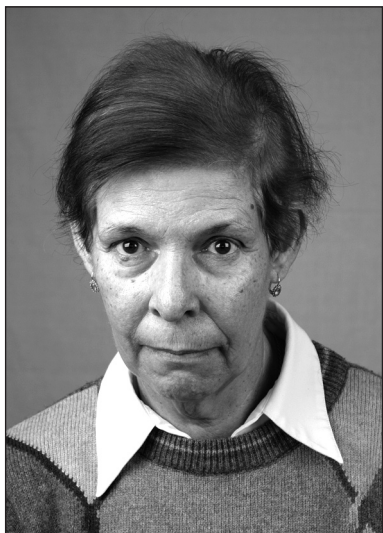
Přijem dokumentů a spisů do archivu se provádí v digitální podobě, a to jak u digitálních datových objektů, tak i u analogů, kde se přebírají nebo vytvářejí metadata. Popisná metadata jsou založena na standardu PREMIS. Takto zpracovaná přejímka slouží jako základ archivní pomůcky. Digitální archivace probíhá v tuto chvíli pouze z jednotného systému spisové služby, zapojení nižší stupňů správy a samosprávy se teprve plánuje. Výjimkou jsou pouze informační systémy, které musí být nabídnuty k převzetí. Jako příklad převzatého systému kolega Domajnko

zmínil systém zkrachovalé soukromé školy. Tato data mohla být zachována jen díky náhodnému nálezu cd nosiče se zálohou. Používaná databáze naštěstí obsahovala i základní dokumentaci, která posloužila k interpretaci uložených dat.

K prohlížení informačních systémů a k extrakci dat v nich uložených si slovinský digitální archiv naprogramoval vlastní aplikaci s názvem dbDIPview. Tato aplikace umožňuje spojení jednotlivých tabulek a pro archiváře je připravena sada základních dotazů, které se v databázích obecně nejčastěji používají. Zobrazení jednoho záznamu se všemi informacemi napříč tabulkami, zobrazení dle skupin a samozřejmě statistika. Příčina, proč byla tato aplikace naprogramována, je snadná. Zdarma dostupný produkt pro archivy ve formátu SIARD (*Database Visualization Toolkit*) nesplňoval tyto základní požadavky a prosté prohlížení je nedostatečné. Navíc není tento nástroj úplně uživatelsky přívětivý a běžní archiváři ve Slovinsku potřebují jednoduchý program, ve kterém archivovanou databázi snadno otevřou a samozřejmě rychle v ní naleznou hledané informace, které mohou žadateli poskytnout.

■ Martin Rechterik

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU JIŘINY JUNĚCOVÉ

Počátkem letošního roku oslavila významné životní jubileum přední odborná archivářka Národního archivu PhDr. Jiřina Juněcová. Dr. Juněcová se narodila dne 11. března 1949 v Praze, zde také v letech 1968–1974 vystudovala archivnictví a historii na Filozofické fakultě UK. Studium zakončila diplomovou prací na téma *Žebravé řády v Čechách a jejich zapojení do urbanizace do poloviny 14. století*. Po epizodickém působení v tehdejší Státní knihovně ČSR nastoupila v roce 1977 do tehdejšího Státního ústředního archivu v Praze (dnes Národní archiv), kde působí dodnes. V roce 1986 úspěšně obhájila rigorózní práci na téma *Archiv kláštera dominikánek u sv. Anny v Praze v 16.–1. polovině 17. století* a získala doktorský titul. V archivu pracovala od počátku v tehdejším zemědělsko-lesnickém oddělení sídlícím v prostorách něk-

dejšího Ústředního zemědělsko-lesnického archivu v budově ministerstva zemědělství na pražském Těšnově. I když bylo oddělení v polovině devadesátých let 20. století v rámci reorganizace Státního ústředního archivu zrušeno a dr. Juněcová společně s některými fondy přešla do oddělení fondů státní správy a samosprávy v letech 1848–1918, zůstala věrna agrární problematice, a to nejen v oblasti zpracování fondů, ale i vědecké a publikační činnosti. Je tak jednou z posledních zástupkyň slavných zemědělských archivářů působících v centrálním archivu a představuje tak dodnes kontinuitu s úctyhodnou minulostí.

PhDr. Jiřina Juněcová poznala za svou dlouhou pracovní kariéru celé spektrum archivních činností, dlouhá léta vedla badatelnu, v devadesátých letech vykonávala restituční agendu, bytostně je však spjata především se zpracováním archiválií, zejména složitých a rozsáhlých fondů správy habsburského soukromého a rodinného majetku. Je autorkou desítek archivních pomůcek, mj. složitého fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných fondů Praha, dále Ředitelství císařských soukromých a rodinných fondů Vídeň, Generální ředitelství císařských soukromých a rodinných fondů Vídeň, Úřad nejvyššího hofmistra nebo v poslední

době podrobného inventáře k signatuře 12 (zemědělství) všeobecné registratury Českého místodržitelství. Do všech těchto pomůcek byla vtělena nejen autorčina pracovitost, ale i její smysl pro přesnost, úspornost a přehlednost. Není divu, že byla přizvána i do pracovní skupiny Odboru archivní správy pro zpracování zemědělsko-lesnických fondů.

Se zpracováváním fondů souvisí i publikační činnost dr. Juněcové. Je rovněž věnována různým tématům z oblasti agrárních dějin, např. vinařství, ovocnictví, družstevnictví, zemědělské správě, zemědělskému archivnictví, biografii významných osobností spjatých se zemědělstvím. Společně s Janou Pšeničkovou a Jiřím Šoušou stála rovněž u zrodu volné řady publikací zpřístupňujících dílo významných osobností naší agrární historiografie, které jsou zařazovány do příslušných souvislostí. V této řadě bylo zatím vydáno šest svazků věnovaných Josefu Tlapákovi (2003), Josefu Křivkovi (2006), Emanuelu Janouškovi (2008), Janě Pšeničkové (2010), Josefu Šmerhovi (2015) a Václavu Černému (2018). V letošním roce by měl vyjít již připravený svazek sedmý věnovaný Josefu Nožičkovi.

Při příležitosti významného životního jubilea přejeme dr. Juněcové nadále radost z archivní práce, další nápady i pohodové chvíle strávené v přítomnosti dvou vnuček.

■ Jan Kahuda

SEDMDESÁTINY KATEŘINY MERTOVÉ

Letošního 8. května oslavila své sedmdesáté narozeniny paní PhDr. Kateřina Mertová, emeritní dlouholetá ředitelka Státního okresního archivu Chomutov se sídlem v Kadani. Její životní osudy, profesní kariéru, archivní praxi, odborný výzkum i zásluhy o stavební úpravy kadaňského archivu jsme si na stránkách Archivního časopisu připomněli před deseti lety. Na zasluženém důchodovém odpočinku se ve volných chvílích kromě fotografování věnuje stále i dějepisnému bádání, jehož výsledky prezentuje na internetových stránkách. Paní Kateřině Mertové přejeme – i za bývalé kolegy, spolupracovníky a známé ze severočeských, západočeských a pražských archivů – do dalších let hodně štěstí, zdraví a životního elánu.

■ Petr Rak

EVA DRAŠAROVÁ JUBILUJÍCÍ

V letošním roce slaví své šedesáté narozeniny PhDr. Eva Drašarová, CSc., ředitelka Národního archivu, archivářka, historička i vysokoškolská pedagožka. Pokusit se charakterizovat její profesní dráhu v podstatě znamená postihnout hlavní trendy vývoje našeho archivnictví a zejména Národního archivu v posledních dvaceti letech, kdy stojí v jeho čele. Je nepochybné, že právě ona byla a je jednou z těch osobností našeho archivnictví, která díky své významné pozici ovlivňovala vývoj našeho oboru v několika předchozích desetiletích.

Eva Drašarová se narodila 16. 3. 1959 v Praze, své středoškolské vzdělání získala v letech 1974–1978 na českobrodském gymnáziu. Zájem o historii ji následně přivedl ke studiu oboru archivnictví a historie na pražské filozofické fakultě. Zde také v roce 1982 obhájila dodnes cennou diplomovou práci *Dvůr Rudolfa II.*, vzniklou v semináři Rostislava Nového. Právě on jako formující pedagog jí vštípil schopnost analytického pohledu a komplexního řešení problémů. Další osobností, mající na ni rovněž nemalý vliv, byl archivář tehdejšího Ústředního archivu Československé akademie věd Jindřich Schwippel, pod jehož vedením v tomto archivu vykonávala v letech 1979–1982 archivní praxe, uspořádala první fondy a publikovala první práce v časopise Archivní zprávy ČSAV.

Po ukončení vysokoškolského studia v roce 1982 nastoupila E. Drašarová jako odborná archivářka do 2. oddělení (oddělení státní správy a samosprávy v letech 1848–1918) Státního ústředního archivu v Praze. Dobře teoreticky připravena, s výraznou inklinací k vědecké práci a koncepčním řešením problémů se dokázala rychle zorientovat v nových podmínkách a reáliích, opět za pomoci dalších profilujících osobností své profesní dráhy – tehdejší své vedoucí Heleny Sýkorové, ale především odborné archivářky Alexandry Špiritové. Věnovala se hlavně pořádání montánních fondů, fondů státní správy z období 2. poloviny 19. století i inventarizaci fondů rezortu paliv a energetiky z období padesátých až šedesátých let 20. století, jejichž zpracování probíhalo v rámci celoarchivního plánu. Zájem o obor a odborné ambice vyjádřila i svým dalším studiem. V letech 1988–1992 pokračovala na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v postgraduálním studiu, jež završila obhajobou disertační práci *Spolky v Čechách v období neoabsolutismu* a získala titul kandidát věd. V té době spolu s dalšími mladými kolegy iniciovala založení ústavního sborníku, díky němuž mohli po mnoha letech pracovníci archivu publikovat své odborné studie i aktuální zprávy v „domovském periodiku“. V roce 1992 tak vyšlo nulté číslo časopisu *Paginae historiae* a E. Drašarová se stala (a stále je) jeho vedoucí redaktorkou.

V roce 1996 převzala vedení zmíněného 2. oddělení. Její řídicí schopnosti se projevily nejen v pořadacích pracích, které byly věnovány především fondům převzatým v rámci archivní a spisové rozluky s Rakouskem (především fond Prezidium ministerské rady Vídeň), ale i vědeckými projekty. K těm patřil například pěti-svazkový *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války* (1993–1997) nebo jeho doplněk, dvousvazkový *Soupis dokumentů k vnitřnímu vý-*

voji v českých zemích za I. světové války (1997–1998). V té době se jí také podařilo navázat intenzivní spolupráci s Rakouským státním archivem ve Vídni, ve které Národní archiv pokračuje různými formami dodnes.

Na jaře roku 2000 vybral E. Drašarovou za svého nástupce PhDr. Václav Babička, tehdejší ředitel Státního ústředního archivu v Praze odcházející řídit Archivní správu MV, a od 1. srpna 2000 se ujala vedení ústředního archivu České republiky s jí příznačnou mimořádnou zodpovědností a patřičnou vážností. Když byl v roce 2004 přijat nový archivní zákon, z něhož mj. vyplynulo přejmenování Státního ústředního archivu na Národní archiv a následně i organizační osamostatnění státních archivů v rámci rezortu vnitra, dokázala E. Drašarová těchto možností dokonale využít a vybudovala

moderní a výkonnou instituci, která své postavení během minulých let výrazně upevnila jak po stránce správní, tak i odborné. O deset let později se také úspěšně vypořádala s legislativními změnami souvisejícími se zařazením státních archivů pod služební zákon. V době jejího nástupu do funkce ředitelky byla navíc dokončena výstavba archivního areálu v Praze na Chodovci, takže jednotlivá pracoviště se téměř po půlstoletí ocitla pod jednou střechou (vyjma oddělení pečujícího o nejstarší archiválie, které zůstalo v budově bývalého zemského archivu) a komunikace mezi nimi byla výrazně snadnější.

V Národním archivu byl následně zaváděn nový software pro inventarizaci archivního materiálu vycházející z mezinárodních standardů a odpovídající moderním evropským trendům, veřejnosti byly nabídnuty archivní pomůcky prostřednictvím internetu, bylo zřízeno samostatné digitalizační pracoviště s kvalitním vybavením a začala se řešit problematika digitální archivace. Na základě usnesení vlády ze 7. ledna 2004 byl Národní archiv dokonce zapojen do projektu dlouhodobého uchování a zpřístupňování dokumentů v digitální podobě. V souvislosti s elektronizací státní správy byl v archivu úspěšně implementován elektronický systém spisové služby.

Odborní archiváři se museli v minulých dvaceti letech vypořádat vedle množství standardních žádostí ještě s tisíci dotazů na nucené pracovní nasazení a věznění osob v období nacismu, dohledávat podklady pro odškodnění obětí holocaustu a odškodnění občanů, kteří přišli o svůj majetek na Podkarpatské Rusi, a připravovat podklady k naplňování zákona o 3. odboji a o navrácení majetku církvím.

Do nových depozitářů na Chodovci se po mnohaletém úsilí dařilo získat i archivní soubory, které mohly být okamžitě využity pro poznání naší složité poválečné minulosti, neméně úspěšná byla také práce s oblastí soukromoprávních

původců. Krátce po příchodu E. Drašarové do čela archivu ji však potkal nečekaný a mimořádně obtížný úkol – vyrovnat se s přívalem dokumentů z ústředních spisoven postižených povodní v roce 2002, což se jí za pomoci odpovědných pracovníků archivu podařilo zvládnout na jedničku.

V roce 2009 se stal Národní archiv z iniciativy E. Drašarové vědeckou organizací registrovanou dle zákona č. 130/2002 Sb. a jeho činnost v této oblasti nelze přehlédnout. Svědčí o tom množství vydaných publikací, organizovaných konferencí, výstav a dalších vědeckých aktivit, ale i budování infrastruktury a množství zahraničních cest pracovníků archivu, kterým se daří držet krok s evropským a světovým vývojem pěstovaných vědních oborů.

Vedle této zodpovědné a náročné organizační práce si E. Drašarová našla čas i pro vlastní vědeckou práci. Byla a zůstává respektovanou odbornicí, vynikající archivářkou, která prokázala opakovaně svou univerzalitu, ale i historičkou se značným kreditem v domácím i zahraničním prostředí. K jejím badatelským tématům patří kromě již zmíněné spolkové problematiky v 19. století také česko-německá jazyková vyrovnání na sklonku existence habsburské monarchie. Výsledkem soustředěného zájmu o uvedenou problematiku byly projekty Grantové agentury ČR, v jejichž čele stála. V letech 2001–2003 řešila projekt *Česko-německá jazyková vyrovnání v předvečer první světové války* završený v roce 2008 publikovanou edicí unikátních pramenů s názvem *Promarněná šance. Edice dokumentů k česko-německému vyrovnání před první světovou válkou*, na nějž chronologicky navazuje právě probíhající projekt *Česko-německé vztahy na konci monarchie*. Systematickou pozornost věnuje E. Drašarová také dějinám archivnictví, zejména československo-rakouské archivní a spisové rozluce ve dvacátých letech 20. století. Její práce vynikají rozsáhlou heuristikou a pregnantní interpretací.

E. Drašarová je rovněž velice aktivní ve vědecké komunitě, působila a působí v řadě odborných grémií, např. v odborném panelu pro 19. a 20. století Grantové agentury ČR, v komisi pro Český historický ústav v Římě, v radě Masarykova ústavu a archivu AV ČR, ve správní radě Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války Ministerstva kultury ČR. Externě přednáší na katedře PVH a archivního studia Filozofické fakulty UK v Praze. Dále je dlouholetou členkou redakční rady Sborníku archivních prací, redakční rady časopisu *Práce z dějin Akademie věd* a vedoucí redaktorkou časopisu Národního archivu *Paginae historiae*.

Samostatnou kapitolu v odborném profilu E. Drašarové pak představuje spolupráce se zahraničními partnery. Jak již bylo uvedeno, byla to právě ona, která již v devadesátých letech 20. století obnovila pro českou historiografii systematický výzkum v Rakouském státním archivu ve Vídni, instituci uchovávající řadu zásadních dokumentů k českým dějinám. Nadstandardní vztahy s rakouskými partnery přinesly celou řadu zajímavých výsledků vzniklých nejen vlastním historickým výzkumem, ale i při zprostředkovávání informací celé badatelské komunitě. V tomto ohledu je důležitým produktem *Průvodce po Rakouském státním archivu pro českého návštěvníka* vydaný v roce 2013, na jehož vzniku se významně podílela.

E. Drašarová je osobností, která ke svým úkolům vždy přistupovala s velkou vážností, profesionalitou a zodpovědností, sledovala především zachování dobrého jména Národního archivu a jeho pevného místa v našem státě. Při příležitosti svého životního jubilea se zaslouženě dočkala řady ocenění. Patřila k nim i rezortní medaile Za zásluhy o české archivnictví (2018) a zcela mimořádně rovněž státní vyznamenání Rakouské republiky Čestný kříž za vědu a umění I. třídy (2019).

Výběrová bibliografie

- Jan Bedřich Novák (1872–1933). In: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze 1, 1985, s. 207–268.
- Dvůr Rudolfa II.: příspěvek k organizaci a personální skladbě dvora středoevropských Habsburků v 16. a na počátku 17. století. In: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 42–86.
- České místodržitelství: vznik, postavení a organizace centrálního politického úřadu v Čechách 1848–1855. Sborník archivních prací 39, 1989, s. 197–220.
- Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolkovému právu z fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. stol. do roku 1918. Sborník archivních prací 40, 1990, s. 297–343.
- Spolky v Čechách v období neoabsolutismu, kandidátská práce. Praha 1992, 274 s.
- Společenský život v Čechách v období neoabsolutismu – spolky padesátých let 19. století. *Paginae historiae* 0, 1992, s. 128–169.
- Typologie spolků v Čechách v padesátých letech 19. století. In: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, red. Zdeněk Hojda, Jiří Pešek, Blanka Zilynská. Praha 1992, s. 271–281.
- Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918, 5 sv., Praha 1993–1997 (vedoucí autorského kolektivu).
- Možnosti použití typologické metody při zpracování spolkové problematiky. In: XXII. mikulovské sympozium 7. – 8. října 1992. Praha 1993, s. 117–126.
- Stát, spolek a spolčování. *Paginae historiae* 1, 1993, s. 152–177.
- Česká tržnice plodin a výrobků a pokusy o založení burzy v Praze. *Paginae historiae* 3, 1994, s. 24–77.
- Soupis dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918, 2 sv., Praha 1997–1998 (vedoucí autorského kolektivu).
- Stalo se ... na konci milostného léta 1900: úsměvné povídání o tom, co se přihodilo koncem posledního roku 19. století, se zvláštním zřetelem

- ku královskému hlavnímu městu Praze. *Paginae historiae* 8, 1999, s. 74–100.
- Das Archivwesen in Tschechien - seine Erfolge und Sorgen. *Der Archivar* 56, 2003, Heft 2, s. 128–131 (spoluautor Jindřich Schwippel).
- Provozně-technická budova Archivního areálu Chodovec. Zkušenosti z provozu nového objektu. *Archivní časopis* 53, 2003, s. 75–84.
- Historická tradice jako nástroj dalšího rozvoje – padesát let Státního ústředního archivu. *Archivní časopis* 54, 2004, s. 241–250.
- Česko-německá vyrovnávací jednání a písemnosti představitelů ústředních a zemských úřadů státní správy. *Mikrosonda pro politicky nejzávažnější akta z let 1911–1914. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 1–2, 2007, s. 123–131.
- Promarněná šance. Edice dokumentů k česko-německému vyrovnání před první světovou válkou. *Korespondence a protokoly 1911–1912*, 2 sv. Praha 2008, 1729 s. (spoluautoři Roman Horký, Jiří Šouša, Luboš Velek).
- Deset roků od velké vody aneb poučili jsme se z krizového vývoje alespoň v Národním archivu? *Archivní časopis* 62, 2012, s. 370–406 (spoluautor Michal Ďurovič).
- Využívání archiválií ve světle analýzy nákladů a výnosů. Případová studie na základě informací z chodu Národního archivu. *Zpravodaj pobočky České informační společnosti* 52, 2012, č. 52, s. 23–28 (spoluautor Vladimír Stáňa).
- Průvodce po Rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka. Praha 2013 (členka autorského kolektivu).
- Československo-rakouská archivní a spisová rozlučka: archivy ve věčném pohybu, aneb časy se mění (a problémy s nimi). In: Karel Kazbunda, *kulturní dědictví a mezinárodní právo. Semily 2013*, s. 216–243.
- Akce Chiméra nebo Sisyfos? Počátky prací na přípravě digitálního archivu. *Paginae historiae* 22/2, 2014, s. 60–73.
- Ediční zpracování německy psaných pramenů 20. století vztahujících se k českým zemím. *Sborník archivních prací* 68, 2018, s. 443–465 (spoluautorka Zdeňka Kokošková).

■ Zdeňka Kokošková – Jan Kahuda

Pozn. redakce

Bibliografie byla ponechána v úpravě dodané autory.

LITERATURA LITERATUR BOOK REVIEWS

Heather Ryan – Walker Sampson, The No-Non-sense Guide to Born-Digital Content. London, Facet Publishing 2018, 207 s.

Heather Ryan a Walker Sampson působí v knihovně na univerzitě v Coloradu nejen ve výzkumu a správě digitálních sbírek a v archivu, ale také jako učitelé budoucích digitálních kurátorů. Právě z potřeby vytvořit pro studenty přístupnou a aktuální příručku uvádějící do světa digitální archivace vznikla jejich kniha. Autoři v ní šťastným způsobem spojují svoji erudici se schopností jasně a srozumitelně vysvětlit problematiku svým studentům. Tomu odpovídá i členění knihy a použitý jazyk. Po předmluvě guru digitálního knihovnictví Trewora Owense a poděkování autorů svým spolupracovníkům následuje seznam použitých zkratk a především slovníček základních pojmů užívaných v knize. V úvodu autoři vysvětlují, že knihu pojali jako **úvod do problematiky digitální archivace pro knihovníky a archiváře**, kteří se ve své praxi setkávají s digitálními dokumenty a musí se o ně postarat. Následuje 7 kapitol, které postupně procházejí jednotlivé okruhy problematiky digitální archivace. V každé kapitole je vysvětlena její návaznost na ostatní, jsou zde uvedeny základní principy a postupy. Průběžně je v podobě krátkých tvrzení shrnuto to, co se čtenář v kapitole dozvěděl. Na závěr kapitoly je přidán seznam literatury k dalšímu studiu.

Součástí knihy jsou dvě přílohy. První přináší přehled literatury, odborných časopisů a dalších zdrojů, o které se může knihovník či archivář opřít ve své praxi a při dalším vzdělávání. Důraz je kladen na důležitost zapojení se do komunit, které problematiku řeší na národní, ale i

mezinárodní úrovni. Druhá příloha obsahuje základní unixové příkazy pro ovládání počítače za pomoci příkazové řádky.

Co tedy patří mezi základy digitální archivace? Kapitola 1 se zabývá základními principy digitální informace. Ukazuje, jak jsou kódovány různé typy informací, jaké se používají formáty a jak jsou ukládány do souborů (webové stránky, e-mail, dokumenty, databáze, audio, video, etc.). Čtenář se zevrubně seznámí se základními typy médií, na nichž je digitální informace zachycena (magnetický záznam, optická média, USB flash, SD karty). Autoři ukazují rozdíl mezi grafickým uživatelským rozhraním (GUI) a možnostmi využití příkazové řádky při komunikaci s počítačem.

Kapitola 2 se zabývá zdroji digitálních dokumentů, jež jsou vybírány do knihoven a archivů. Definiuje základní typy digitálních dokumentů a jejich formátů. Vedle samotného výběru digitálních dokumentů určených k archivaci zkoumá strategie tvorby sbírek. Poukazuje na legislativní kontext a nabízí konkrétní příklady politik v této oblasti. Kapitola 3 popisuje konkrétní kroky, které je možné či nutné vzít do úvahy při akvizici a při příjmu digitálních dokumentů. Zde autoři ukazují, jak prakticky získat digitální archiválie z různých typů fyzických nosičů (diskety, disky, kolekce DVD) a z různých prostředí (webové stránky, sociální sítě). Doporučují konkrétní nástroje a aplikace, jež akvizici umožňují, navrhují a vysvětlují jednotlivé postupy a ukládací formáty.

Kapitola 4 se věnuje popisu digitálních archiválií neboli tvorbě popisných metadat, přičemž se zaměřuje na specifické vlastnosti digital born dokumentů, jež je potřeba v popisu zachytit.

Zároveň přináší stručný popis jednotlivých knihovnických a archivních standardů a ukazuje jejich možnosti pro popis digital born dokumentů. Čtenář si udělá představu, co se skrývá za zkratkami AACR, MARC, RDA, BIBFRAME, ISBD, ISAD(G), RAD, DACS a také Dublin Core a PREMIS.

Kapitola 5 se zabývá postupy dlouhodobého uchování. Autoři upozorňují na to, že již samotná akvizice digitální informace je pro uchování zásadní. Přitom je nutné určit formát digitálního objektu, což umožňuje celá řada aplikací (např. FITS jenž používá dva nástroje DROID a JHOVE) a je možné využívat speciální registry formátů (např. PRONOM). Autoři představují dva základní principy uchování informace při zastarání formátů – migraci a emulaci. Přičemž upozorňují, že běžně rozšířené formáty, právě s ohledem na jejich rozšíření jistě nebude těžké převést na formáty novější. Základem uchování je replikace informací, tedy jejich uložení na více místech, přičemž je nutná synchronizace ukládacích procesů. Podrobně se věnují kontrole integrity dokumentů, jež je zaručena kontrolním součtem. Na závěr této technické části zpochybňují význam médií s dlouhou životností, již nelze prakticky ověřit. Tato média jsou neúměrně drahá a často vyžadují nákladná technická zařízení. V principu však neřeší situaci, kdy budou muset být nahrazena jinými. Zde už autoři přecházejí k dalším oblastem digitální archivace, jimiž jsou především financování a pak jednotlivé postupy aplikované v digitálním repozitáři. Především financování se stává klíčem k digitální archivaci. Dále jsou zde stručně ukázány principy a kritéria certifikačních metodik digitálních repozitářů vycházejících z referenčního rámce OAIS (ISO ČSN 14721:2012). Závěr kapitoly se zabývá definováním politik digitálního uchování v jednotlivých repozitářích a plánování konkrétních postupů.

Kapitola 6 se věnuje přístupu k digitálním sbírkám, jeho možnostem vyplývajícím ze spe-

cifik digital born dokumentům. Autoři vedle technologických úskalí a omezení upozorňují především na legislativní limity zpřístupnění, jimiž jsou osobní data a copyright. Část kapitoly je věnována metodám používaným pro zpřístupnění digitálních dokumentů a také platformám, jež jsou k dispozici. Kapitola 7 s názvem „návrh a implementace workflow“ popisuje stručně strategie, jak vytvořit komplexní či částečná workflow pro správu digitálních sbírek. Ukazuje příklady dobré praxe. Závěrečná kapitola s číslem 8 nastiňuje strategie a přístupy s ohledem na další vývoj a proměnu technologií a vyhlíží do budoucnosti.

Ačkoli autoři primárně vycházejí z kontextu řešení problematiky digitální archivace v oblasti amerických knihoven, snaží se v příkladech o vyváženost a čerpají ze znalostí získaných v mezinárodních komunitách. Kniha se proto může stát dobrým východiskem i pro všechny české čtenáře, kteří chtějí porozumět problematice digitálních dokumentů a jejich uchování. Kniha jim nabízí nejen základní orientaci v tématu, ale i odpovědi na některé otázky z každodenní praxe. Velmi důležitý je důraz na smysluplnost digitální archivace, která jediná zajistí podmínky pro její financování. Digitální archivace nikoho (vyjma komunitu, jež se jí zabývá) nezujme sama o sobě, ale pouze s ohledem na možnosti využití jejích výsledků. Proto je nutné umožnit přístup k uchovávaným digitálním informacím, jejich výzkum, znovupoužití apod.

■ Milan Vojáček

Trevor Owens, *The Theory and Craft of Digital Preservation*. Baltimore John Hopkins University Press 2018, 226 s.

V roce 2018 vyšla v pořadí již třetí kniha amerického knihovníka a digitálního kurátora Trevora Owense, která přináší netradiční úvod

do problematiky teorie a řemesla uchování digitálních objektů. T. Owens, vedoucí oddělení digitálních služeb Kongresové knihovny, v úvodu podotýká, že knihu psal sice jen jeden rok, ale vtělil do ní své zkušenosti získané během více než desetileté práce. Východiskem jsou pro něho zkušenosti nejen z oblasti knihovnické, ale i z oblasti archivnictví a tzv. *digital humanities*. Vedle praktických zkušeností vychází ve své knize z širokého teoretického základu, který načerpal nejen z literatury, ale především v komunikaci s lidmi, kteří se pohybují v rámci světové komunity zabývající se uchováním digitálních dokumentů. Na Owensově stylu je také patrné, že vyučuje na univerzitě v Marylandu. Formuluje své myšlenky jasně a nepředpokládá u čtenáře větší znalosti z oblasti IT. Velkou předností knihy jsou, vedle konkrétních příkladů z praxe, někdy až provokativní teze, které mají čtenáře přinutit k zamyšlení se nad jejich předpoklady a důsledky. T. Owens v knize osciluje mezi jednoduchými návody, co dělat, když potřebujeme řešit uchování digitálních objektů v konkrétní situaci (např. rada: Pokud máte něco jen jednou, tak udělejte hned teď alespoň 2 další kopie a jednu umístěte do cloudu) a mezi s nadhledem podávanými teoretickými úvahami o principech a limitech digitální archivace (např. že nic není uchováno, ale že jednotlivé digitální objekty jsou uchovávány v nekončícím procesu digitální archivace).

Hned v úvodu nabízí T. Owens svých 16 axiomů digitálního uchování. Mezi jinými tvrdí, že digitální repozitář (úložiště) není jen kus softwaru, ale že je to souhrn finančních zdrojů, hardwaru, personálu, implementace politik a plánování dlouhodobého přístupu k jeho obsahu. Dále, že pouze instituce (archivy, knihovny, muzea, rodiny, vlády etc.) vytvářejí rámec dlouhodobého uchování, že backup (zálohování) není digitální archivace a že pouhé hromadění digitálních dat také ne (vždy je důležité zajistit jejich autenticitu, čitelnost a přístupnost).

V první části (*Preservation's Divergent Lineages*) ukazuje T. Owens tři různé rámce (pojetí) uchování, které vycházejí z různých typů uchovávaného obsahu. Tyto rámce autor následně aplikuje na uchování digitálních objektů. V prvním rámci, jež nazývá předmětný (*artifactual*), jde o uchování fyzického předmětu jako celku. Ve druhém rámci, jež nazývá informační (*informational*), jde o zachování informace, nikoli jejího fyzického nosiče. Zachování informace je založené na tom, že každá další kopie může tuto informaci nést. Třetí rámec je tzv. folkloristický (*folkloric*). V něm jsou za uchování považovány i různé odlišné verze téhož, pokud zachovávají hlavní znaky původního objektu.

V další části (*Understanding Digital Objects*) přibližuje T. Owens základy fyzické a logické struktury digitální informace. Tj. jak je informace zaznamenána v rovině fyzikální, jak funguje její logická struktura využívajících odkazů (databáze). Vysvětluje, co jsou to datové formáty, jak vznikají a jaká je podstata komponovaných objektů, co jsou to výměnné protokoly apod. Následuje kapitola ukazující hlavní výzvy a možnosti digitálního uchování – vše opět na příkladech z praxe Kongresové knihovny. Autor zdůrazňuje, že podstatné jsou nejen technické aspekty, ale především určení toho, co a proč má být uchováno.

Po této spíše teoretické části přicházejí kapitoly zaměřené více prakticky, těžiště se přesouvá na „řemeslo“ digitálního uchování. T. Owens ukazuje čtyři základní, navzájem propojené momenty, jimž je potřeba věnovat pozornost. Na prvním místě je to záměr digitálního uchování spojený s politikou tvorby knihovního fondu/ archivních fondů/ muzejní sbírky. Dále pak správa jednotlivých kopií digitálních objektů a jejich formátů, následuje problematika pořádání a popisu digitálních objektů (metadata) a na závěr autor uvádí principy přístupu k uloženým digitálním objektům badateli a k možnostem jejich využívání. Těmto čtyřem oblastem je následně

věnována vždy celá kapitola, jež vedle teoretického rámce, základních problémů a možností jejich řešení, ukazuje různé *best practice*.

Zastavme se u dvou aspektů, jež přinášejí zásadní podněty do archivní praxe v ČR (a to nejen digitální). Za prvé je to Owensův důraz na archivní teorii popisu známou jakou MPLP (*More Product, Less Process*), jež byla publikována v roce 2005 a reaguje na rostoucí množství uchovávaných objektů a nemožnost jejich archivního zpracování a popisu v detailu. Popis se má koncentrovat na celky, které je pak možné na základě zájmu o ně dále členit a popisovat. Výhodou digitálních objektů je, že vždy obsahují sadu metadat, která je popisují a poskytují orientaci a možnost jejich setřídění či prohledávání. S tímto aspektem úzce souvisí i druhý moment, a to je přístup k digitálním dokumentům. Díky své vrstevnatosti umožňují digitální objekty různé způsoby přístupu, jež se odvíjejí od zájmu badatelů, jejich způsobu tázání a soudobých technických možností. Především je potřeba mít při digitální archivaci na zřeteli, že jak zájem badatelů, tak technické možnosti se budou s časem vyvíjet.

■ Milan Voják

Christian Keitel, Zwölf Wege ins Archiv. Umriss einer offenen und praktischen Archivwissenschaft. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 2018, 285 s.

Na sklonku roku, ve kterém byla schválena *Koncepce rozvoje archivnictví v České republice na léta 2018 až 2025 s výhledem do roku 2035*, vyšla také dlouho očekávaná kniha německého historika a digitálního archiváře Christiana Keitla. Christian Keitel, archivář Zemského archivu Bádenska-Württemberska, již více než deset let koordinuje aktivity v oblasti digitálního archivnictví. Jeho jméno je spojeno s vývojem a nasazením softwaru pro digitální archivaci nesoucím název DIMAG. Tento software využívají di-

gitální archivy v řadě spolkových zemí (vedle Bádenska-Württemberska také v Bavorsku, Hesensku a v severním Německu). Od roku 2015 je Ch. Keitel zároveň profesorem archivnictví na technické univerzitě v Postupimi. Christian Keitel vystudoval historii a absolvoval Archivní školu v Marburgu. Patří mezi aktivní členy *nes-toru* – koordinační platformy pro digitální archivaci. Pravidelně publikuje studie k problematice archivní teorie a praxe s důrazem na digitální dokumenty.

Ve své knize využívá svého klasického historického a archivního vzdělání, což mu, v kombinaci se znalostí teoretických východisek digitální archivace a s každodenní praxí v této oblasti, umožňuje zařadit digitální archivnictví do širšího kontextu pomocných věd historických a archivnictví. 12 cest do archivu tak osciluje od klasické diplomatiky na straně jedné, k metadatovým standardům na straně druhé. Ch. Keitel se na základě rozsáhlé erudice vyrovnává s historickou tradicí a ukazuje, že některé nové podněty, které zdánlivě přicházejí do archivnictví v souvislosti s digitálními dokumenty, vyrůstají z archivní teorie či klasické diplomatiky a v principu nové nejsou.

Kniha je rozdělena do 12 kapitol, které poskytují několik pohledů na archivy z různých definovaných perspektiv. Tímto způsobem Ch. Keitel postupně představuje a následně diskutuje základní otázky týkající se archivnictví v oblasti výběru, popisu, archivačních strategií, zpřístupňování a využívání archiválií. Velmi důležité je zakotvení probíraných témat v historickém kontextu.

V úvodní kapitole nazvané archivní vědy (*Archiv-Wissenschaften*) se Ch. Keitel zabývá podněty přicházejícími z dnešní informační společnosti a otázkami, jež vyplývají ze snahy archívat internet a twitter. Odbočí k 3D-digitalizaci mezopotámských destiček a prezentuje z potřeby NASA vzniklý referenční rámec pro digitální archivaci OASIS (jakousi bibli digitálního archiv-

nictví). Vedle těchto podnětů představuje autor stručně klasickou archivní vědu, vznik novodobých archivů oddělením od registratur úřadů v 18. století, provenienční princip. Dále připomíná odlišení archivů od jiných paměťových institucí (knihoven a muzeí) v 19. století, zmiňuje klasiky archivní teorie v německém (Brenneke, Leesch, Papritz, Menne-Haritz) a britském (Jenkinson, Schellenberg) prostředí. Na závěr úvodu přináší několik tematických okruhů (tezí), které jsou relevantními pro nové uchopení archivní vědy a které zároveň klasickou archivní vědu překračují.

V následujícím textu Ch. Keitel přistupuje k archivní vědě ze tří základních rovin, které pak člení na dílčí kapitoly. Těmito třemi rovinami jsou přístup k archivu jako k *instituci*, přístup k archivovaným *objektům* a na závěr ho zajímají *subjekty* s archivní vědou spojené. V části instituce se autor zabývá nejdříve otázkou: Co je archiv jakožto instituce? Jaké jsou typy archivů? Lze najít společné principy? Následně ho zajímá časové vymezení archivů a předpoklady archivování, jakým je např. životní cyklus archivovaných objektů. V části objekty Ch. Keitel analyzuje klasické archivní pojmy, jako je výběr a uchování, ale také pojmy informace, kontext, archivní jednotliviny a celky. Třetí část – subjekty – se zaměřuje na archiváře a historiky a jejich potřeby na straně jedné a pestrou škálu dalších uživatelů archivů a jejich potřeb na straně druhé.

Ch. Keitel zdůrazňuje, že princip dlouhodobého uchování informací je v dnešní informač-

ni společnosti velmi důležitý. Zde se setkávají zájmy nejen jednotlivců, ale i institucí, a to jak veřejných, tak privátních. Pro archivy zde vzniká šance přispět do společného diskurzu. Archivnictví totiž může nabídnout bohatou historii teoretických diskusí a široké spektrum ověřených metod, týkajících se dlouhodobého uchování. **Budoucí archivní věda by měla vykročit z ghetta tradičních archivů směrem k interdisciplinaritě, měla by být otevřenou a prakticky orientovanou.** V archivní vědě by se měly potkávat zájmy všech institucí, které se zabývají dlouhodobým uchováváním, se zájmy archivů, knihoven a muzeí, ale i s komerčními společnostmi. Budoucí archivní věda by měla čerpat podněty nejen z oblasti IT, ale též z oblasti správy dokumentů (*Records Management*) a z oblasti tzv. digitálního kurátorství (*Digital Curation*).

Keitlovu knihu lze doporučit všem, kterým není lhostejný další osud archivnictví jako oboru. Může také sloužit jako vynikající úvod do problematiky digitálního archivnictví, protože autor k němu přistupuje především z pozice archiváře nikoli z pozice IT specialisty. Ch. Keitel se snaží otřást zdánlivými jistotami a klade si principiální, ale i ryze praktické otázky, jak se v archivnictví vyrovnat s výzvami digitálního světa. Řada jeho tezí může provokovat čtenáře k reflexi vlastní archivní praxe. Bohatý seznam pramenů a literatury pak nabízí řadu možností v tomto směru pokračovat.

■ Milan Vojáček

Autoři tohoto čísla

Mgr. Jarmila Hlaváčková, Ph.D., Historický ústav AV ČR, v. v. i.,
Prosecká 809/76, 190 00 Praha 9; hlavackova@hiu.cas.cz

Mgr. Jan Kahuda, Ph.D., Národní archiv, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4;
Jan.Kahuda@nacr.cz

PhDr. Zdeňka Kokošková, Národní archiv, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4;
zdenka.kokoskova@nacr.cz

PhDr. Daniel Kovář, Státní oblastní archiv v Třeboni, Státní okresní archiv
České Budějovice, Rudolfovska 40, 370 01 České Budějovice;
daniel.kovar@ceskearchivy.cz

PhDr. Martin Nekola, Ph.D., nezávislý badatel, odborník na problematiku
československého pounorového exilu a krajanů ve světě; marnekola@gmail.com

Mgr. Pavlína Nimrichtrová, Národní archiv, Archivní 2257/4,
149 00 Praha 4 – Chodovec; pavlina.nimrichtrova@nacr.cz

PaedDr. Mgr. Petr Rak, Ph.D., Státní okresní archiv Chomutov se sídlem
v Kadani, Boženy Němcové 68, 432 01 Kadaň; rak@soalitomerice.cz

Mgr. Martin Rechterik, Národní archiv ČR, Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4;
martin.rechterik@nacr.cz

PhDr. Ing. Milan Vojáček, Ph.D., Národní archiv, Archivní 2257/4,
149 00 Praha 4; milan.vojacek@nacr.cz
J131

PhDr. Michal Wanner, Ph.D., odbor archivní správy a spisové služby MV ČR,
M. Horákové 133, 166 21 Praha 6; michal.wanner@mvcz.cz